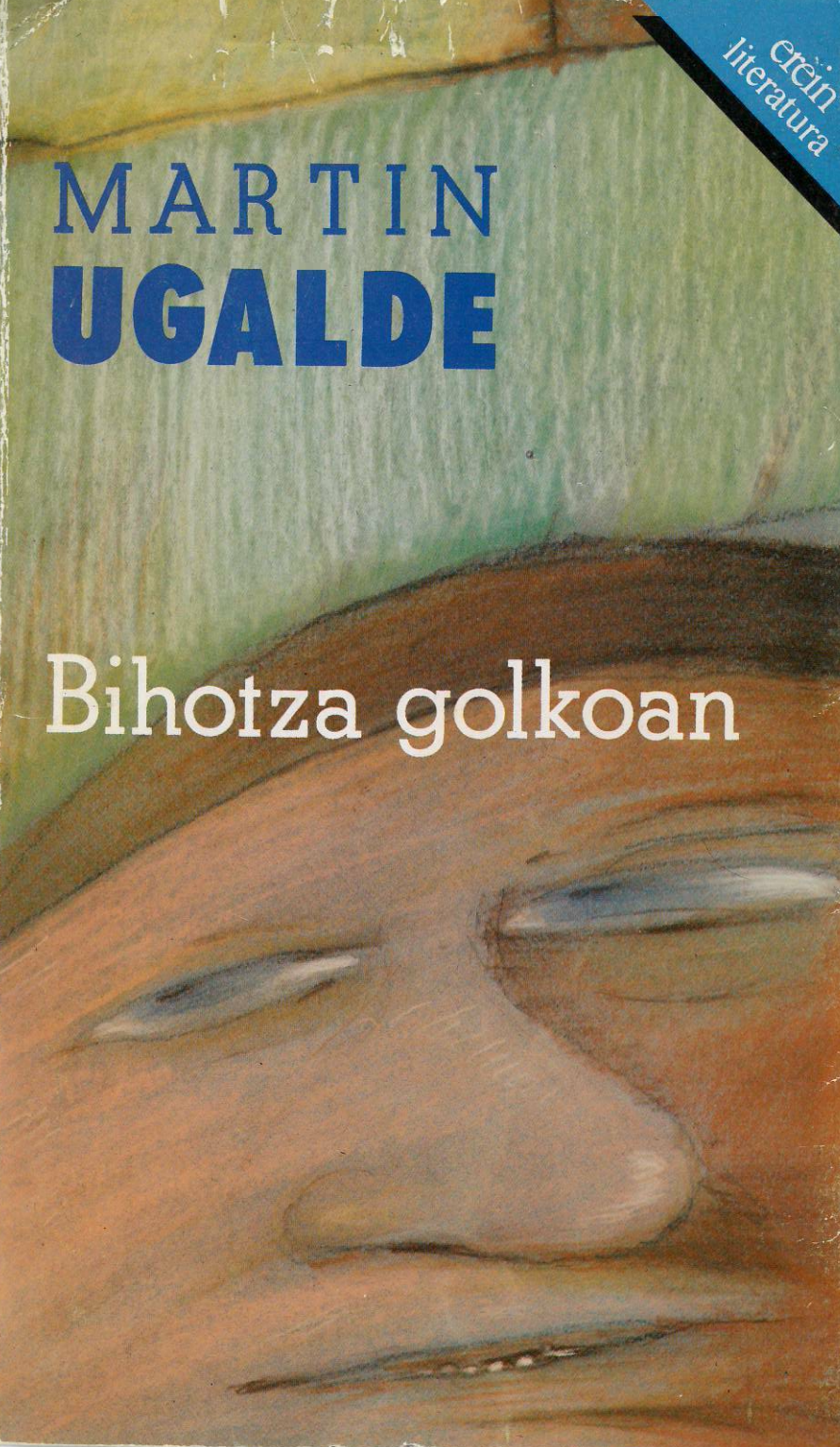

erein
literatura

MARTIN
UGALDE

Bihotza golkoan

BIHOTZA GOLKOAN

Martin Ugalde

Erein

Galerazita dago liburu honen kopia egitea, osoa nahiz zatikakoa, edozein modutara delarik ere, edizio honen Copyright jabeen baimenik gabe.

Liburu honek Eusko Jaurlaritzako Kultura eta Turismo Sailaren laguntza jaso du.

Azala:

Diseinua eta irudia: Antton Olariaga

© Martin Ugalde

© EREIN. Tolosa Etorbidea 107 - 20009 - Donostia

ISBN: 84-7568-270-7

Legezko Gordailu: S.S. 242/90

Inprimatzailea: ITXAROPENA, S.A. – Araba kalea, 45 – Zarautz

*Nire euskara literarioaren
aingeru goardakoa
izan den
Xalbador Garmendiari
bihotz betez.*

Untxiak ehizatzea ez da bekatu, debekaldian ez bada

Porfirio deitzen zioten etxean, San Porfirio egunean jaio zelako.

Baina herrian ez du inork izen horrekin ezagutzen; deitura osoarekin Porfirio Urzainkiz galdetzen baduzu ere, herriko bostehun bizilagunek ez dizute gizon honen berririk emango 'Sakristaua'rengatik galdetzen ez baduzu.

Elizgiroko goitizen hau ez da sakristaua delako; egitazkoa dena haserretzen da norbaitek nahasten baditu. Ez dute traturik; ikusten dute elkar, ezinbestean, baina ez diote sekula bata besteari begiraten komunikatzeko elkarrekin topo ez egiteko ahaleginetan baizik. Sakristauak ez dio 'Sakristaua'ri inoiz kalterik egin; alderantziz bai, nonbait, esaten denez. Nolanahi dela, norberak badaki bestea nor den, haurtzaroan lagunak izanak dira eta, baina ikustezina elkarrekikoa eta zaharra da.

Hor juezaren atea noiz irekiko zain dagoena da 'Sakristaua'z ezaguna dena.

Ikusi du don Kasto lehen goardiazibilek koartela zuten aldetik datorrela, eta honek, plazaren beste muturretik datorrela, Porfirio eserita nola dagoen begira, eta pentsatzen, agian: hor dagoela, harrizko karelean jarrita, hilketaren pekataria, izengoitiz 'Sakristaua'..., eta egitan hemen dago Porfirio bera juezak zer koño esango zain... Datorrela, datorrela, pausoz pauso... "Hemen zaude", esaten dio heldu denak, eta bestea zutitzen da, errespeto txikiarekin, hala ere, agur honi erantzun gabe, eta gero: "ja..." Jueza aurrera, kontsejupetik barrena ateari bultza eta Porfirioentzat ireki balu bezala, sartzeko eskatzen, eta biak doaz eskailetatik gora, eskaileta zabal eroso eta bientzat tokia sobran duena baita, baina jueza doa aurretik, pauso baten bentaja, justu, eta 'Sakristaua' atzetik eta egitan balitz bezala, apaiz jaunaren atzetik joaten ohitua balego legez; hala iristen da jueza lehenik, giltza eskuan, eta Porfirio beti atzetik; oraindik, "ja!"z aparte, mutu sartzen dira biak gela ilunera; gelan agintea duenak irekitzen du leihoa eta honen kontraleihoak: "Plist-plast!", eta esaten dio sarreran geldi-zutik geratu denari: "sar zaitetz, mesedez"; Porfirio, txapela eskuan, gerritik nahiko makurtua, eta eseritzen da don Kastok eskeintzen dion aulkian, eta jueza bera jartzen da hurbilen dagoen beste batean, zeremoniarik gabe.

"Beno", dio juezak "etorri zara hala ere!..."

"Eta zergatik ez, jakin ahal bada, zergatik ez nintzen bada etorriko?..."

"Ez, udaltzainak esan didanez, ez zinela agertuko eta..."

"Esaten dira makina bat gauza!"

"Halaxe da; beno, egin dezagun egitekoa lagunkiro, ez du besterik merezi eta; baina neuk adina badakizu legeak betetzeko eginak direla, eta nolanahi hemengo harreman hau izatea beharrezkoa dela; jendea zain dago, ezagutzen duzu herria, eta besteei egin erazi diedana zeuri ere, itxuraz behintzat, bete erazi behar; eta itxuraz aparte, nik, neuk, epaileak, zuri, herriko seme horri, esan behar dizut untxiak tirokatzea debekatua dagoela debekaldietan... –Porfirio isilik; bere ezkerreko paretan zintzilikatua dagoen laukiko militar prestua Porfiriori zorrotasun handiz begira-begira...–. Hortik kanpo, ehiztariak tiroa libre du, noski, eta zeuk badakizu hori sobera; zer esango dizut gehiago; hauxe da nirea, ohar modura zeuri lagunkiro esan beharra... Konforme?..."

"Ez nago konforme", eta Porfirio orain eskuinean geratzen zaion leihotik kanpora begira, "untxi xume bat tiroz jo dudalako hainbeste zeremonia!..."

"Tiroz jo eta hil".

"Noski!", eta don Kastori begirada zorrotz eusten dio, desafioka.

"Beno, nik ez dut besterik esateko, baina esandakoa behar nuen esan, eta kito".

"Eta kito..., -altxatzen da, txapela eskuan, gerritik erdibitua, malizia zorrotza betzulo txiki haietatik dariola...- hau al zen dena?"

Juezak, baietz, oraindik eserita, eta Porfirio hor zia, "ja!..."

Don Kastok ikusi du joaten, "agur", dio, eta zutitzen den horretan ate nagusiak "zapla!", eztanda handia; ikaratzerrainokoa. Tiroa izan zitekeen... Eta hor doa Porfirio eskaileratik behera, eta plazara eta eskuinetik... kanposantu aldera; ez (bere barruan barrez pentsatzen doan bezala) untxiaren hilobia bisitatzera, baizik eta bide horretatik aurreraxeago dagoen etxetxo batean bizi delako... Eta aurrean daukan lur zuri lauari begira geratu egin da, txapela buru gainean ur-boltsa bailitzan utzi, eta inguruko mahastia eta urrunago ikusten den ibaiertzean dagoen lizar ilada luze eta gaur bezala hegoak jotzen duenean usaintsu gertatzen denari so dago. Hori, edo antzeko zerbait pentsatzen ari dela esango litzateke... Honek izango luke logika, baina ez... hor jiratzen du baldarki bere gorputza!, "media vuelta!" entzun balu legez, eta abiatzen da plazarantz berriz, kargaren batez arindua dirudi, gerriz zuzenago, besoak konpasatuki, militarki... irekitzen du ostikada batez kontsejupeko atea eta bi jauzitan Auzitegiko atea kris-kras ireki du, gelako beste muturrean eserita lanean ari den juezari begira geratu da justu honek bere begirada, izua!, jaso duenean, eta esaten dio Porfiriok, eskua oraindik atearen eskutokian duela:

"Jueza zaren horri esaten dio Porfirio 'Sakristaua' honek, eta zure buru gainean hiltzez josia dagoen Horren aurrean, arestian nirekin egin duzun pailazokeria horrek ez duela niretzat ezer balio, eta ausartzen bazara, benga juizioa!, benga!... eta erakutsi niri eta herri osoari zure barrabilak nolakoak eta non dituzun... ja!..."

Eta atek, "panba!!!"

Hor doa berriz gizona eskaileretatik, binaka.

Eta ez da lasaialdi honekin konformatu, baizik eta eskuinera jo beharrean ezkerretara hartu eta herriko tabernan esan behar zituenak eta bost aldarrikatu ondoren erretiratzen da, di-da!, bere neguko koarteletara... etxeko upategian bere mahastegiko ardo beltzez mozkorraldi ederra harrapatzera.

Bakarrik bizi da, eta gaitzerdi.

Pasatzen dira egunak, eta asteak ere, bi segidan, eta Porfirio bere etxeko gotorlekuan zain; ostiral arratsaldean heltzen zaio udaltzaina sobre urdin batekin; baso bat ardo eskaini dio, eguraldiaz hitzegin dute, azal urdinaren barruan datorrenak axola txikienik sor ez balio bezala, eta udaletxeko gizona joan denean bakarrik ireki du estalkia amorrubiziz, zeren bai baitaki udaltzainak eta idazkariak eta herriko gehienak honez gero ezagutzen dutela Porfirioren eskuetan dagoen papertxo honek dioena, eta gainetik jabetu da, datorren astelehenean, hilak hogeitasei, goizeko hamarretan, judizioa izango duela, eta abokatu baten laguntza nahi badu, baduela berea aukeratzeko eskubidea, edo,

bestela, legez Auzitegiak berak izendatuko diola bat... eta betiko formulario parregarriarekin: "Agur, Jaun Agurgarri hori... " "Dena faltsua!!!"

Egon da herriko tabernara joan eta kristorena armatzeko.

Baina barrabilkeriak alde batera utzi eta buruarekin pentsatzen hasi da. Zertxobait jan ere egin du sukaldean zigarroak errez ilundu duen arte, eta gauzez irten da, izarrei begira, ilargia urrikor, mahastian bueltatxo bat ematera. Eta gero, oheratzerakoan, etxeko sapaian gaztainezko zutabetik igo eta gapirioko ezkutaleku batean daukan "Smith"a, errebolberra, bere tokian ote dagoen egiaztatu nahi izan du.

Ez da inora eskopeta handi-baldarrarekin joango!

Eta goiz oheratu da.

Larunbat arratsaldean, mezatarra; azkena sartu eta lehendabizi irten, eta etxerantz, txintxo-txintxo. Igandean lehenengo autobusa hartu, Lizarran jaitsi eta bere iloba abokatuarekin hitzegitera joan da, arreba baten semea; lo dago mutila oraindik, eta iratzarri den arte kuinatuarekin beste gaiaz berritsuketan ari eta gero egin dio lobari, bakarka eta sekretu handiz, bere eskabidea.

"Untxi bat tiroz jo duzula eta judizioa?!", harritu da gaztea; "ikusi al zaitu norbaitek untxia hiltzen?, ez!?, orduan ez zaitetz kezka, probarik ez badago ezin dizute isunik ezarri; zerorrek eta untxia eskuetan, aitortu zenuela tabernan?... , hala ere ez, txantxetan esan zenuelako, ez da hala?...; ezetz?, ez zaio axolarik, zuk zeuk baietz esan eta kito... Hara, eta zergatik ez duzu hori esango!... Zure hitza... zer nahi duzu, isuna ordaindu?, orduan ez duzu nire beharrik!..."

Abokatu gazteak ez du osabaren burugogorkeria ulertzen!

"Nik, neuk", dio Porfiriok, behin eta berriz ondorio bera atereaz, "legez nahi dut auzia irabazi, eta gezurretan... Zer du untxi deabru honek orain arte egin izan dudana legez etengabe urtetan zehar ehizatu badut, gaur niri zigor bat ezartzeko gauza izateko?!"

"Orain arte gorde izan didaten errespetoa norbaitek jan nahi didala?... Ikusiko dugu nor den gehiago!"

"Tira, osaba –esan dio bukatzeko gazteak– joango naiz astelehen goizean, hamarrak baino lehentxeago, neuk hitzegingo dut don Kasto juezarekin. Ezagutzen dut, eta zu joan zaitetz zure aldetik, egon lasai..."

Lasai abiatu da Porfirio astelehen goizeko hamarrak hamar gutxitan udaletxerantz, eta!... mundua ikusi du han, udaletxe aurrean, eta gertuagotik gero eskaileretako gora bidean, andre eta gizon! Azkenik lortu du nolabait Auzitegira sartzea, dena betea hau ere!!... Egia esan, ikaratu egin da... Hau betikoa du... Iloba irten zaio bidera, jendartetik, eta lekua eskaini dio... lehen iladako aulkian eseri duen arte, eta iloba ere bere ondoan... "Zer da hau?", galdetu dio honek, "hainbesteko istulua... Hitzegin dut don Kastorekin, eta esan dit zeure kasketaldiaz sortu duzula herrian eskandaloa, auzirik ere ez zegoen kasu honetan; juezak berak esan omen zizun ahozko lehen deialdian, hartaz barkatzen zizula..."/"Barka niri!"/"Tira, osaba, zer nahi duzu"/"Nik, neuk, nahi dudana da zu, nire

iloba eta abokatu, nirekin egotea, eta legea non dagoen esatea..."/"Baina..."/"Bestela, utzi nazazu pakean, joan zaitez eta kito..."/"Orain berandu da...", damutzen zaio ilobari.

Marmarra gero eta handiagoa, giroa berotzen hasia da; juezaren begiak bilatu ditu Porfirio, eta hauek agurtu egin dute keinuz, nahiko larri... alu hori!

Lanak ditu udaltzainak jendetza isilarazteko, trumoialdi baten hasiera dirudi; sargoria eta guzti; jendetza izerditan hasia da.

Don Kastok txilina jo eta hasi da hizketan, esanez ez dakiela zergatik sortu duen herrian epaiketa xume honek hainbesteko ikusmira, debekaldi baten haustea behin baino gehiagotan gertatua...

"Niri ez!...", erantzun dio Porfirio, zutitu eta gero, duintasun handiz.

Eta unetxo batez isildu zen jendeak marmar luzea sortu du berriz, baina ez barrerik; aitzitik, lehen baino isil-adiago geratu da jendetza, ilobak bakarrik esan du zerbait osabaren belarrira: "Egon zaitez isilik, mesedez!", eta berehala zuzendu dio hitza epaile jaunari: arren, bere defendatuak esandako hitzak ez kontuan hartzeko.

Oraingo honetan isil-geldi geratu da Porfirio, baina xuriagotu zaio aurpegiko larrua, hiraz.

"Hasiko gara, bada", dio juezak, "auzi honek duen garrantzi bakarra adieraziz: debekaldian untxi bat tirokatu eta hiltzea, eta, gero, hilketa hau herriko tabernan haizatzea, eta bide honetatik auzitegi honen aginpidea agerian jartzea; nik neuk ez nuen honaino iritsi nahi, baina Porfirio Urzainki jaunak ('Sakristaua!!', esan du norbaitek jendartetik) hala nahi izan duenez gero, joan bedi legea bere bidetik... Zuti dadila Porfirio Urzainki jauna... (zutitzen da) esan beza joan den hilaren bostean, debekaldia oraindik indarrean zegoenean, ibaiaren ezkerreko bazterrean dagoen belardian untxi bat tiroz hil zuen ala ez..."

"Bai, jauna...", esaten du Porfirio txilipitu ahots batekin; akusatua bera izan da ahulezia honetaz gehien harritu dena...

"Hala izanik, zuk bazenekien debekaldia indarrean zegoela..."

"Esan ezetz", aholkatzen dio ilobak belarrira, denek entzun badute ere; irriparre bat lekuko.

"Bai, jauna".

Marmarrak bete du orain gela guztia, dagoeneko ke usain txarreko lurrunez puztutzen hasia.

"Zeuk, zerorrek, aitortu duzunez", segitu du juezak, "neuk lege ezartzen dizut mila pezetako isuna..."

"Ez dut neuk zigorra onartzen...", egiten dio ihes Porfirio 'Sakristaua'ri barru presioaren indarrez, altxatzeko denborarik ere gabe.

Beste marmar olatua hasi eta pasa da gelatik, oraingoan handiagoa, eta norbaitek eskatu du leihoa irekitzeko, itoko direla bestela, eta, gainera, sartzetik izan ez duten herritarrak ere badutela epaiketaren berri izateko eskubidea.

Ireki dute leihoa, eta gela hotsez hustu bailitzan geratu da giroa zimelduta.

"Eta zergatik jartzen duzu auzitan nik legearen izenean ezartzen dizudan zigorra?", dio juezak.

"Ez delako legekoa; eta esango dizut zergatik... Hemen dauden oilo eta oilaskoek...", eta bueltatu da Porfirio inguru osoari begira, ea inork protestatzen duen, "onartuko

dituzte zure zigorrak, baina neuk ez, eta... ez galdetu!, esango baitizut neronek zergatik!..."; Porfiriori ahots igo-mehea irten zaio; norbaitek barre egin du ezkutuan; eztarriko oztopoa gainditu du nolabait, eta hasi da berriz hizketan, nahiz eta ez, halere, Porfirio nahiko zukeen kemenarekin: "Orain hogeitabi urte, hemen dauden askok gogora ezin dutena, eta nire iloba abokatuak ere ez, oraindik jaioberri ume kakatsuak zirelako, baina historia hutsa dena, historia sakratua, zera da, gure herrian gerra bat sortu zen... ez al da hala, epaile jauna?...", epaileak kokotsaz baietz dio, isiltasun hartan (arestian baino handiagoan, leihotik joaten baita orain burrunba), baina 'zertaz ari haiz' esanez bezala, "ba, gerra hura sakratua izan zen, Kristo defendatzeko, Jainkoa goratzeko, egin genuen gerra..." eta paretaren erdian zintzilik dagoen gurutzeari begirada luze eta isil bat bota eta gero segitzen du, indar berrituaz, fanatikoki oilartuaz, oilo eta oilaskoak izorra zitezen!..., "ba, orduan, gerrako adina zutenetik batzuk egin zuten agindutakoa, gerretan beti egin behar dena; beste batzuk, berriz, ihesari eman zitzaizkion edo etxezuloan ezkutatu!..." Hasi da berriz hazten, harrotzen... ahotsak betetzen du orain gela eta leihoa, dena!: "eta, jaunok, lan hau egitera behartu gintuen gerra horrek!... Ea nor ausartzen den, hemen, orduko lanen beharra eta justizia ukatzera...", eta itzuli bat eginez paretan denei begira dagoen militarri zuzentzen dio agurra, eta gero Francoren begietan zorrotutako begirada berria pasa du jendetartean... "Orduan nik, neuk, Porfirio Urzainkik, gaur hemen zuen aurrean daukazuen akusatu berak, izan nituen barrabilak sei gizoneko partida baten buru jartzeko, eta etxez etxe garbiketak egitera joateko..." Nahi gabe ere eskuineko eskua galtzetako patrikara joan zaio... "Nik neuk ez nuke esango zenbat... zenbateko zerbitzuak egin nituen, baina esan nahi dut orduan herrian zen Teniente Iriartek, nire mutilen aurrean eta herriko batzu bertan zirela lekuko, eman zizkidala eskerrak egindako lanengatik. Geroztik, urtero, gogarazi didatela, hogeita gehiago urtez, ekintza glorioso hura, eta izarrak ere jarri zizkidatela paparrean..." Eta Porfirio ahotsa gora: "... Eta galdetu nahi nioke orain juezari... epaile jaunari! (gehiegizko erreberentzia eginez, inork barrerik egiten ez badu ere) ea, adinez gordina dagoenez oraindik, buruz beti argia izan denez gero, beti legearen alde irteteko kuraiaz ereduzko beti..., gaur arte behinik-behin... ea orduan neuk eta neure partidak herri honetan eta ingurukoetan, lan gordin hura egiteagatik lau erreal ematen zizkigutenez, pezeta bat!, ea orain, jolasetarako eskupeta hartu eta beti bezala untxi artean itota gabiltzala, untxi bat tiroz hil dudalako, arimarik ez duen animaliatxo belarriluze baldar bat tiroz bota dudalako, niri dirua eman beharrean, zergatik behartu nahi nauten mila pezetako! Isuna ordaintzera, zergatik orain zigorra!!..."

Itsu-itsuan ari da orain hogeitabi urteko girora itzulirik!:

"Hori galdetzen dut neuk gaur hemen, Kristoren aurrean, Gizon paregabe horren aurrean (erretratuari erreberentzia), eta Lege santuaren aurrean... (eskuineko esku zabalarekin Don Kasto seinalatuz), ea zergatik meritu haiek gaurko zigorrera ekarri gaituen, hona, ustelkeria honetara!..."

Porfirio jendetzaren begi bila, eta don Kastori apuntatzen oraindik.

Batzuk dagoeneko alde egin dute; beste batzu, lankide agian, hor diraute serio aski, eta gaztetxoena, ezer ulertu ezin eta datu gehiagoren zain daudenak, eta hauen artean iloba abokatuak, aurpegia eskuetan darabilen papera bezain zuri.

Isiltasuna da nagusi orain.

Eta intzentsu eta polbora kirats gaiztoa hasi da gainditzen, lehenengoaz gain, ixilpe alfer honetan.

"Eta zu", erasotzen dio juezari, "Don Kasto, ez zinen haur bat orduan, ia adin berekoak gara eta; zu gorria zinen, ezaguna, baina abokatu bizkorra dagoeneko, eta herriz herri ibiltzen zen kamioi baten gainera jauzi ederra egin zenuen garaiz, beste erreketek batzurekin, eta haietako bat zure anaia zelako, hara nola diren gauzak!, eta hor ibili zinen batetik bestera, gutxi ezagutzen zintuzten Erriberan, 'boluntarioak', 'boluntario gazteak', eskatzen, eta batzu beldurrez igo egiten ziren kamioira, eta salbo ziren frenterako; igotzen ez ziren beste inoxente batzu, igo ez zirelako indarrez hartu eta gaez kunetetan edo kanposantuetan akabatzen zenituzten... Gogoratzen zara horretaz, noski, Don Kasto, Epaile jauna..."

Jueza xuri-xuri eginda zegoen mahaian.

"Egia da, horregatio, debekaldirik ez zegoela orduan..."

Ahoa berotzen zitzaionean, Porfirio beldurgarria zen.

Ahaztu egiten zitzaion non zegoen ere; bazituen esperientziak, txarrak gainera, baina dena ahazten zitzaion... berean tematua zegoenez kanpo, beste guztia... Halere, bere zentzura etortzera suertatzen zitzaionean, izutu egiten zen; orain bezala, ahulezia hark goitik behera jo du bapatean, bere ondoan zegoen ilobak ondotik alde egin diola konturatu denean..., baina don Kasto zuen oraindik nagusiki bere miran, eta zoraturik, gainera, aurpegi zuritxo hura horitzen hasi zenean eta begiak norabiderik gabe begirakune hila ikusten hasi zitzaionean... Arestian hasi zen Porfirioaren etengabeko hari hura moztu nahian, berea sartzeko, eta jaso ere egin zuen besoa epailariak, eskuz, haztamuka, aurkitu zuen tanpoia atzaparretan mailu gisa hartuta beherakada kolpatzera zihoala... baina Porfiriok "epa!", esan zion nagusiki potestate handiz: "ez dut amaitu..." eta juezari beso hori emeki, korderik gabe, heldu zen mahai gainera, hila, bidean tximistak jo eta errea geratu bailitzan..., eta orduan, orduan!, bururatu zitzaion Porfiriori sala beteari bere garaipen nagusi hura erakusteko begiraldi bat botatzea... eta ez zegoen inor!!

Isildu egin zen, lehenengotik...

Kirats hura ez zen horregatik joan, horrelakoetan berezko izerdi purrina isurtzen baitzuen, erdi intzentsu eta polbora, erdi gorpu...

Urdaileko min zuri hura sentitu izan zuen lehen ere, eta orain jaisten hasi zaio berriz, zangoetara... Jueza ez da mugitu, tiro baten beldur-zain balego bezala geratu da Porfirioaren eskuineko eskuari begira... Biak elkarri begira geratu dira, eta epaitua eseri egin da, halabeharrez.

"Hitzegin duzu...", esaten dio ahots-hari xume hark belarrietara, horientzat bakarrik, diskretuki, ahoskatu balu bezala, nahiz eta leihotik behera jendetzarenak ere adi egon. "Egin duzu zeurea, bota diezu herriko txakur amorratu guztiei aspaldi zain zeuden janaria, Porfirio Urzainki, 'Sakristaua'... Pozik zaude..."

Porfiriok, ezer ez, gorputzeko dardar hau, eta hotz sentitzen hasi da zangoetatik gorantz, arraultzetatik barrena, urdail-sabeleraino..., eta ez da leihotik datorren haize garbi-freskoa.

"Utz iezadazu orain niri zerbait esaten", erasotzen dio juezak: "Arrazoi duzu, ni kamioi hartan ibilia nauzu, halabeharrez, neure burua salbatzeko. Baina hil, zeuk bota

zenituen gizonok zure 'Sakristaua' ren partida beldurgarriarekin; sakristaua, Felix bera ere, zeuk... kasu honetan bakarrik zinen, eta sakristian bertan bota zenuen 'Smith' famatu harekin, eta don Jenaro apaizak horren erantzukia egitera ausartu zitzaizulako, hau ere gorriaren mantxarekin zikindu zenuen, eta ez egun hartan, baina laster, desagertu egin zen, inork ez daki nondik nora; baina aurretik, sakristaua hil zenuen goiz hartan, herria elizan meza entzun zain zegoenez gero, zeuk izan zenuen zapokeria handia don Jenaro apaiza aurretik hartu eta aldarera ateratzeko, zeu atzetik, eta meza zeuk, zerorrek, laguntzeko kuraia edo, dena dela, ere izan zenuen... Egia hutsa da gerran gizakiak hiltzeko debekaldirik ez dagoela batzutan, baina, halere, gerra zikinak ere badituela lege batzu, bakoitzak bere kontzientziaz beste, eta zeuk hau han galdu zenuenez gero, denak dira sobra zuretzat, untxiena gertatu den bezalaxe..." Don Kastok ikusi du bigarren aldiz epaituaren eskuineko esku zuria galtzetako patrika gainean jartzen... "Baina ni neu ez naiz kontzientziaren epaile", jarraitu du, instant bateko isilunaren hurren, "gizonaren legearena baizik... eta aski zaila egiten zait hau ezartzea; baina beteko dut gaurko neure egin beharra, lehen tiroz botatzen ez banauzu behintzat... Sona handiko tiroa, Porfirio!... Baina ez nindukezu isilduko... Hala, herriak geroztik 'Sakristaua' egin zintuen, eta zure mende daukazu, zure beldurrez bizi da... beharbada gaur arte.

"Ez zaizu hau entzutea gogoko, ezta!?... Denak esan ditzagun bada..."

Don Kastoren ahotsa bere forma eta kolorea hartuz joan da.

"Harrez gero gauza asko pasa da. Sakristau zenaren anaia da gaur Gurpegiko parrokiaren sakristau, badakizu zeuk familiako arazoa izan dela beti hemengo sakristautza; zeuk eta neuk, hemen jaioak garenez, badakigu horrenbeste... Orain hemen gaude biok herri guztiaren ahotan.

"Zirkoa nahi zenuen... hara zirkoa martxan jarri!..."

"Ez, ez zaitez orain damutu, alferrikako luxua izango litzateke eta zuretzat; neuri beldurra ikusi didazu larruan, ba modu berean ari natzaizu zure kartoizko aurpegi hori ikusten. Odola joan zaizu... ixuri gabe ere joaten baita, ez dakit nora... Neuk esan nizan orain hamar egun, hementxe bertan, pakean joateko, eta kito, hemen ez zela ezer pasako... Pasiak pasa!... orain jaso itzazu zeuk gaur herriaren aurrean botatako hitzak, egizu pardeltxo bat beraiekin eta harri handi batekin jauzi bat egizu treneko zubitik Leizaran ibaira..."

Don Kasto altxa da lehenik eta presarik gabe irten egin da.

Luze geratu da oraindik Porfirio, mugitzeko kemenik gabe. Irten nahi izan duenean, atea itxita aurkitu du. Ez du leihotik deika hasteko kuraiarik izan, eta maliziaz izkin batetik ikusmira barregarrian jarri denean, herri osoa karelean eserita, leihoetatik irtenda, zuhaitzen kontra zutik etzanda... denak bere zain ikusi ditu.

Iluntzean heldu zen kotxe beltz bat poliziekin.

Ez zen hurrengo egunetan 'Sakristaua' ren berririk izan. Juezak zerbait esan zezakeen, beharbada; herria horren zain zegoen, baina bere biziera diskretua oraindik bakartiagoa egin zen, eta bere lanaz kanpo ez zuen inorekin hitzegiten. Epaitegira sartzeko eta bertatik irteteko orduak zeharo aldatu zituen; gauez askotan argia piztua

uzten zuen, atzekaldetik irteten ikusi bazuten ere; egunak egiten zituen kanpoan. Ezagutzen zituen, nonbait, Porfirioaren mainak, malizia zaharrak.

Herri osoa, zer gerta zain.

Haur batek esan zuen goizaldean esnea kamionetara zekarrela, Porfirio bere etxera sartzen ikusi zuela; baina harritzekoa zen, etxean ez ke eta ez argi, eta mahastia hilik bezala zegoen. Bere buruaz beste egin ote zuen ere zabaldu zen herrian. Zaharrenak ziren horrelakorik sinisten ez zutenak, eta hauen artean don Kasto bera, ezagutzen baitzuen 'Sakristaua'ren besteenganako zuen grina, horiek hiltzea ez zitzaion ezer kostako, don Kosme bera akabatzea gutxiago!, baina bere buruaz beste egiteko behar zen kemen apur bat eta adore hau falta zitzaion, ezagutzen zuen...

Beraz, kontuz!!

Bitartean, asteak eta asteak tiro baten zain zegoela heldu zitzaion juezari alkate jauna irriparez:

"Don Kasto... 'Sakristaua' ikusi dut Marbellan eguzkia hartzen".

Lapurreta

Bakarrik dago, askotan gertatzen zaion legez; orain, argi berotan gozo-gozo; bi edifizioen tartetik udazkeneko arratsaldetan eguzkiak aurkitzen du aulki honetarainoko bidea, eta Benitatxo bere amaren sabelean bezain gozatsu sentitzen da, loak hartu ez hartu, kuluskan. Baina mundu honetako pakea derrigorrez laburra izaki, eta nabaritzen du dagoeneko konpainia txarraren alarma; honek ernegatzen du, eta: "a!...", esaten du, beso eta espantu. Ez dio inork erantzun, baina somatzen du makur bezain emeki hurbiltzen ari zaiona; etorberriak ipurdizko arraunean segitzen du geldi-geldi, eta hor iratxekitzen zaio azkenean nahi duen txis-muki kiratsa.

"A!...", purruts egin dio sorbalda grisaren astinaldi batez.

Sorkina, kikilduta, mutu, bere ondoan; hertsiago ezin!

Hor daude biak umetxo beldurtien gisa, argitako isilpe gozoak paketatu balitu bezala, sinpatiaz, noski, eta aulkian lehen eseri denak belarri barrenean hartu du, hats eta guzti, haurren artekoa den sarbidetako bat:

"Gaileta bat nahi al duzu?"

Jertse grisak, keinuaz, ezetz!

"Sagarra?...", berriz, loredun soinekoaz jantzita etorri denak.

"Nondik lapurtu duzu sagarra?", galdetzen dio begiratu gabe, begiak lo, eta suspertzen da bapatean: "E!... ea sagarra!".

Biak geldi, eta lozorroan berriz, antza, epel-isilak inguraturik, eta orain sagarraren tentazioak sortu duen zurrunbiloan.

"Eman, ba, sagarra...", luzatzen du mekanikoki beso grisa.

"Ez dut; sagarririk ez, gaileta bai, tori...", eta bizkarrean daraman jertse gorriko sakeletik atera eta zain dagoen esku-goporraren hutsunean uzten du, eta laster, kris-kras, jaten ari dira biak; entzuten da kriskrasa, eta aurrenik heldu denak betaurrekoaren kristal lodietatik begira esaten dio belarrira:

"Lapurreta egin dute bart, badakizu..."

"Ez", dagoeneko gailetarik gabe, eta logale.

"Ba, lapurretan aritu dira..."

"Eta neri zer?", dio gazteenak, jertse gorria bizkarretik eskuz hartzen duen bitartean, bero egiten baitu.

"Ba, horixe..."

"Beno".

Egonean, eta elkarri lotuta, bi emakumeak izerditzen dira; halere ez dira mugitzen; isiltasuna besterik ez da entzuten; orain euli baten hega xumea, zizare luzeharitzo-ikustezina bilakatu balitz legez; auzoan maitasunez kaiolatua duten kanarioaren kantua hasten den arte, eta, orduan, aspaldi zain dagoenak koloregabeko ahotsarekin galdeketari ekiten dio alargunaren kontra, haurrak izan ohi ez duen maliziaren azpitik egiten du itauna:

"Non ari dira, ba, lapurretan?..."

"Zer?"

"Lapurreta, non?"

"A!, hor..., ez al dituzu tiroak entzun?"

"Tiroak?..."

"Bai, tiroak!... lo zaude, neska", esaten dio amona alargunak purrustadan.

"Neuk ez ditut entzun, behintzat..."

"Ba, gorra zaude".

"Lo egon naizelako".

"Ez dakit, baina mundu guztiak ihesari eman dio espantuz!, eta neu hona bildu naiz... Behiak, txekor eta guzti; ardiak, denak, eraman dituzte zaldien aurrean, tiroka! Jesus!!..."

"Gezurra!", bigarren etorri dena zeharo ernatu da, eta betaurreko kristal lodietatik zehar begira daukan alargunari desafioka begira gelditu zaio.

"A, ba, gezurra bada, hobe zuretzat, zure baserrikoak ziren denak eta..."

Emakume gaztea zutitu egin da, jertse gorria eskuan; oraindik eserita dagoena baino askoz gazteagoa eta handi-zabalagoa da; lorezko soinekoa eskuz astintzen jarri da, zimurrak kentzeko: "Gezurra da!, dio berriz, baina beste zerbaitez pentsatzen ari den entonazio inozoarekin, eta hala ere begiz ingurua pasiatzen du, laguntza bila, urduri orain; bapatean, "gezurra da!, gezurra!..., Ximun", deitzen dio zuhaizpean joan-etorrian dabilen gizonari, "lapurretan ari direla dio Benitak, gezurra da, ezta?"

Ximun hurbiltzen zaie herrenka, bere makilarekin, eta ez du lapurretaren berririk, baina galdetzen badaki: ea nongoa den lapurreta eta noizkoa; ez da Benitaz gehiegi fidatzen; urteak ditu hemen, eta ezagutzen du. Orain alargunak ez du hitzegin nahi, zergatik ez du erantzuten?; erantzun beharrean, bere soineko txuribeltzari ikusten ez diren hariak edo ileak kentzen ari da ardura handiz, ez dio esaten zaionari jaramonik egiten...; "Esan zan, ba, neska, zein lapurretaz ari haiz? Hi ere joana hago!...", gero garrasika deitu dion neska berriari hitzegin nahi izan dio, baina joana da... han doa herrenaren begietan bere soineko loreduna zirkinka, gerria estu, ipurtmamiak mugikor-ederrak...; burua du arin horrek ere... eta badoa Ximun dagoeneko ezinezkoak dituen gizon-lanetaz pentsakor... "hori gazteago direnentzat uztea hobe..." Baina lapurreta hori... Benitaren asmaketa bat, gaisoa... zaharra!; puzkerrak ere horiak botatzen ditu, eta pentsa... Egoitzan zer ostuko dute ba! Mojaren bat ez bada; xuri-xuriak, hori bai..., eta kapilatxoan urrezko kopoa!... Urrezkoa den gauza bakarra... Baina, eta Ximun berari osaba indianoak utzi zion erlojua... Erlojua!... "Mekaben, urre kolorea duen edozer nork lapurtu dezakeen bazekiat ba nik..." eta sartzen da Etxe Handian, igotzen ditu banaka eskailerak eta korridore luze-zabaletik doala, geratu eta irekitzen du ate bat, sartzen da eta zuzenki armairu txikian miaka hasten da... Ez dago!, falta zaio!, egia da, ostu diote erlojua!..., eta hor dator berriz goitik behera, eskailerak banaka eta lasterka, heltzen da eguzkiak hartua dagoen aulkira eta galdetzen dio alargunaren ile zuriari; gainontzekoa besapean gordea baitauka, bi oinak aulkira igo eta bi besoekin zangoak besarkatzen, haur batek babes hila egiten duen modura, animalietan ostruken gisa pertsonak ere batzutan egiten duguna, eta galdetzen dio, ea nork egin dion lapurreta; amona ez da mugitzen, eta Ximun, "mekaben", txapela burutik bere esku haundiaz hartu eta botatzen du lurrera, belar gozora, eta jasotzen du berriz eta janzten berarekin kaskazuria, eguzkirik ez baitu ikusi ere egin nahi!... Badoa etxerantz berriz, lehen baino mantsoago,

baina arduratsu eta pentsakor, burua arin, pizkor: "Bazekiat nor haizen, alu hori..., lehen ere egina haiz horrelakorik, han-hemen; txikitatik hasi hintzen Patasen trenbideko muxikak ostutzen, Amadeo txureroari futbolisten karameluei irudiak mainatsu ostu eta gero albuntxoia betetzeko!... noski!, lapur alena...", eta areto nagusiko sarreran eskuinera dagoen besaulkian eseri, txapela kopetaurrean jeitsi, kanalean, bi eskuak makilaren buruan, kokotsa orain gainetik eta zain-zain..., ezkerreko begi lainotua lurrera begira, lo balego bezala; nahikoa baita Anttonen botatzarrak ikustea; eta goardiatzen dagoen bitartean pasatzen du filme zahar hura, biak gaztexeagoak zirenekoa, Antton eta Ximun bizilagunak Axentxioneko sapaian; aurrez-aurre; Ximun lanean eta Antton etxeak zuritzen eta abar... hor ere eginak baititu horrek... halaxe erosi huen hik txirrinda famatu hura; nondik?, to!... ni lanera oinez eta "Orbea" bizikleta orlegi hartan, ris-ras, patxadan, niri begiratu ere gabe, lapur alena!, eta orain zer egingo niri eta, erlojua ostu!... Nire osabak hil aurretik eman zidan erloju ederra!... Noski, arratsaldeko pasioan nenbilen bitartean heuk maratilarikin ixten den atetxoa erraz ireki, eta hantxe bertan nire erloju ederra hire atzaparren zain, lapurtu! eta... agur! Non ote duk gordea!? Hara, neuk ez dit hire gelara sartzeko kuraiarik sekula izan; pobrea, baina ondo ikasia!; ez hi bezala... Gainera, beharbada dagoeneko saldu ere egingo huen alu horrek, edo ez diat oraindik denborarik eman, eta hor duk alu horrek, mukiz betetako sudurzapi urdin-zikinean, hi, sudurluze!... Hara!, botatzarrak hemen..., hori kaka koloreko tanketak, zanpa-zanpa, ikusi baino lehen entzutekoak!... eta ezer esan gabe pasa da bere jabea nire ondotik, ikusi ez banindu bezala... eta eseri da betiko mahaian eta betiko tokian, leihotik sartzen den argia bizkargainetik datorkiola, bere keinuak kotzargian ezkutatzeko!, to!, eta ni neu orain!... ikusi nauk!, alu horrek, eta besoa jaso ez dit bada!, "hemen niok" esanez bezala, eta neuk ere zerbait egin behar, gauzak ez baitira haize-boladak jotzen duenean egin behar, patxadan baizik, eta neuk ere egin diot eskuz keinua, engainatu nauela pentsa dezan. Ni neu zain geratzen naiz, beste lagunak etorri eta eseritzen diren arte; hasten dira noizbait kartak ematen, eta ni gehiago geldi ezin egon eta hor noa, "tak, tak", nire makila, kokatzen naiz, zutik, Antton eta Manueltxoren erdian, bi kontrarioen kartak ikusteko moduan... "kaixo" eta "kaixo..."; bai, egon hadi!...; eta ari dira jokoan eta Antton hasten da galtzen, nik, komaidios, xox baten kulparik gabe, hala behar, eta Antton amorratzen dudana arte...

"Hi, Ximun, zergatik ez haiz beste nonbait jartzen?"

"Hemen ondo nagoelako", eta kalma, baretu hadi, Ximun..., ni hementxe, batera eta bestera begira, irriparrez; ezagutzen baititut nik gizontzar honen arkakusoak!... gorritxoak, hain xuxen!...

"Hi", dio Anttonen parejak orain, "hori keinuak egiten ari duk, e!..."

Antton, isilik, amorruez ileak ere tentetzen hasiak, baina geldik, kieto-parau; Ximun, ixilik, zutik eta irriparrez hilda geratu bailitzen legez. Anttonen pareja, Luisen muturrezur beltza, txinpartetan, eta beste biak, artale lehorrak irabazten ari direnez gero, isilik eta serio... Ximun ematen ari den meza entzuten baleude bezain adeitsu. Ximunek badaki Anttonen eltzea, gilborra gora eta behera, lehertzeko prest dagoela, eta... purrust!!..., kartak aidean, aulki bat ere bai, Anttonena bera, eta honek beso-behatz lodi-luze-zakar harekin atea seinatzen: "alde hemendik!!", esan dionean, Ximunek

Antton makilaz buru handi hura jo... Berebizikoa armatu da, mojak bitarteko eta guzti!!...

Okerrena zera izan da, Ximunek Anttoni denen aurrean "lapurra" deitu diola.

Baina oraindik okerragoa, Anttonek Ximuni bere behatz erakusle gorri-beltz harekin Paradisotik infernuko sutara boteaz bezala esan diona: "Hik ez duk sekula santan poltsikoko erlojurik ikusi ere egin!, eta urrezkoa gutxiago!... Hire osaba xexteroak zer erloju izango zian ba hiri emateko, goseak hil huen eta!

Egoitzako giroa sutan jarri du borroka honek.

Afal orduan, Ximun falta da jangelan; aulkia, hutsa!; Antton berak ere zeharka begiratzen du noizbehinka; ikaratu egin zaizkio laurogei urteak, joan den San Markos egunean beteak... Eskua eta goilarea, biak, dardarka, gero eta nabarmenago; hala, mahai guztietako begi izutuen aurrean uzten du mahaia eta bere hamasei lekoako botatzarrek "zanpa, zanpa" alde egin dute. Mojen burua, Sor Alberta, zain-zain zegoen, eta atzetik joan zaio; Antton kanpoko aulkian eseri eta nigarrari eman dionean, moja hurbildu zaio; ez da gaztea, ez zaharra ere, baina lan asko egina eta zaharren artean asko ikusia. Berehala konturatu da Anttonek ez duela erlojurik ostu; ez Ximuni, ez inori. Lasaitzen du gizona, eta jangelara itzultzen da. Han dago Ximun beste moja baten babesean, mahai bakarti batetan, haurtxo baten gisa aginduz jaten, eta afaritxoa amaitzen uzten dio; bakarrik geratu den arte; hala, denak oheratzera joan direnean, Sor Albertak egin dio beste mojari erreleboa, eta Ximunekin igotzen da, biak sartzen dira gelara, eta atea itxi ondoren esaten dio mojak:

"Ximun, eseri zaitez...", ohean eserarazten du, makila betiko txokoan utzi, hau dena maitasun haundiz egina, noski; eta esaten dio gero: "Minduta zaude, eta baduzu zergatik hartu min, zure osaba ukitu dizute eta, ez da hala". / "Bai", esan dio Ximunek apalki, "eta Antton ez da inor nire osaba iraintzeko, eta denen aurrean... Neuk esango nituzke gauzak Anttonen familiaz... gauza franko, e!...", eta mojak uzten dio barruan duena esaten; adinekoak aise hustutzen dira honelakoetan; entzutea da aski; mojak badaki hau ondo, eta baietz, ea zergatik uste duen Anttonek erlojua kendu diola... / Ba, lapur bat delako, beti izan den bezala... / Baina ea nola jakin duen Ximunek kasu honetan hori. / Ikusi egin duela... / Ikusi?, eta zergatik ez duen berehala esan, lapurreta salatu! / Ez daki zergatik ez duen hori egin... / Ba, jakin behar luke; nolakoa da erlojua? / Ximun isilik geratu da... / Nolako den, dio mojak berriz pausatuki... / Eta Ximunek: "Txupinaren poltsikoan eramatekoa!" / "Egia al da urrezkoa dela?" / Zalantzan Ximun, eta moja, zain-zain... / "Ez", aitortzen du azkenik, "baina zilarrezkoa bai!, osabak esana, eta osaba Joxemanuelek ez zuen gezurrik esaten!", bizitu da zahartxoa. / "Noski", lasaitzen du mojak, "zergatik ez zenidan gordetzeko niri eman orain ia lau urte etorri zinenean?" / Ez daki Ximunek zergatik, ez daki... / "Ez zaitut nik erlojuaz hornituta ikusi... hain apainak dira txupinean kate eta guzti eramateko erlojuak". / "Ez da hala?!..." galdetzen du orain, begiak argitan, Ximunek / "Oso apainak, Ximun, eta nola ez dizut jai handietan janzten duzun traje marroian hori inoiz ikusi?...". / Ximunek ez daki, lotsatu da..., "Anttonek ikusi zuen bada!", erasotzen du / "Beno, baina esan non zenuen gordeta!" / Ximunek ez daki... / "Zeuk ez badakizu, nork jakingo du bada?..."

Ximun zutitzen da, eta irtengo litzateke gelatik pozik, baina moja buruz-buru dauka erantzunaren zain: "Erakutsiko al didazu erlojuaren gordelekua?"

Kokotsarekin seinalatzen du armairutxo; moja berak irekitzen dio, esanez: "Ea, non?..."/ Ximunek ez daki zer egin, baina hurbiltzen da azkenean, ukitzen du eskuineko eskuaz dardartsu bere arropatxua, kajatxo batean sartzen du eskua, baina ez dago ziur...

"Ez ote duzu, gero, amets egin?", galdetzen dio goxo-goxo Sor Albertak, "gertatzen baita horrelakorik ere, badakizu..."

"Bai..." Eta Ximun kuzkurto egin da, txikitu egin da, laburtu, murriztu...aurpegian irteten hasia den izerdiaren bustiak gorputz osoa hartu balio legez; zutik eta begiak irekiak dituela hilda geratu balitz bezala; galtzak eta txamarra handi-zabalak geratu zaizkio bapatean, penagarria oso... Mojak besarkatzen du aitona, eror ez dadin, halako traturik bere buruari eman ez diezaion, eta ohean aurkitu dio euskarria, eta esan:

"Amets egin duzu, gajo horrek, ametsak oso dira engainagarriak".

"Baina niri Maritxuk esan dit..."

"Etorri berriak?..."

"Bai; haretzek esan dit". / "Zer esan dizu?..."/ "Ba, lapurreta egin dutela egoitzan, eta den-dena eramán dutela... nire erlojua ere bai!..., horixe izan da, hark ikusi du!" / "Nork?, Maritxuk?" / "Bai, bai, hark esan dit dena bazkalondoan!"

Eta hara Ximun osorik lasaitu; orain egin zaio argia buruan!... eta haurtxo baten aurpegian bezala lehertu zaio barretxo urduria... "horixe izan da!", eta txaloka ere hasi da, aurkitu du iturria!...

Gero, bapatean, lotsatu bada ere...

Mojak, oheratzeko prestatzen dagoela utzi du.

Gelatik irten eta bigarren solairuko gela batetan jotzen du atea, eta sartzen da, dena batera, emakumezkoen kasuan egin ohi duen moduan. Maritxu oraindik hortzak garbitzen ari da; neska zaharraren begi handi-ikaratiak beti harriturik baleude bezala begiratzen dute, eta adi, dirudi!...; Sor Alberta betiko irriparrekin hurbiltzen zaio: "Amái ezazu hortz-garbiketa, eta zatoz", esaten dio, eta bitartean moja ohe ondoan dagoen mahaitxoko aulkian eseri da. Laster du neska aurrean, irribarrez beti, linboan. "Zeuk zer esan diozu Ximuni gaur arratsaldean?". Ez daki, ez zaio gogoratzen. "Egoitzan egin duten lapurreta batez ez al duzu gaur ezer entzun?..." / "Bai, zerbait...", bila dabil buru barruan, bere begi handiak gorantz zeharo tokiz aldatuta, min batek jo balu bezala; beste norbait izutuko litzateke, baina moja ez, eta zain, neskazaharrak bere buruan zer aurkitzen duen zain...; eta... "ez dakit, ahaztu egin zait, baina lapurretaz hitzegin didana Benita izan da, egoitza dena hustu dutela, behiak, denak eramán dituztela, eta nire baserriko gauza guztiak ere bai, bai!, hauxe izan da!..." / "Eta zuk zer egin duzu?" / "Ni hona etorri naiz berehala, ea egia zen ikustera, eta ez dut tirorik entzun, ez behirik eta ezer ikusi, nire baserriko animaliak ostu dituztela, horrek eman dit pena..."/ "Zu baserrikoa al zara, bada?" / "Nire amatxoren baserrira askotan joaten ginen aitona ikustera, eta bazituzten behiak eta ardiak ere... eta orain dena galdu dugu!... Benitak esan dit..."

Maritxu ohera erazi eta hor jaisten da lehen solairura, eta hemengo gela batera sartzen; argia itzalita dago, bizten du, eta han dago oheratuta: betaurreko kristal lodirik gabe, begiurdin-xuriek itzaliak dirudite sapaira begira: "Oi, ikaratu nauzu, Sor", esan dio moja sumatu duenean.

"Ikaratu, zergatik gero?"

"Ez dakit, etxe hau dena sorginduta dago, eta bart gaueko lapurretaz gero... "

"Zer lapurretaz, gero?", eta esku biguna pasatzen dio kopetatik, "hemen ez dago lapurretarik".

"Ez?, a!, eta tiroak eta beste?!, Jesus!!..."

"Benita, polita, egizu lo lasai".

"Bai, erraza da hori esatea...", eta mojak badaki entzuteko ordua dela, "...Telemixio horretako jendilajea auzora etorri zenez gero, ez dugu pakerik izan... Lehen laguntzen genien, nexka koskorra nintzenean, sosarekin, eta txino, indio eta guztientzat; bain orain hemen dira noiznahi...eta beti gerra, elkarri tiroka; eta lapurretan!; ez dakit neuk geure soro eta ikuiluetara sartzen zergatik uzten diegun...; halaxe pasatzen dira gero gauzak; bart ere sartu ziren besteak, kontrarioak, tiroka, eta eraman zituzten genituen behiak, txekorrak, oiloak, denak!... Nik neuk esan nion aspaldi berorri Alkateari esan behar zaiola hemen gertatzen ari dena!..."

Ilunbe handiko lan beltzak

Ilunbe honen hasieran gehiegi fidatu zen asko hil zuten lotsagabe eguargiz, eta orduan jaiotako asko hil da geroztik zahartzaroan argirik ikusi gabe. Bitarte luze-ilun hau itsuentzat egun luze ederra bilakatzearen engainu-maina egin zuen gizon armatuak mirari gisa, mirakulu hau ikustera olatuak bezala etorrarazi zituzten turistek eta beroriek izan ziren gure eguzki paregabeaz munduan zehar propagandirik handiena egin zutenak.

Trolazko lukainka honen zabalkundea eratu zuen frakadun kruzadoa Ministro egin zuten.

Fantasiazko gertakari honen prezio beltza, itsukeria izan zen.

Itsukeria honetan gure herriko gizonak desagertarazteko bide zahar asko erabili zuen mirarigileak: Espetxetik "en libertad" txartelarekin libre irtendako batzu gorpu bilakatzen hasi ziren bazterretan. Beste honenbeste baino gehiago zuzenki afusilatu edo urte askotako gartzela zulotan zeharo hondatu zituzten. Dena diskretuki, alafede!, ilunbetan. Herri honen hitza ere modu berean ezabarazi zuten; orain ez zen lehen bezala Elizako babeslekuetan aurkitzen, baina ezta inor agerian kexatzen ere; apaiz asko atzerriratu zuten, batzu oso urrutira, penitentzia gisa, indulgentziaz aberas zitezen; eta hildakoek ere euskaraz gehiago egiterik ez zutenez gero, erderarentzat dena ganantzia bihurtu zen... Hala, uholde honek ilunbe gorrian ito gintuen behin betiko, amen. Entzutea beguenen aspaldiko berrogei egun eta berrogei gauez aritutako euriak erakarri zuen uholde unibertsalaz, baina honek Noe-k pilotatutako Arka bat bazuen, eta geuk ez genuen berrogei urteko gauez nor nor zen jakiteko brujulatxo bat ere, eta gu itotzen gintuen iluna argitzeko zela uste izan genuen Izpiritu Santua gezurrezko eguzkia hartzen geratu zenez gero, naturako eta naturaz gairako seinale guztiak nahas-okertu egin zitzaizkigun: zerurantz seinalaztatzeko fletxak zimeldu eta behera begira jarri ziren, ifernukoak fresko asko ikusten genituen irudimenez zerura begira paliopean; egia, arriskutsu egin zen: esatea espresuki debekatua zegoenez gero, gezur bedekatu egin zen nagusi komunikabide fabriketan, eta, hala, gezurrak agintzen zuena egiten saribide gertatzen hasi zen derrepente.

Kontzientzia bera ere norabidean galduta.

Hau izan zen sasoia, andoaindarra zen ibaialdeko Pellok norberaren kontzientziabarruan zegoena ikusteko aparatu txiki bat asmatzeari eman ziona, tisikoen birrikak ikusteko eginak diren erretratugailu beltz horietako baten antzeko zerbait. Zoritxarrez, noraezko azerikeria hark buru asko nahasi zuen betirako, eta berekin eraman zuen Pellok inbento eder haren egarria, eta ez gizonak bere iturburuko substantzian bertan duen lur gozoaren deskantsura, baizik eta porlanezko armairu traste handi baten kaxoi eiharrera.

Gau handi haren azkena gertu zegoela esaten hasi zitzaigunerako etsipenak jota geunden; halaxe, oraindik barruan nuen negu ilun batek eraman ninduen zamarrote lodia jantzita ibaiertzeko espigoira. Arrain bila edo kainaberaz jantzita etortzen den asko somatu nuen; suertatzen dena baita gure herriko ibai hau, ibai izatez gainera, muga dela,

ur tira hau adakadabra historiko baten eraginez mugarri busti eta mugikor bihurtu zitzaigula. Harri handiz eraikitako espigoian ibaia zaintzen zeudela iruditu zitzaizkidan kainaberak hizketan ari ziren, hitz-apal, hor aspaldidanik desagertuak diren izokiak ez izutzeko ahots-galga aproposa, eta neu ere zaratarik gabe eseri nintzen harri gainean; behin batean goardiazibilak ilunbe gorrian nindoala linternargi baten fokoak aurpegiratzerakoan bertan: "¡a dónde va!", esan zidan inguru berean, hain xuxen.

Hortik berritu zidaten fitxa zaharra.

Beteko dira bi urte Sanextebanetan.

Nik neuk ez nuen orain espigoira heldu besterik egin, eta kieto!, haientzat harri gerta nadin.

Hamarren bat minutu barru heldu zen argi ausart eta lotsagabeak gidatuta kotxe bat, eta ikusi ahal izan nituen neuk gizonak niri begira, neuk kotxearekin zerikusirik banu bezala, eta bitartean neuk ere zenbatu nituen kuriosoak: bi azken kainaberan, eta bana beste lauetan!... Bazirudien argi honen zain zeudela bakoitzak bere txirrikaz amu gorria ("no pican, pero comen") jasotzeko; bitartean, ilunbe hotz eta hezean nabari genuen etorri berria zen kotxea zahartxoia zela, pistoiaren kolpe baldar eta desegokiak entzun baikenituen, eta itzaltzerakoan, berriz, zaratatsu eta dorpe, dardarti, ito zen. Etorri berriak argiak itzali zituen berehala; kotxetik (ateak: "pan") jaitsi zen norbait; ehun bat metrotara ipurtargi bat biztu zen bezain laster somatu nituen egonezinak: arrantzaleen mugimendu isila batetik, gure atzean, hondartzertzean, kainaberaren zatiak elkartzeko "tak"ak, eta gero txirrikaren hotsa, isilune gaixoti hartan; diskretasunean; gero gizon bakarra nire eskuinetik hurbildu zitzaidanean ahalegindu zen tentuan, eta "ola" antzeko zerbait esan zuen; besteengan eraginik izan ez zuenez gero, neronek erantzun behar izan nion "kaixo" giro hartako ahots apalez.

Hara arrainik harrapatzea lortzen ez duten sei kainabera eta nirekin zortzi gizon, lan isilean muga den ibaia zaintzen.

Gehitxo ere bazen.

Isilunea hazi, handitu, egin zen oraindik; Hendaiaiko hordartzara urezko kurpila zurrunbilatsu hautsiak iristerakoan kontatzen zuten marmar luzeen historia entzuten hasi nintzen. Noizbehinkako hotzak eragindako txalo eta lur zanpaketa... Tarteka, amu hutsa jasotzeko txirrikada luzea, gero kainabera astintzen deneko haize fina eta putzura bezala itsasoan amu eta zizare edo txirlak egiten duten "putz"a... Eta, honela bapateko "a", eta azkena heldu denak indarrez kainabera igo eta txirrikaren hots fina irten zaio... biztu dira bizpahiru eskuargi; bat azken puntakoa, kotxeetan eramaten diren handi horietakoa; eta hemen biltzen dira bost gizon nire aurrean, nirekin sei, eta ikusten diogu seiok bisera z jantzia deskubritzen ari garen portugaldarrari bere esku handi-ilunetan bi kilotik gorako urraburu eder bat... entzuten diogu denek inbiriaz arrain biziak gizonaren eskuetatik libratzeko egiten dituen ahaleginak... eta hemen "dorada" eder batek... "por lo menos tres kilos!..." batera, eta laster heldu den besteak: "ni dos tiene..." portugesearen artezia gutxietsi nahian; hau isilik, bibote azpian arrabete zabaleko ahoaz, eta han doa kotxerantz..., eta oraingo marmar eta txirrika hotsaren gainetik somatu dut neuk, gertuen nagoelako, iratzarri duela norbait, haurra dela lehendabizi, aitaren gorazarrea dirudien zerbait esaten dio bere amari, azkenean honek ere zoriontzen baitu arrantzale iaioa hitz lauz, noski, jende apalari dagokion moduan...

Eta noiz itzuliko den isilpe berrian zain gaudela, hara nola "foa!" baten sua biztu duten han atzean, gasolinaz nonbait, kotxearen ondoan; begiratzen dut atzerantz, eta irri eta barre maltzur batzu lehertzen dira... "¡va a volar su coche!..."

Euskaraz tutik ere ez.

Beste muturreko kainabera zaintzen dauden bi gizonen kanpo, hasi dira bertoraino barre-isekaz markatutako joan-etorriak egiten... Mezulari hauek diotenez, egurrez egindako sutan hiru burnitxorekin osatutako burruntzian jarri du portugesak arraina erretzen.

Laster zabaldu da usain gozoa.

Orain, su horren garrek zabaltzen duten argiarekin, ikusten ditut gizonen ziluetak, adi, bakoitza berean: txirriaren "xi..." hari azkarra eta amu jantzi eta beraunak itxasora erortzen direneko "plast"ak, eta gero bilketako txirri laburragoa; batzutan bi batera..., eta baita beren artean hizketan ere, batez ere portugaldarrek sortu duten arazoaz... "Debe ser un portugués que es también gitano!..." / "...Lo que a ese jodido le falta es acaso el permiso de pescar aquí, e?!" / "...Y va a pegar fuego al coche con esa fogata tan cerca de la gasolina!..."

Azken bi ohar pozoindu hauek izan daitezke maltzurak...

Hala ere segitzen du bakoitzak bere kainaberaren atzean; arrainik harrapatzen ez denean, txistez kontentatu behar!...

Honez gero hamaikak izango dira, eta ateri, baina zerua beltz, behe-lainotsu; mundu itxi, heze, hotz itsas baztarrean, eta harri handien azpitik ura bizi-bizi, "plis-plast", haizerik ez badabil ere...

Beldur naiz gangailo alfer hauetako batek portugesari egin dezaiokeen kalteaz, eta nire tokia isilik utzi, harri gaintetik zuhaitzaren atzeko hondartzaldera beherakada labur bat egin eta han daude senar-emazteak, Peugeot zahartxo eta urdinaren babesean, seiren bat urteko mutiko batekin urraburu ederra eskuz jaten... Hitzegin ere gabe, bakoitza bere burusia bizkarrean eta suaren bero gozoaren argitan; gizonak botila bete ardo ere badu eskuhar.

Ikaratu egin ditut!... Esan diet, ezetz, ni herritar bat naizela, oheratu aurretik denbora pasa, hotza eta guzti, espigoitik itzuli bat egiteko ohitura dudala... baina esan nahi niela..., gazteleraz ari nintzaien, baina abiadan konturatu naiz ez didatela ulertzen; nik neuk portugesa ezagutzen ez dudanez, probatu dut frantsesa..., baietz, esan dit gizonak, gizontxo argal bizi bat..., eta hasi zait frantsesez hizketan, oso gaizki, neuk bezain baldar, eta berehala ekin dio, errelebuan, hobeki dakien bere emazteak, esanez, etxera zihoazela, Portalegre hiritik hurbil geratzen den herrixka batera. Espainaren muga-mugan... ba hara zihoazela familiarekin Gabonak igarotzera, urtero bezala, eta bidean deskantsu bat hartzeko Fernaok, senarrak, alegia, ohitura hau zuela, oso arrantzale iaio denez gero, bidaietan noizbeinka arrain freskoa jateko gutizia hauxe sortzen zitziola, eta emazteari, berari!, ere atsegin zitziola eta txikiari berebat, "e?...", galdetzen dio eskuz arraia jaten ari den haurtxoari, ea aitatzok harrapatutako arraina gozoa dagoen; haurrak begiz eta buruz, baietz, noski!... Orduan galdetu diot gizonari, ea hemen arrantzan aritzeko baimenik baduen...; honek emazteari galdetzen dio begiez, ea ongi ulertu duen, zer baimen behar duen egin duen egiteko..., amu bat ibaira bota, arraintxo batek kosk egin zain egon eta gero harrapatzeko sorterik badago, erre eta jan....

eta, eta!... eta orain farrez eta hatzez botatzen du buruan eta begietako bihotzean ere ikusten diodan sententzia: litekeena dela jaten ari den arraintxo..., eta barkatzeko!, hara nondik bururatzen zaion oraintxe bertan... ez didala jaten ari diren arrainik eskaini ere egin!... nola zitekeen hau, barkatzeko, arren... eta irripartxo lotsati batez adierazten ari zait pentsatzen duena...; neuk, ezetz, eskertzen diodala bihotzez...; eta orduan, hara, hirurak jaten ari diren arraintxo bera portugaldarra izatea ere litekeena dela!...; erdi farrez segitu du oraindik hau esanez, baina agerian da sinesten duela zigorraren posibilitateaz, eta emazteari begiratzen dio niri esandakoa pasatzeko...; neuk esan diot, baietz, ulertu diodala, bai, noski!, eta arrazoi duela, baina hobe dutela, dadaezpada ere, lehenbailehen!, hori jan eta sua ondo itzali, eta berriro etxeko bidea hartzea...

Eta orduan egiten dit, bere senarraren baimenarekin, bai?... baietz gizonak, eta, hara..., konfidentzia bat..., ni hain pertsona ona naizela agerian dagoenez gero..., alegia, puntu honetan geratzeko duen ohitura honek baduela arrazoi sentimental bat: orain hamar urte, Fernaok, oraindik ezkongai zela, hemendik gurutzatu zuela muga. Geroztik, legezatu duela dena Frantzian, baina eskerronez gogoratzen duela puntua, ihesaldi hark zorte ona eman ziolako!, eta hala hartu zuela harrez gero joan-etorrietan honera bisitaldi bat egiteko usa-dioa... Eta Jainkoaren izenean eskatzen didala!... hau inori ez esateko... Gero, senar-emazteak harrituta geratu dira izan duten ausardiaz, eta ikaratuta; ikusten ari natzaio izua begietan; berriz jarri dira, beharbada, neu polizia izatearen posibilitateaz kezkatzen..., a!, haurra loak hartu du burusia bizkarrean, masailtxoak su gozoak gorrituta, amatxoren magalean... Neuk esaten diet ezetz..., noski, baina neu honetan ari naizela agertu da... badator zuhaitzetik behera, gizon bat, hotzak jotako aurpegi berde bat, eta ez portugesari, neri, egin dizkit itaunak: zer egiten dudan gauzez Bidasoa ibaiertzean, ez al nekien hura frontera zela... Neuk, baietz, eta han bertan, herrian, bizi naizela... Gazte bizarduna hortzak hotzez dardarka, ez baitago negurako jantzita, baina lotsagabe: Erakusteko nire paperak. / Erakusten diot nire NAN, nortasun agiria, eta alde batera eta bestera begira dagoen honetan etorri zait burura, beharbada hau polizia izan gabe hor arrantzan ari direnen arteko baten adarjole bat ez ote den, ni izuarazteko, edo portugaldarrak berak, eta nork daki aipatutako kotxearen sute anker hori bizteko broma ez ote den, eta nire agiria itzuli didanean neronek egiten diot galdera, aski serio (ausartu egin naiz) alegia, nik, neuk, jakin nahi dudala bera egitan polizia den, eta hark nirea arakatu duen legez, erakusteko, mesedez, bere ezaugarria... eta bota didan begiratuaz konturatu naiz egiazkoa dela!, eta, hala ere, ateratzen ari da galtzaren atzeko patrikatik bere agiria eta botatzen dit aidean!... eta neuk aidean hartzeko zortea izan dut, bestela surtara zihoakeen!..., eta begiratu ondoren: "Melquíades Ruiz Gallardo" zela jakin dut, eta polizia, noski... beno, orain eskuz esku itzuli diot neuk kontuz bere agiria, konforme zela, eta ni neu portugaldarrekin hitzegitera hurbildu naizela, nola arrantza bikaina egiten ikusi dudana... / Poliziak niri galdetzen dit, ea pertsona hauek lehendik ezagutzen nituen... / Neuk, ezetz, eta nahi bazuen, galdetzeko beraiei... / Neu eserita nagoen tokian geratzeko!, eta ez hitzegiteko!: geratzeko lauok gauden bezala, laster itzuliko dela, Komandantziara eraman behar gaituela!

Ni, neu, haurrari begira jarri naiz, gajoa...

Hemen geratu gara lauok, eta eserita nagoen tokitik ikusi dut moteltzen hasia den gure suaren argiz, polizia zuhaitz atzean geratzen, eta handik arrantzan ari direnei so

balego bezala, eta urrutixeago dagoen beste norbaiti keinu bat egiten, geldik geratzeko esanez bezala; ahalegindu naiz beste polizia dagoen puntua aurkitzen, eta etzanda ikusi dut noizbait harkaitzaren atzean, arrantzaleei so hura ere, nonbait. Eta neure buruari esan diot, nire beste hiru lagunak, haurra esnatu baita amatxoren eraginez, nire susmo txarrez begira dauden bitartean...

"Ta!!, entzun da tiroa.

Haurra da gutxien ikaratu dena, telebistako tiroak zarata handiagoa ateratzen baitu!... Neu, bi poliziei begira jarri naiz, etzanda, eta biak igo dira espigoira, arretaz, lurrari gorputza josita, eta beste bi: "ta!, ta!!", bi toki ezberdinetik irten izan balira bezala. Polizia gehiago igo da hondartzatik!... Amak haurra harearen kontra josi du, eta bere gorputzaz babestu; haurra, isilik; gizona etzan eta biserazpitik begira dago. Ez da oraindik ahotsik entzun. Pausoak orain!, zapataz espigoian egindako azkarrak eta "jalto!", eta "plasta!..." norbait uretara, eta laster beste bat... "¡¡agarralo!!", garrasia, eta "¡raaast..." "pla-pla-pla!...", seguraski arraunez hurbildu den eta neuk ezagutzen dudala uste dudana motor hotsa martxan, eta orduan bai, beste tiro batzu, bost, sei..., eta "¡dale al cabrón!...", eta motorra abiadan..., gero eta urrunago; bota dituzte oraindik tiro batzu gehiago, baina airean bezala, bakanak; hemendik aurrerakoa espigoiko bost-sei pertsonaren ahotsak eta haserreak izan dira, eta oraintxe hitzegiten duen ahots lodi bat beherantz dator gugana...

Portugaldarrek ikara bizian, niri begira!

"Bueno, monten en su coche, todos... Usted también", niri aldarrikatua oraingo hau; pistola oraindik eskuetan darama... Goitik, espigoitik, behera hemen dator orain, ia itzalita dagoen sutzarrera, mutur-beltz handi biboteduna... "¿Que vas a hacer con estos?", galdetu dio dagoeneko geuri Peugeot urdinera bueltatzen hasia den polizia gazteari. / "Se vienen con nosotros a declarar..." / "Son portugueses..." / "Y qué coño hacen aquí a esta hora? que se expliquen..." / "Bueno", esan dio handi-beltzak, "y éste?..." / "Este" hau ni naiz..., "también tiene que explicarse..."

Sartu gaituzte, neu eta emakumea Peugeotean haurrarekin, atzean, hankatartean fardeltxoak eta traste piloak!, eta aurrean, txofer portugesearekin batera polizia bizarduna igo denean, itzuli zaio abiatu zen bibotedun beltza eta esaten dio:

"Tú vete' con el coche patrulla, que yo me ocupo de esto..."

Eta agindua izan da, bestea kotxetik irten eta espigoirako bidea hartu baitu, isilik..

"Andando...", esan du bibotedunak txofer portugesearen ondoan eseriz, eta hemen goaz hondartza ertzetik Marinara, herrira... Atzera kristaletik begiratu dudanean ikusi dut nola bi pertsona espigoitik jaitsi eta portugesak utzitako su hondarrak itzaltzen ari diren..., Gu, martxan eta hiribarruan bide bat egin eta portugesak geratzen du kotxea, polizitzarraren aginduz, jaisten da hau eta nire atzeko atea irekiz esan dit:

"Sal, entonces, nos vemos mañana, a las diez, como siempre..."

Eta gero, kanpoan, belarrira ("Se nos han ido dos, los cebos, pero al 'gordo' ya lo tenemos..."). Eta berriz ozenki: "¿conforme?..." niri, eta berriz Peugeot xahar urdinean igo eta han doa portugese gaixoeekin Irungo Komisaldegiko bidean.

Etxe inguruan utzi naute.

Ez nire etxeko ezkaratzaren aurrean, noski!

Orain badakite portugesek ni salatari bat naizela!...

Urdailetako minbizi honetan sentitzen dut... lotsa. Lotsatu behar ninduke egiten ari naizenak. Ni neu naiz askotan begiak itxi gabe goizean ohetik jaikitzean nire Judas aurpegia beste norbait banintz bezala ikusten dudana! Orain urte bi nire fitxa zaharra, hilik zegoela uste nuena!, gure seme zaharrenaren ihesaldiarekin nahasi zidaten; geroztik, gaztetxoa, haur bat oraindik!, gartzelaratu digute... Ez dut hau nigatik egin, ez nire semetxoagatik ere: Joxepa, emaztea, lehengoarekin Arrasatetik pasa behar izan genuenez gero... oraingo honetan nahi izan dut salbatu.

Ni neu bakarrik geratu naiz oheratu aurretik ispiluaren aurrean, orain lotan, edo etxean behintzat, dauden ama-semeak bihar goizean nire begietan ohar diezadaketen argia nola ezkutatu asma ezinik..

Giltza

Goizeko Talgoa zen.

Euskaldun saldu batek asmatutako tren a Paristik, eta beraz, Hendaia eta Irundik zehar, heldu eta hiru minutu egin zituen Donostian, geltoki nagusietan egin ohi duen modura, eta bertan bidaiari asko igo zen: batzu lehen klasean eta besteak bigarrean, tren aberats honetan hirugarren klaseko pobrentzat inbentoreak aukerarik utzi nahi izan ez balu bezala, gaizki pentsatzen segitzea bada ere.

Trenak, onenak ere, ez dira Suizako erlojuak, bereziki gure herrian sartzen direnean, baina kasu honetan justu heldu eta justu irten zen, eta fedegabeko bidaiari batzu larri ibili ziren aringa bizian igotzeko. Denetarik da munduan, zer nahi duzu!, eta tren heldu bezain laster eroso hartutakoak ere badira orain martxan doan honetan: gehienak leihuan, batzuk egunkaria irakurtzen, eta hauetako bat, bigarren klaseko wagoian leihotik sartzen ari den eguzkiaren argiaz gain-gainetik orrialdeak presaka paseaz tituluak ikusi besterik egiten ez duena, eta gero paisaiari so jarrita plegatzen du rutinaz, begiratu ere gabe, baina xuxen asko, egunkaria, eta belaunen gainean ondo tolestatua daraman jakaren goian uzten.

Alboan eseri zaion gazteak eskatu egin dio, ea bere egunkariari begirada bat ematen utziko dion, formalitate handirik gabe; tren aringa eta agian bileterik gabe hartzen duen horietako bat... eta gizonak bere eskuz hartu eta eskaini egin dio, gainera, eta nola!, gusto handiz ematen diola adieraziz.

Aski faltsoki, pentsatu du beste hirugarren batek; andreak harrapatu baitio tonuak izan duen halako ironia punta sarkor bat.

Bi gizonen aurrez-aurre doan bidaiari bakarra da emakumea; igo bezain laster mataza urdineko jertse baten zatia dirudiena ehotzen jarri da, hariak galtzorratzean ematen dituen itzuliak kontatzeko berez ardura nahikoa balu bezala, baina ahotsei tonuak bereizteko belarri ona duena.

"Jainkoaren grazia".

Giza-emakumeen hitz eskasa hor geratu da, gizonaren irrimirri punta hark dena zintzilik utzi duen tokian.

Trena: "danga, danga, danga..."

Tren honen inbentoreak gerrako trintxera-planoekin linea gurutzatzeko egin zuen ihes hura orain burdinezko oinen pauso borobil eta misteriosuz adierazi nahi balu bezala. Egia da saldukeria hori aspaldikoa dela, gerra formalaren garaikoa, pentsa! Tren apain honetan doazen bidaiariek, zaharrenak ezik, ez dutela ihesaren historia beltza ezagutzen. Hala, emakume lodikote freskoak ez daki, ez baita hain zaharra, berez ikusbera bada ere, oso, eta begiratu gabe ikusteko duen ahalmenarekin orratzek liluratuta bailegoen bitartean konturatu da aurrez-aurre duen gizona txukuna dela; ez bakarrik alkondara eta galtza garbi-lisatua eta zetazko galtzerdi beltzekin ongi doazen oinetako beltz lustratuz jantzia dagoelako; kamarero bat bezalatsu; baina, baina!, bere buru tenteak goimailako beste... zerbait adierazten du, kategoria duen zerbait... eta baita belaunen gainean ondo tolestatuta daraman jaka urdina galtza grisekin ongi egokitzen

denez gainera zimurtu gabe daramalako ere. Udako beroa ez baita aitzakia jaka kendu eta nolana goiko maletegira botatzeko!... "Gizon prestua", dio beretzat, batzutan emakumeak erraz txorabiatzen badira ere, "kontu handiarekin kizkurak orrazteko ardura hartzen dutena".

Gizon prestuaren begi orlegi ederrak paisaia mugikorraz beteak beti, baina betseinetako argi maliziatua beste zerbaitetan pentsatzen jarria!... "Aldamenean doakion gazte jakagabea, nahiko zarpail eta zikintxo jantzia, zuriak izan ziren plaiarak galtzerdigabeko oinetan, interes handiarekin segitzen du besteren egunkaria irakurtzen... kirolak, seguraski..."

"Ni banoa...", esaten du beretzat, baina ahoskatuaz, nahi gabe bada ere, lehen jaisten den emakumeak: "Agur!" esanez, eta bi "adio"k erantzun...

Oraindik bidaia luzea denez gero, eta emakumearen begiak bere aurretik joanak, gizon prestuaren bi zangoak luzatu eta kuluxka baterako prestatzen ari dela dirudi, jaka bi eskuekin segurtatuta!, baina pentsatzen... "emakume guztiak psikologi-erretariak direla, begiak beti so, eta begiratzen dutena baino aurreraxeago ikusteko irrikiaz; baditu probak; emakumeekin... gazte, gaztetxo eta helduekin, denetarik eskarmentua badu; denbora ez galtzeko aitzakiarekin ehotzen jartzen diren horietakoak dira okerrenak, ez baitute inoiz ongi pentsatzen, gaizki eta oso oker baizik... eta askotan sorginkeria hutsez asmatzen..."

"A!..., ez horregatik..."

Hartu dio bidai lagunari itzulian datorkion egunkaria, eman egin badio ere; eta nahiko narraz tolestatuta datorkio!, eta pentsatzen du orain, eskuak egunkariaren, eta jakaren, gainean ongi finkatu dituenean, ez dela hau gazte baten seinalerik onena... Bestalde, atzeman du bere galtzetako patrikari zeharka begira... Begiak ixten ditu, gorputz guztiaz erne badago ere; ikusten du begi bakarrez gaztea eserlektetik altxa eta joaten, komunera agian; aidean zegoen kiratsa mugitu da laino garden baten antzera eta joan gaztearekin zati bat, hori da tipo hauen haloa, zikin ingurua; sainduak buru-inguruko argiaz bereizten diren legez, gaurko ileluzeek, Kristoren antza hartu nahiz kiratsaz inguraturik mugitzen dira nonnahi... "Tak-tak"eko kuluxka erne horietakoa bota du... eta falta da gaztea oraindik; egin ditu trenak laino artean bezala sentitu dituen geldialdiak, eta joan denekoan jaitsi ote den pentsatzen jarri denean, hemen dator trena abiatu bezain laster, agian interbentoreari iheska dabil, hemen jaitsi, han igo, eta itzuli zaio berriz kiratsez inguraturik... "Ni, neu, lo! Eta eseri da, baina orain nire aurrean... Badut begiak ireki gabe ikusteko ahalmentxorik neuk ere... Leioa gustatzen zaio... Neuk uzkuritu ditut neurez bezala zangoak, eta jarraituko dut begi itxiekin, paisaia ikusteko gustoa ere kendu baitit ilezikin eta begirada mutiri eta lotsagabe honek..."

Bi gizon aurrez aurre disimuluan, hori kanpotik ere sumatzen da, eta bapatean altxatzen da "señoritua", eta egunkaria bere eserlekuan utzita badoa agurrik egin gabe; "honek esan nahi du", pentsatzen du gazteak, "komunera doala; laster baitugu Gasteiz, ikusi besterik ez dago lur laua, garia ebaki berria, oraindik dena hori, baina dena huts... urrea eraman eta hondar lehor-zuti-motza ustelarentzat utzi balute bezala, eta biok batera jaitsiko gara, beraz, espero dut behintzat; baina estuegi du galtza hori; mehexeago balego, edo jaisterakoan piska bat hurbiltzeko modurik aurkituko banu..."

"Eta gizona ez da honez gero etorriko, trenaren abiadura bera ere gutxitzen hasia da; begiratzen du gora, maletegira, joandakoak zer ahaztu..., nahi gabe ere honelakoetan joaten baitzaizkio begiak, eta altxatu denean ikusten du gizona, gizon prestua, señoiritua, aulki-laguna, lehen baino dotoreago!, jaka, gorbata eta guzti jantzia, beste aldera doala, lehenengo klaseko wagoira!; harritzen da, baina hala da, gizon bera baita!, eta betiko ohiturari jarraituz maletegira eta gero eserlekuetara begiratzen duenean hartzen du egunkaria, askotan behar baita!, señoirituak erregaloz utzia!... eta ikusten du, agur ere egin gabe alde egin duen gizonak utzi duen lekuan, giltza bat... Ez du bi aldiz pentsatu beharrik, eginak ditu bere buruan erreflejo honen gurpilak, hartzen du eta botatzen poltsikora eta badoa gizonaren atzetik; gehiegi hurbildu gabe, ordea..., beste bat dirudi orain!... jaisten ari da lehen klaseko wagoi dotoretik apain asko, eta hor ditu neska gazte bat eta gizon bat bere zain, eta harrera errespeto handiz egiten diote... "don Anastasio", esan dio lehen eskua eman dion andereñoak, exekutiboak dirudite beste exekutibo bati ongiatorri egiten!... Hara gizon inportantea... Baina zergatik bigarren klasetik lehenengora egin duen maniobra!?"

Gaztea atzean geratzen da, baina segitzen die, hirurei, elkarrekin baitoaz; geltokitik irten eta aurreko leku eskasean daudenetako kotxe beltzera doaz, "Renault 9" besterik ez bada ere, hor igotzen dira, "don Anastasio" neskekin atzean, eta abiatzen da...

Galdu du gizona!

Gazteak poltsikoan daraman giltza eskuaz hartzen du sakela barruan, izkutuko gauza bailitzan, eta bide batez giltza ukitze honek pentsatzen lagunduko balio bezala eseritzen da geltoki barruko aulkian, pentsakor... "Giltza, kotxe batena da, azkar konturatu da honetaz treneko eserlekuan begiztatu duen instantean; don Anastasiok sudurzapia ateratzerakoan eroria, noski; ez da orijinala, kopia bat baizik, eta hatz lodi eta erakuslearen artean duela ukimenez badaki berria dela, kopiatu berria, alegia, bizartxoetan, gero erabilian erortzen diren ertz-laztasunetan, erakusten duelako. Dena den, gizona ez da arratsaldera arte itzuliko, itzultzekotan etorri bada..., baina pentsatu nahi du hiri honetara ekarri duen eginbeharra egun batekoa dela, ez baitu maletarik ekarri; ez da goiz berean itzuliko!, horrelako gizonari bazkaria eskainiko ahal diote, eta arratsaldean itzuli-bidaia egitekotan, bi aukera ditu: bostetako trenea hartu, goizetxo bada ere, edo, bestela, zortzi t'erdietakoa, oraindik udako egunargiz... Bigarren aukera egingo luke gazteak, baina ezin du beste posibilitatea, bostetakoa, gutxietsi".

Beraz, hona gazteak ekarri duen arazoa... bertan behera utzi eta bostetako hemen egongo da berriro.

Batzutan honelako ustegabeak sortzen baitira.

Orain badu goizean bideratzerakoan ez zuen pentsabiderik...

"Giltza honek, orain, ez dio sos bat balio; ez daki non eta zer ireki dezakeen. Zerbaitetarako balioko badu, giltzak bi lagun behar ditu: pertsona bat, honen burua hain zuzen, eta bi, atea, edo kasu honetan bezala, giltzari dagokion kotxea; nolana, sarraila, zeren eta sarraila behar du derrigorrez giltzak, ezkonduko bada!...; ezkontza guztietan bezala!, alajaina...; maliziaz kanpo, ordea, giltza horrek norakoa ezagutzen duen ezkongaiaren burua, kasu honetan bere alboan trenean etorri den gizona, eta hau ezagutzen du. Beraz, lehen egin behar duena da, "don Anastasio" aurkitu; hau bistaz besterik ez du ezagutzen, baina ez da gutxi!..."

Ez dago beste biderik!

"Giltzen arazoan..." eta altxa da, bere lagunek zain egongo dira eta..., "kontuan eduki behar dena, zera da: pertsona-giltza-atea konbinaketa nolabait hausten bada, giltzaren balioa betirako galtzen dela. Nire ahalegin honetan, zer gertatuko?... Bi gauza gerta daitezke: delako Anastasio horrek beste giltza berdina, beharbada originala, jakako patrikan duen giltzakoan izatea, eta orduan alperrik izango da nire ahalegin guztia, eta bi, Anastasiok duen giltza bakarra eserlekuan erori zaiona izatea... Eta orduan neu naiz nagusi berria!

"Arrantzaleek itsasoan aurkitzen duten untzi abandonatuaren jabe izateko eskubide osoa duten bezalaxe.

"Giltzatxo hau baino desanparatuagorik!..."

Gazteak, tren geltokitik igarotzen den autobusa hartu du, bere lagunekin hitzegin behar du... Ez du gaurkoan beste ezertan sartu nahi; nahikoa du eskuineko poltsikoan daraman giltzaren etorkizunaz arduratzea.

Lauetarako, Renfe-ren geltokian dago berriz.

Gaur barau egitea erabaki du; jan, bazkaldu du, baina ez dio inori ezer kenduko; badaki askotan lapurrari ostutzen diola, ez da zaila!, eta honelakoetan, esaera jakintsuak aipatzen dituen ehun urteko indulgentziak eskaintzen dizkio bere buruari; beste batzutan errukia er sentitzen du lapurra izan gabe bere eskuz lapurtua sentitzen denez... Ez du oraindik bileterik hartuko, "don Anastasio" k zein tren hartuko duen jakin gabe... Bostetako trena heltzen denean, orain Madridetik datorrena, erne egongo da leihatila goardiatzen, baina denbora berean nortzuk trenera igotzen diren zaintzen, joan-etorriko biletea izan dezakeelako, edo bileterik gabe igotzekoak ere egin ditzakeelako bigarren klaseko wagoian bidaia egin eta lehen klasekotik apainago irteten dakienak... eta irten da trena, eta ez, ez da bostetakoan joan..., ez dirudi behintzat!...; lapurrik trebeenek ere egin baitezakete hutsik... eta kezkatzen hasia da: gizon hori beste nolabait... kotxez norbaitek eramana ere izan bait daiteke!

Baina, bestalde, lapurrak badu halako zentzu berezi bat..., eta honek dio goizaz gero ari zaio burua lanean, azken trenean joango dela, zortzi t'erditakoan.

"Apostu!..."

Lapurrek ere, kalkulazaile horiek!, egiten dute batzutan posibilitatez apostu, eta irabazten duen ala ez jakiteko aulki berean geratu da: erlojua, leihatila eta trena geratuko den andena, hirurak! Goardiatzen...

"Sineskeriaz ere ez gabiltza urri, oraintxe ikusten ari naizen emakume izorrandi hark zortea emango dit... aulkitik mutikoa zutitu eta eserlekua eskaintzen badio..., eta bai!, egina da, utzi dio eseritzen; orain badakit gauzak ongi irtengo direla!"

Orduak egon da zai, egunkariaren atzean, orain xulo eta guzti, geltoki barruan, baina azkenean hor dator gizona!, don Anastasio!!..., "Maitasuna ere sentitzen dut orain gizon honetaz; goizean eramane duen txoferrarekin sartu da, lagunkiro biak; zortziak eta laurden erlojuan, eta badoaz biletea erostera, hiru pertsona kolan; ni neu atzetik, eta belarria erne biletea norako eskatzen duen, nire aldizkaria aurpegian beti, begia xuloan!, ez baitut inolatan ere hark ni ikusterik nahi!..., eta gero hartu dut neuk ere nirea Donostiaraino; ez don Anastasiok bezala, lehen klaserako, beharbada laguna duen

exekutiboa gertuegi duelako besterik egiteko, baina neuk bigarreneako erosi dut, beti bezala, hutsik egin gabe!, arrisku handiegia baita bilete gabe menturatzea!"

Biak andeneko tabernara joan dira.

"Neu, andeneko aulkian eserita Gasteizko trenbidean hain lasai ibiltzen diren usoei begira... Trena heldu denean, ikusi dut gizona lehen klasera igotzen, eta hurbilen dagoen bigarren klaseko wagoira igo naiz neu. Laster irten da trena, oso garaiz. Abiatu den bezain laster kontu handiz sartu dut sudurra lehen klasean, eta atzetik ikusi dut gizona non eserita dagoen kizkurak goizean bezain ongi orraztuta, ondulatutako buru moinoñoa, leiho aldean, eta orain trena doan zentzu berean begira, paisaia etortzen ikusteko. Honetan ez du, beraz, nik neuk dudan maniarik: niri beti paisaia ihesi doala ikustea gustatzen zait, beharbada lapurraren zentzu bereziak honetaraino okertu nauelako, iheserako bentajan sentitzen naizelako; agian hauxe da, ez dakit... Eta, noski, 'don Anastasio' ez da lapurra!

"Eta neuk paisaiaren ihesa zaintzen ari naizela ikusi dut apurka apurka dena iluntzen; honela, lo kuluxka baten laguntzarekin, joan zait denbora, hiru ordu luze... Ez al zen gizona bidean jaitsiko!!...

"Ez, hor dago eserita beste wagoian neuk begiz jotako paisaia berari so...

"Donostian, gau ilunbeltza.

"Lehenengo klaseko wagoitik jaisten da, jaka, korbata eta guzti, zut!... Nire neurriak hartu ditut harekin topo ez egiteko..., eta badoa, neu atzetik; irteten da geltokitik eta zubira begira geratzen da, mesfidantzaz balitz bezala, edo norbaiten zai, edo giltza galdu duela konturatu da!... Eta abiatzen da, ez zubirantz, ezkerraldera baizik, ibai ertzetik doan autobideko espaloitik; nahiko ilun dago hemen, Urumea pasealekuan ez baitute bonbilet asko irauten, eta zubiko argiaz ikusten da zerbait..., hor doa, ni atzetik, beste hiru pertsona tarteko: bi elkarrekin eta bestea bakarrik, langile dirudite, eta neu azkena, mantso... eta gizona geratu egin da! Ni, hogeit bat metrotara nago, zuhaitz atzean... Hor izango du kotxea, hasten da patrika miatzen (ikusten ditut bultoaren higidurak ongi), jakakoengandik hasita..., honek esan nahi du poltsikokoaz konturatu dela... kartera barruan ere; egon da minutu pare bat kotxean arrimatua, pentsatzen seguraski, zer egingo...; kotxeko kristalak arakatu ditu gero, xirrikiturik geratu ote den, ongi itxi gaberik... Eta abiatzen da, hemen dator itzulian, nire ondotik pasa da, neu zuhaitz atzean pix egiten..., eta gero begiz segitzen diot kontrargian, zer erabakitzen duen ikusi arte; ez dadila itzul eta ni bere kotxea martxan jartzeko lanetan harrapa!

"Ikusi dut zubia gurutzatzen, hiribidean, eta orain bai, orain azkar ibiltzeko garaia da!

"Lapurrak, garaiz eta bere tokian dagoenean, beti du presa!

"Hemendik aurrerakoa egitaz kotxearen jabearen gisa egin behar ditut mugidak; naturaltasunarekin, inora begira jarri gabe, presarik batere gabe...; Renault-9 berria eta gorria!..., ederra!... Lehendabizi giltza bertokoa den ikusi behar..., eta sartu aurretik, alarmaren beldur naiz..., Anastasiok entzungo luke bere kotxearena!..., eta ez!..., sartu da gozo-gozo, tokia egina dagoenarekin izorrocketan gertatzen den bezala... eta honelako batetik pasa ez denak ez daki zein berdintsu diren sentitzen direnak..., sartu da, ongi, atea ireki eta eseri naiz eserleku ederrean eskuetako izerdia kentzera, eskuiek salatzen bainaute larrialdietan!, kopetan; eskuineko atetik sartu naizenean, bolanteraino

irritarazten dut ipurdia, eta hemen beste proba: askotan ateko giltzak ez baitira motorrarenak berak izaten, eta hemen kolpetik bultza diot, gerta dadila nahi duena!, eta bai!!, sartu eta isuri!, hustu!, biak bat.... Eta motorrak... 'banba!' Piztu egin da, bibolina baino gozoago da motore honen hotsa!; izerdi bitsetan nago berriz... Ezin izan dut atzera begiratu gabe geratu, eta ez da inor ageri... minutu bat eskaini diot motorrari beroketarako, lasaiago irtetearren... eta badoa... astiro... Hau lapurreta gozoa!... Egia auzora burdinezko zubitik, eta gelditzeko leku lasai baten hila, Intxaurrendoko bide berrian geratu naiz, paperik badagoen begiratu nahi baitut..."

Ez da paperik ageri.

Gazteak hurren egiten duena, zera da, kabina batera joan eta garajeko lagunari deitu; ez dio bihar goizerarte kotxea hartuko; bitartean, etxe inguruko ilunpe batean utzi du, eta badoa oinez, atzera begiratu gabe...

Ama zain dauka afariarekin.

Beti okerrenaren esperoan aurkitzen da berandutzen bada; anaiak oheratuta daude; ama begira duela afaldu du: "Ez al duzu ezer aurkitu, Josetxo?" / "Ez, ama, oso zaila dagoela badakizu..." / "Begietan argi bat ikusi dizut eta pentsatu dut: 'Joxek lortu dit zerbait', baina badakit, seme, aldamenekoak ere..."

Joxek telebista piztu du, eta amarekin begira jarri da. Honela, ez dio gezurrik esan behar, beti gezurretan!, eta baita ama gozatzearen ere; semeari begira-begira geratzen baita mahaian honelakoetan, zer entzungo semeari... Joxek sos batzu ematen dizkio, hemen eta han lantxo bat egin duela eta..., baina egiazko lanposturik aurkitzen ez duenez gero... Txakurra ateratzeko aitzakiarekin irten egin da, eta kotxea bere lekuan aurkitu du!

Gaizki lo egin du.

Hala ere, zazpietarako kalean da, eta kotxera berriz; utzitako toki berean dago. Gorri-gorri, nahi gabe ere ikusten da! Eta egunez beti dago arrisku gehiago; ertzainak ez zuen denborarik izango bart egindako lan baten atzetik jartzeko; pizten du irratia... "hau da luxua!..." berriak eta musika apur bat, eta konturatu da ez duela kafetxo bat ere hartu, bizigarria falta zaiola, eta jaisten da, atea itxi eta inguruko tabernatxoan hartzen du; itzultzen da oinez eta astiro, denbora pasa, eta zortziak hamar gutxitan hartzen du Renault gorria eta lagunaren garajerantz zuzenki, lehenbailehen, kilometro bat eskas, astiro... eta atzetik entzun duen motoa noiz pasako, ezkerretara hartzeko argia piztu du eta begiratu du., eta ertzaina da!!..., esanez, mesedez, gelditzeko aurreraxeago... Ea zergatik den, astiro zetorrela... Bai, baina, gidabaimena ikusi nahi duela, eta lasaitzen da apur bat, eta erakusten dio agiria..., bai, baina bere kotxearen agiriak ikusi nahi dituela, erakusteko, mesedez. Ez duela kotxearen paperik bertan, etxean geratu zaizkiola..., baina amaz pentsatu du berehala!, ez dio horrelakorik etxera eramango..., zer lotsa!..., eta berehala aitortzen dio ertzainari...

Izerditan eta hitz gabe geratu da bost minutu luzetan.

Trafikoko bulegoetan hasi da erantzuten, eta berehala sortu den auzia zera izan da, lapurretaren eguna: nola daiteke gazteak kotxea atzo ostutzea, kotxearen nagusiak ofizialki salaketa orain hamar egun eginik bazegoen. Eta hemen ibili da gaztea, Joxe, argi, dena nola gertatu den adieraziz... eta bere ustez, treneko gizona izan daitekeela lapurreta egin duena.

Oraindik ez du gizon honen izenik aipatu nahi izan...

Konturatzen da salaketa bat dela; baina zertan sartu du honetan giltzaren amuarekin Anastasio alu hark! Eta izenik esan gabe, baina tren horren pista erabil zezaketela adierazi die galdeketa ari direnei; bitartean, fitxatuen argazkiak ikusten jarri dute. Beldur berri bat sortu zaio... bererik aurkituko ote duen!!... Ez da inoiz Ertzaintzatik pasa, baina nork daki!... eta ez, eta Anastasiorena ere ez du ikusi; ez da fitxatuta egongo...

Joxeren eskariak errukiturik, gauetz etxeratzen utzi diote, egunero goizeko trenera laguntzekotan.

Amak kezkatzen du asko; bestalde, kotxearen lapurreta ez da lapurreta osoa, giltzari segitzeko abentura txiki bat baizik.

Defendatzen da ondo Joxe!!

Trenak goardiatzeak ez du lehen egunetan ezer eman; ertzainak hasi dira ipuin horretaz pixka bat aspertzen!, baina joan den asteko egun berean, asteartean, han agertu da Anastasio goizeko zazpiak eta hamarreko trenera; hatzez seinatu besterik ez du egin Joxek. Ertzainek utzi diote Anastasiori tren hartako bigarren klaseko wagoian eseritzen, eta segitu diote Gasteizen.

Joxe. Ertzaintzako bulego batetan, deskantsuan, egunez.

Anastasiori "Don" erori zaio, droga mugako hiritik, Irundik, Gasteizeraino eramaten zuela aitortuz: jakako patrikeran ongi egindako paketetxo batean, ez handia, noski, baina bai droga garestiz ongi betea; bien-bitartean, jatetxe batetan lan egiten zuen Donostian mahai zerbitzari gisa, eta egun hori, asteartea, zuen libre. "Neu morroi bat besterik ez naiz, laugarren aldiz bidaia bera egin dut, eskatu bezala..." "Bigarren klasean joan eta lehenengotik irten, batetik, ez da bekatu, eta, bestetik, sos batzu aurreratzearen egiten nuen, ez besterik".

Droga garraioan zebilela, zergatik kotxeak lapurtzeko traba merke eta arriskugarrian sartu?!

Hau ezin zuen itaunketan ari zenak ulertu.

Aurrena, Anastasio isilik geratu zen, norbait salatze beldur, baina azkenean hitzegin zuen: "Egun hartan trena hartzeko presa handiz nembilelako, eta etxean, Altzan, gurekin bizi den koinatuak utzi zidan kotxearen giltza egun hartarako!... Ez nekien kotxea lapurtua izan zenik..."

Hauek esan zituen Anastasiok, eta giltzapean dago harrez gero.

Lotsa gehiago pasa du Joxek lapur bat izatetik ertzainari bi pista seguru emanaz salatari izatera eraman duelako: trafikoa handia duen banda bat atzeman baitute, eta kotxeak lapurtzen dituen sare bat desegin, biak ertzaintzarentzat ezezagunak zirenak.

Libre utzi dute gero; lan honetarako fitxatu nahi izan dutenean, soldata eta guzti (hara bada hor lan segurua!), ezetz esan die: "Txibato profesionala izatea baino nahiago dut berriz giltza galdu baten zain geratu, *in sécula seculorum!!!*"

Ama berak haxe bera aholkatuko zion, galdetu izan balio.

Harrez gero, Joxe loak pakean hartzen du behintzat!

Arkume laurden baten prezioa

Heldu zen harategira, ustez goiz, jendeagandik ihes, baina betea zegoen dagoeneko. Hilaren azkena larunbatez suertatzen denean hala izaten da. Egun estali iluna dago, baina euririk ez, eta haurkotxea kanpoan, espaloian, utzi du, begiz zaintzeko moduan, eta bere txandako zenbakia eskatu du. Pazientzia behar da herriko esamesak entzuteko, eta emakume gaztetxo honi falta zaio: begirada larriak jauzika darabilzkio, geratzen zaizkion atzazal puntak hortzez marruskatzen ari da, eta berriketak aurrera doaz, batzu itsusiak eta larriak; gazteari irripar tristea irten zaio orain, harakina okela pisatzen ari den bitartean, nork daki zergatik, baina beste batzutan izutu ere egiten da pertsonen izen-abizenak eta xehetasun denak lasaiki jendeak airean botatzen dituenean... Hor dago halere zain, begi bat kotxean, lo dago haurra; eta bestea, beste begi urdina, harakinaren esku xuri-arrosak, emakumearenak dirudite!, baina aldiz handi-potolo-borobilak eta kementsuak trebe asko ari dira labain handiaz xerra finak ebakitzen... eta une berean, ezinbestean!, sudurretan daukan txima gorrien tintagaiaren ozpin usain nazkagarriari ihes egiteagatik atzeratzen da pauso bat... Gizonarekin topo egiten du, barkazioa eskatzen dio, zer gutxiago!, ez du ezagutzen eta.

Tximagorriari txanda heldu zaio, eta ikusten du bere xerrekin irteten hatsaren arrastoa ia begiz ikusteko moduan uzten baitu bidean... aurreratu ditu oraingoan bi lerro, eta bere alabatxoaren kotxetxoa bistaz galdu badu ere, ikusten du oraindik goraxeago ilegorria alabatxoari begirada boteaz kalea beherantz hartzen... eta puntuan itzultzen!, instante bat!, eta begi handiz ikusten du nola atetik esaten ari den:

"Norbaitek utzi du arkume laurdena kotxetxoan ahaztuta..."

Eta abiatu da berriz ilegorria bere bidetik... Bromak egiten ere badaki tximak eskuz belarrondoan lotu nahian doanak... bere alabatxoa ez baita arkume laurden bat! Eta, ikus, hemen ez dio inork jaramonik egin!, jarraitu dute bere esamesetan geratzen diren emakumeek, oraindik hamarren bat, eta hau nahikoa du arkumearen istorioa harategiko broma bat gehiago dela ziurtatzeko, gizon bakartia ere ez da mugitu, eta isilik dago, gizonak ez dira honelako txantxatan sartzen, eta, hara!, harakina, Joxe, begira dauka, eta orain, azkenean, esaten:

"Zure txanda dela uste dut..."

Graziana itzuli da bere burutazioetatik; esaten du: "hogeitaseia dut...", eta eskatzen du berea: "betikoa", ez du heltzerako okela eta hezurra dela esan...

Ez daki zergatik!

Esku zuri-lodikoteak bere enkargua prestatzen ari diren bitartean ausartu da Graziana alabatxoarengana hurbiltzera, eta jauzi handi batez bota du garrasia!, arkume laurdena eskuetan, barrukoei beiraren bestaldetik erakutsiz, eta sartzen da esanez: "hau ez da nirea...", baina orain ahapeka... gehiagorako kemenik ez duelako, eta okela bi besoen artean bere alabatxoaren haragi beroa bailitzan bularren kontra dakar lotua... Estuasunak sumatzen ohitua dagoen amonaxo bat izan da kotxetxora joan dena, eta itzultzen da:

"Haurra ez dago hor...", eta negarrari ematen dio.

Neska berak begiraten dio errukiz, begizabal.

Joxe harakinak dagoeneko salmahaiaren gainetik jauzi bat egin eta kotxetxea miatu du, haurra arkakusoa bailitzan, eta kalean gora eta behera bota ditu begirada luzeak..., gehiegi presatu gabe, eta dagoeneko ondoan duen Grazianari hartu dio besoetan dakarrena, uzten du salmahaiaren gainean, pasatzen dio emaztekiari besoa maitekorki bizkarretik, eror ez dadin!, eta esaten dio belarrira:

"Lasai, neska..., lasai..."

Marmarrean dauden emakumeak kanporatzen ditu: "alde orain!, banator...", eta ixten du atea.

Bitartean, begiak lausotu zaizkion neska gaztea emakumez inguraturik, dardarka dago. Joxek hartzen du eskutik eta irteterakoan atxekitzen du beste eskuz kotxetxo urdina eta berria, eta malda gora abiatzen dira hirurak, emakumeen marmar alarmatua atzetik dutela, eta gizona beti hor, bertan geratu da, isilik, txukun jantzita, hirurogeiren bat urte, ez du gertakariak hunkitu; bestalde, leiho batzu ireki dira kale nagusian zaratarik gabe, ikusmiran; hirukotea eliza baino lehentxeago dagoen atarira sartzen da, uzten du harakinak kotxea atarian eta eskailerak igotzen laguntzen dio neskari, irekitzen du lehen solairuko atea eta gero sukalde ilunean argia piztu eta eser erazten du gaztetxo mahai ondoan.

Dena hitzik gabe.

Hartzen du gizonak beste aulki bat eta aurrez aurre plantatzen zaio, bi esku xuri-argalak bere esku lodikoteetan hartuz..., honetan buruak buelta eman dio!; gertatzen zaio Joxeri buru handia bere kabuz horrelako keinuak egitea!, ez dio antzematen zergatik, baina oraingoan ere hor da norbait, orain andre xahar baten "turroa", halaxe deitzen dio Lokarik burugainean daraman bufanda beltza tolestatuari, "ganbarako" hotza kentzeko erabili ohi duenari, eta Joxek Grazianari begiratu dio eta honek esan: "Goizetan haurrarekin laguntzera etortzen zait..."

Eta biek sentitu dute kanpoko atea berez bezala ixten: "kris-keta".

Zahartxoak andre multzoarekin egin du topo etxaurrean; gerarazi nahi dute, jakinguraz, baina Lokari bera da galdezka hasten zaiena, ea zer gertatzen den; ez batek, hiruk esaten diote batera gertatua, eta eskuineko eskua turroan duela alde egin die kalean gorantz, eta hurrengo atarira sartu da; eskaileretan lehen deskantsura heltzen denerako ohartu da bere espartinen arrastako pausoen oihartzunen gainetik, tisikoen belarri ona!, arinago datorren beste batzuen kontrapasaz, eta: "Ama...", bere erraina da...; Lokari gelditzen zaio mailartetik behera begira, zain, eta bestea galdezka hasten zaion berean abiatzen da berriz gorantz isilik bigarren bizitzaraino, eta giltzatu gabeko ateari bultza egin eta sukaldean aurkitzen dira ilunbean, galderantzunen zain, biak. "Zer?", galdetzen dio amonak eskua turroan. / "Nola dago?" / "Berari galdetu behar". / "Ez al diozu zuk galdetu?" / "Ez!" / "Eta zergatik ez?" / "Ba..., dagoeneko ahaztu zaiolako!... Joxe harakinarekin lotua ikusi dinat eta!...", alde egin dio errainari, bere gelarantz.

Erraina irten egin da sukaldetik eta etxetik...

"Nora hoa!", galdetu dio orain amaginarrebak goitik.

"Enkargutara, banator..."

Han doa zurezko eskailera estuetatik behera...; manifestaldian dabilela dirudien taldea zain dauka kaleko harlauza gainean; gizona han behean dago, harategiaren

aurrean, bakarrik, nabarmen, ikusbera dirudi orain; errainak ikusi du, eta ez da geratzen andreak egiten dioten korroan, jarraitzen du gorantz, haserre; bere dendaurrean dagoen Anixetari pausoa galdu gabe botatzen dio: "Lotsa gutxiko neska, Joxe harakinarekin lotuta aurkitu du amak!..." / "Gaur?" / "Oraintxe!...", eta bere hitzak hots erreka bat uzten dute gorantz jarraian harlauzaz eginiko espaloitik elizako bidean.

Joxe harakina jaitsi denean hartu ditu andreak beherantz, harategira, guztiak oro isilik orain, eta sartzen dira bezeroak bere atzetik, gizona hor!, eta galdetzen du dendariak, aurpegia zurbil, ea noren txanda den... Grazianaren hurren zegoenak erakusten du hogeitazazpia, eta hau bere xerrekin irtetera doala esaten du denentzat bezala:

"Norena zen haurra, hori da jakin behar genukeena, errugabea ahotan inork har ez dezan!..."

Ez dio inork erantzun, baina Joxe lotsatu da salmahaian okela esku borobil zuriekin daraman labantzarrarekin lanari utzi gabe, emakumeak banan-banan begiekin hizketan bere okelarekin irten diren arte.

Eta gizona bakarrik, zutik, zain...

Harakinak ez dio ezer galdetu, irten egin da, kaleari, gorantz, beherantz, neurria hartzeko... jendea gaiztoa baita!

Eta beste espaloitik beherantz datorren Baldomero borobila, bodegan ardoa eta ura edan aurretik nahastea pekatu dela aspaldi esandako marka utzi duena, Konsagraziarakoa ere salatzen baitu!, bere parean geratzen zaio eta botatzen dio papar harroarekin, estua den kalearen bestaldetik, ahotsa gehiegi jaso gabe:

"Azkenean nahasiko haute sorginkeria honetan". / "Niri axola gutxi herriko esamesak!" / "Bai, baina..."

Baldomero jarraitu du, malizia gorde ezinik... eta hor egiten du topo gora datorren don Remigio apaizarekin, eta honen esperientziak hartzen dio aurrea:

"Zer duk berri..." / "Zuk zeuk izango dituzu berriak, Jainkoarekin zabilta beti eta..." / "Heuk jakingo duk zergatik ez habilen konpainia onean". / "Jakin al duzu Grazianarena?" / "Zahartxo duk hori" / "Ez, gaur goizekoa..." / "Gaurkorik ez zekiat, heuk bai?" / "Beti hain diskretu eta faltso hi", esaten dio belarrira. / "Halere kexu dituk batzuk". / "Bai, horrexegatik ez da orain konfesatzera inor joaten..." / "Bakoitza libre duk horretarako ere". Eta hor doa Baldomero borobila harrizko ate nagusitik behera, erraz, eta pentsatzen: alabatxo horri munduan bakarrik geratzeak egin dio kalte, eta bereziki maitasun apur bat eskaini ondoren larrua jo eta gero zoratuta bere kasa utzi duenak...

"Nora hoa hain bakarrik eta hizketan!"

Ez dio lagunari kasurik egin, ez du gogorik gai horretaz gehiago inorekin hitzegiteko.

Pena ematen dio neskak...

Joxek ikusi du goitik Baldomeroen ibilbidea, eta gero eskuinera tabernarakoa hartzen; harategira sartu denean, gizona zutik eta erne harakinaren mugimenduei jarraian, eta ireki du ahoa:

"Nork ostu dio panpina".

"Arkume laurdena ekarri dionak, seguru".

"Lazaro okinak?..."

"Berak ez!, ikusiko genuen!... Ez da oharkabe pasatzen den zanpantzarta!, ezagutzen ez duzun seinale". / "Neuk ez". / "Norbaitek egin dio mandatua, apika Irene ilegorriak..., hemendik irteterakoan dagoeneko kapazuan zekarren arkumea utzi eta mamuxela hartzea erraz egin zezakeen, bozgoraz salaketa egiten zuen bitartean..."

"Andre hori nor da?"

"Lazarorekin lehen, ezkon aurretik, lan egina..."

"Horrek ez zian burua galdu!..."

Bezero batek eten du elkarrizketa.

Eta Joxe agurtuz, gizona irten egin da.

Harakina joan zaio atzetik, eta zerbait esan dio.

"Bai, eta eskerrik asko", eskertu du gizonak.

Honek beherantz hartu eta Donostiara doan autobusean sartu da plazan. Pasaiaraino eskatu du biletea eta txoferraren atzean eseri da. Jaitsi eta San Juaneko bidea hartu du. Elizatik laster dagoen kale estu batetik igotzen ditu harrizko eskailerak eta kaletik ikusten ez den ate estu batetik sartzen da. Norbaitek deitzen dio etxebarrutik: "Xanti...", eta gelan oheratua dagoenarengana hurbildu da gizona.

"Egon al zara alabarekin?"

"Bai..."

"Ezagutu zaitu?..."

"Ez..." Eta kontatzen dio gertatua. Emaztea negarrez dagoela erantzten du bere jaka, ohean eseritzen zaio bere ondoan eta beretzat bailitzan hasten da ahopeza hizketan: "Ni oraindik ez ezagutzea..., hori oharterazi zigun psikiatrak; Erramuna, honek denbora hartuko du..." / "Bai, baina etxera etorri nahi ez izatea, ama bera ere ukatzea", eta negarrari ematen dio berriz. / "Ama, alabatxoak ez du inor ukatzen, ez du ezagutzen eta!... Oraingoan han hobeto dago, lehengo giro bera gordetzea gomendatu digu sendagileak; hor, ez dakit zergatik, harakina da aisen onartzen duena. / "Eta zergatik... –dio zotinka– zergatik kendu diote orain bere panpina?, nire alabatxoa!, eta egin dioten iseka hori... arkume laurden bat jarri bere ordeztu!, zer esan nahi du honek!!, gehiago nahastu nahi dute!!, jendaurrean lotsatu!!!" / "Ez dakit, egia esan, hau zer den... Ez dakit... Iseka, zergatik?!..." / "Gaiztakeria hau ez al da gehiegi...", dio Grazianaren amak.

Aitak ez daki zer erantzun.

Norbait sartu da etxean. Bizilaguna da, esanez Xantiri telefonoz deitzen diotela... "Zein ote..." eta badoa. Joxe harakina da: "Xanti: nik agindu bezala, joan naiz ilegorriarena, eta neuk, gezurretan!, esan diot haurkotxean aldaketa egiten ikusi dudala, nire begiz ikusi!..., neronek aldaketa egiten ikusi dudala esan diodanean, aitortu egin dit...bere nagusia izanaren esanetara jarri dela hori egiteko, alegia asto zezen padrote hark esan omen ziola, panpin irrigarri hori kendu eta arkume laurden bat jartzeko kotxetxoan, haurraz ahaztu eta Graziana bera indartu eta edertu dadin!..."

"Oraindik polita dagoela eta..."

"Zer iruditzen zaizu?!... E, Xanti, zer iruditzen zaizu astakeria hau..." / "Nik zer esango dizut, ezin dudala sinetsi!" / "Ah!, gizon harroputz kankailu hori ezagutuko bazenu ulertuko zenuke!!..." / "Eskerrik asko, Joxe, joango natzaizu bisita bat egitera laster berriz..."

Eta emazteari lagun bat zela esan, eta etxetik irten da, kaira doala haize apur bat hartzera.

Buruan zerbait lehertu zaio.

Tumore gaizto bat.

Hamabiak puntuan dira; igotzen da berriz etxera, bazkari legea egiten du; sukaldean, bakarrik, emaztea ongi sentitzen ez delako!, noski!, eta etzan eta laster berriz jaiki, zorroan dagoen eskupeta hartu eta kaleratzen da, emaztea agurtu gabe, lo edo dago eta... Kaian sartu da mtorrean; eskupeta-zorroa soka eta aprailu batzuen artean gorde du popan, eta martxan jarri du motorra, eta irten da; pasaiatik itsasora, bare orain, eta plo-plo-plo ordu erdi batez; eskuinean geratzen zaio kaioak babes ziurra duten harkaitzari, plomoan ebakia dirudien horma erraldoi harrigarriari, terruilari, begira doa; gero, kostaratu eta uzten du motorra harkaitz zulo batean, lanpernetara etortzen den bere ezkutuko puntuan, eta hor doa eskupeta bizkarrean orain, mendiz, ehizera... Ez du herrira sartu beharrik, badaki bidea. Inori esan ez badio ere, izan da bi aldiz okinaren txaleta ikusten; galdezka, noranahi joaten zara, bereziki inork ezagutzen ez zaituenean, eta pentsatzen du eguerdian hor izango dela bazkaritan, eta heltzen da etxe politera, zakur eta guzti, eta jotzen du txirrina eta neskameari, bere alaba ordezkatu duenari, gaixoa!, esaten dio enkargu bat duela nagusiarentzat, hitzegin nahi diola, badakiela berak zertarako den... eta igotzen ditu azken harxabalekin egindako eskailerak eta goian dagoela gizontzar harroa makutsik agertzen zaionean, eskupetarekin postako bi tiro jotzen dizkio bularrean eta buruan, hainbesteko zerrikeria betiko ezabatua gera dadin.

Garrasiak sentitu ditu atzean; berak hartzen duen bidea ez da errazena, baina bai gertuena, eta haitzuloan motorra hartu eta itzulian doa, adio kaioak bere habietan, hormatzar zutiari, labarrari, adio. Orain lasai, ezin zuen eta besterik egin bere alabari egin dioten kaltea, arkume laurden horren prezioa, merezi bezala kobratzeko.

Izua

Bere ikaskide Nathalie-ren klase-nota batzu behar dituela eta Brusselasetik kanpora dagoen auzo batera joango al naizen galdetu dit alabak.

Ez duela benazko zuzenbiderik ezagutzen, baina... behin joan zen alaba bera ikaskidearen etxera, eta badaki nola joan, baina ezin dit idatzitako zuzenbiderik eman: "Hara..." –hasi zait esaten– eta berehala etorri zait gogora orain gutxi gertatu zitzaidana...

Galdu egin nintzen!

Ez baitut hiria ezagutzen.

Alabak Metroaren geltokiak ongi notatuak eman bazizkidan ere, ustekabeen lehen aldaketa egin behar nuen geltokia pasa egin zitzaidan... Ez nire zabarkeriaz, halere. Ni jendartean lotuta, itota!, wagoitik garaiz ezin irtenez, geratu nintzen, eta gero ere kosta zitzaidan hurrengo geltokian jaistea. Itzuli egin behar izan nuen, berriro abiatzeko... Ordu bete gero aldaketa handi batekin aurkitu nintzen: arestian hain estu eta hertsiki egindako bidaia deseroso eta kezagarria, eskuak, batzu beltzak eta horiak!, susmatzen baintuen gorputzean!, goitik behera, nire ikara aurpegian igerri zidatelako seguraski!, baina gero, lanera sartzeko ordua iragana zelako, erdi hutsik zihoan metroan eseri nintekeen eserlekuan bakarrik, eroso asko, eta hemen metroko tram-wagoiak irten egiten dira lurpetik gainaldera, eta nirea argitara irten zenean, gure herrian aspaldiko tranbien modura, kaleak eta inguruetako auzoak ezagutzeko aukera eman zidan bidaia hark; pozik nindoan, egun eguzkitsu hartan... metro-tram-wagoia leku ageri eta huts hartan, geratu zen arte...

Geratu, osorik!, hura baitzen azken geltokia!

Hor jaitsi ziren geratzen ziren bidaiari urriak, eta nik neerlanderaz ezin ulertu nionez gero, tram-eroaleak frantses txar batean adierazi zidan han amaitzen zirela trenbideko errailak!, han ematen zuela tramak itzulia!!

Eta, idatzia neukan nire zuzenbideaz galdetu nion.

"Heyzel?", bai hemen gaude, esan zidan, eta zuzenbide hori hemendik laster duzu: har ezazu eskuineko bide hori –seinalatu zidan hatzez– eta zuhaitz horien atzean, ezkerretara, hemendik ikusten ez dugun etxebizitzako bloke bat aurkituko duzu... hor dago zu bila zabiltzan helbidea..."

Eskertu nion gizonari eta jaitsi nintzen.

Nahiko galdua nengoen paraje hartan, egia esan. Alabak jarri zidan geltokiaren izena han zegoen, "Heyzel", baina ez zidan esan izen hark basamortu hura ere barruan zuenik. Nik uste izan nuen hiriko beste edozein kale bezalakoa zela, eta kale horretan zenbakia eta solairua jakinik, igo besterik ez nuela egin behar, eta atea jo eta han irtengo zela nire alabaren ikasbidea, eta honek ematen zizkidan liburuak hartu eta itzulian bide beretik etxeratuko nintzela, unibertsetal ikasketak egiten ari zen alabaren bizilekura.

Gaixotu egin baitzitzaidan horretan ari zela, eta ni, ama izan, eta harako bidaia luzea egin eta han jarri nintzaion, alaba oheratua zegoen bitartean, kontu eginaz kanpo bere klasetako nota eta liburuekin joan-etorriak egiten.

Ikasturtea gal ez zezan.

Eta hau dena hiria ezagutzen ez nuela, noski...

Baina ez naiz oraindik alaba eskatzen ari zaidan bidaiaz ari, buruan dudan lehen esperientzia eta eskarmentu hartaz baizik...: hartu nuen, bada, metroko gidariak esandako bidea, oraindik egiten ari zirena, harrietatik!, eta noizpait heldu nintzen zuhaitz haien atzean zegoen etxe-bloke handi bat ikustera; ez zegoen han bertan!, nik uste izan nuen bezala, baizik eta zuhaitzen "atzean", bai, baina goian eta bostehun bat metro urrunago... Bien arteko zelai abandonatu hartan gazte batzu zebiltzan futboleak jokatzen, eguzkitan, eta hain gaztetxoak ez ziren beste arlote zarpail batzu lurrian etzanda zuhaitz bakarraren gerizpean niri begira: ni gorantz nindoala haiek ni berengana nindoala ikusten zuten bideari so... Pentsatu nuen hantxe geratzea, itzuli eta arineketan ihesari ematea ere! Izutu egin nintzen... Ez nuen diru asko poltsan, baina nuen hura eta paperak!, atzerrian nik behar-beharrezko nituen nire nortasun agiriak... Baina asmo hori oinez aurrerantz jarraian nindoala izan nuen, eta martxa onean, ez zezatela beldur nintzela sumatu... Eta hurbildu nintzenean, ni neure bidetik, haiek bidetik at baina gertu eta hirurak neri begira, lotsagabe, eta nik ikuspuntua urrun, han goiko etxebizitzaren blokearen laugarren leiho lerroan dagoeneko hantxe eta ate joka banengo bezala... eta gizon izatera iristen ez ziren gazteen parera heldu nintzenean, zutitu egin zen bat, zerbait esan ere egin zidan bere hizkuntzan, auskalo zer!, baina ez zen nigana aurreratu, halere!, eta beste biek, barre egin zuten... Ni, gora, gora, ez azkarrago, ez nien beldurrik hain nabarmen erakutsi nahi, ez bainuen inguruan beste inor ikusten...

Etxe-blokera iritsi nintzenean, porlanezko etxesail tantaiaren atzean ezkutatu nintzen!

Eta hormaren kontra zutik etzan!

Orduan konturatu nintzen eskuetako hatzak nire poltsatxoaren inguruan korapilatuta nituela, eta bi eskuak eta poltsa urdailaren kontra neuzkala, bihotzak han ematen zizkidan taupadei eutsi ezinik...

Ulertu nuen nolako itxuratan ikusi ninduten gazte haiek igotzen!

Ez nuen etxe blokearen kantoitik atzera begiratzeko burua agertu nahi izan... Beharbada hortxe zetozen!...

Berehala eta presaka jarri nintzen bloke tantaiaren atarietako zenbakien artean nerearen bila... aurkitu nuen eta sartu nintzen igogailuan, laugarren bizitzako korridore iluneko 4-B inperzonaleko atea jo nuen... eta neska gaztea irten zen!... Lasaitu nintzen! Ez bainekien oraindik nor irtengo zen ate hartatik!... Nor nintzen esan nion bezain laster (ez lehenago, alafede!) irriño batek argitu zion aurpegia eta nire alabarena bera iruditut zitzaidan!

Hark ere aise igerri zidan larrialdia.

Barrura pasa arazi eta eseri nintzenean, zigarrotxo bat erreaz lasaitu nintzen. Gero, neuk eskatu nion, mesedez, geltokiraino lagunduko al zidan, eta ikusi nuen pozik egin

zidala mesedea; bi lagun bezala jaitsi ginen, eta bidean eskatu nion gertatutakorik nire alabari ez esateko, hau kezkatu ez zedin...

Beherakoan, gazte traste haiek ez ziguten begiratu ere egin.

Hau pasa zitzaidan, bada, orduan.

Nire lehen eskarmentu hartan.

Orain, nire alaba beste ikaskide baten, Nathaliren, helbidea ematen ari zaidanean konturatu naiz beste ikaskideak ez ziola ezer esan, bestela ez zidan enkargu berri hau hain arduragabe, hain laxo, emango:

"Amatxo, erraza da... -ari zait esaten-. Metroan "Montgomery" geltokiraino joaten zara, hemen "Midi" aldera doana hartu behar duzu, gero "Arts-loi"n aldatu eta "Maeelbeck"en geratzen denean, irten, eskuinera har eta jarrai oinez kapera txiki bat aurkituko duzun arte, baina zuk segi zuzen... malda txiki bat egiten duen kalerarte, eta hemen segi bidegurutze bat aurkitzen duzun arte eta hementxe zeuk erdiko bidea hartu eta jaisten zara etxalde batzu, kotxeei sarrera debekatzeko kate batez lotutako bi taket aurkitzen dituzun arte... eta bertan: horixe da kalea, ezin zara galdu!... konforme?"

Baietz esan diot, argi dagoela... Zer esango diot halako estuasunean ikasketetako lanak, eri eta guzti, egiten ari den alabatxoari...

"Ba kale horretan... ez dakit zer zenbaki duen etxeak, eta telefonorik ez du, baina neuk erabili nuen seinale bera hartzazu kontuan: buzoiak daude bi solairuko etxe horietan, denetan, baina buzoiazen ondoan txirrina dagoen etxetxo bakarra de Nathalie-rena, hor duzu!".

Hartu dut kontu handiz puntu guzti hauen banakako nota idatzia, eta irten naiz.

Metroari dagokion guztia ongi irten zait.

Oinezkoa egiten hasi naizenez joan naiz puntuz puntu esandakoak betetzen; ondo, baina katearekin lotuta dauden bi taketak ez ditut aurkitu... Hain urduri jarri naiz aginduak ongi bete nahian... nahastu egin naiz, nonbait! Nahiko iluna dago eguna; aterkiarekin etorri naiz, euririk egin ez badu ere; eguerdia da, baina etorbide nagusitik kanpo, kaletxo hauetatik ez dabil ez kotxe ez inor. Bestalde, ez dut gehiegi mugitu nahi, inguru honetatik kanpora irten eta erreferentzia guztiak galtzeko beldur bainaiz!... Zalantzan nago berriz Metrorako bidera itzulian egin eta berriro hasiko ote naizen... Kotxe bat dator!, eta espantu handiz gerarazi dut, baina nola eskatuko diot orain neronek ezagutzen ez dudan helbidea aurkitzeko modua?!... Halere nire errosarioa entzuten ari dela katea aipatu diodanean... irrifartxo batekin esan dit, ah!, ezetz: "Connais pas" (ez dut ezagutzen)... Eta alde egin dit! Gehiago mugitu beharrean, bertan zain geratu naiz, ea bakardade isil hartan beste inor pasatzen den... beharbada bazkaltzen ari dira denak! Alditxo batera han dator adineko gizon bat bere txakurrarekin paseatzen. Galdetu diot ea ingurua ezagutzen duen. Bai, noski, aspaldi bertan bizi dela. Eta taketak eta katea aipatu dizkiodanean: "Ah!, bai", esaten dit, "baina bada bi hilabete kendu dituztela..." Nire poza!... Non zeuden, galdetu diot, eta gizonak begikotasun hunkigarritz lagundu dit, hurbil... hementxe daude oraindik agerian markak!... Bi solairuko etxetxo berdinez osatutako kalea da, bakoitzak bere lorategi txikia aurrean duela. Hemendik aurrera... eginga dago! Gizona eta txakurra eskertu ditut bihotzez, honi burutik eskua pasiaz, eta utzi naute, joan dira... Hasi naiz orain kale mutur batetik buzoiak banan-banan, kontu handiz, begiratzen, txirrinaren bila orain;

badaezpada ere gertutik behatu behar dut... Laugarren etxetxoan ez dut begiratu beharrik izan, tiranteak eta kapela daramatzen gizon bat belarra ebakitzen ari delako, eta Nathalie-ren etxean ikasleak bakarrik bizi baitira!... Hala, gizonaren etxaurretik pasa eta aurrera noala, gizona bera izan da ausarki neri begira geratu dena, eta gero bere lana utzi, motorra geratu, eta galdetu didana:

"Ça va, madame?..." (Ongi sentitzen zara, andrea?)

Hirurogei bat urteko gizon mehe-txiki bat da.

"Bai –erantzun diot–, eskerrik asko".

Eta tirante, kapela eta betaurrekodunak jarri du motortxoan martxan berriz.

Neure bideari segitu diot, geratu gabe, badaezpada ere!...

Honelaxe pasa dut kale guztia, etxez etxe, atariz atari, buzoiairen ondoan dagoen txirrinaren hila, eta kontu handiz arakatu dut hau, zeren eta oso txikiak, diskretuak!, diren txirrinak ere egiten baitira gaur egun... Eta itzulian kaleko beste aldetik hasi naiz gero gauza bera egiten... Somatu dut bere lorategiko belarra mozten ari den gizonak ez nauela bistaz galtzen... Eta honetan pipa piztu du, makina geratu gabe, deskantsurako bezala, baina ez da hori... antzeman diot... niri begira jarri baita orain lotsagabe!...

"Tak-tak-tak...", alferrik gasolina gastatzen...

Eta oraindik txirrinik aurkitzen ez dudanez, hasi naiz larritzen, itotzen... Halakoxea bainaiz ni. Eta itzulian bide erdian nagoenean berriz, berriz bere parean, pentsatzen ari naiz: "falta diren horietako batean aurkituko al dut txirrin hori..." Eta honetan, gizonak, orain aurrez-aurre, beste espaloitik, bere motorra geratu eta mundua hustu balitzan bezalako oihartzunaren erditik botatzen dit berriz:

"Ça va, madame?!!"

Nik baietz, berriz, eta berriz "Merçi..." Eta pentsatzen, alabak behar dituela Nathalie-ren apunte hauek... bestela honez gero aspaldi alde egin nuen zulo honetatik!... xagutxo bat tranpa barruan bezala sentitzen bainaiz... eta gizona orain nire atzetik abiatu da... gehiegi hurbildu gabe, baina nere pauso eta geldialdi berak errepikatzen... Ni ez naiz aurrez aurre begiratzera ausartzen, zeharka begira ikusten dut hura, baina pozik galdetuko nioke nire aldetik zahartxo horri ea "ongi aurkitzen den..." Ez naiz ausartzen ordea!!...'Bi etxe gehiago ditud aurrean kalea amaitzeko; nire estuasuna!..., ez da beste inor ageri kale honetan eta... azkenean!, txirrina buzoiairen ondoan hor dago geldigeldirik nire zai bezala!!... arin joan naiz eta zapaldu dut!... Begiratu diot orain gizonari aurrez-aurre... hor dago irrifartsu, isi-isilik, niri begira!...

Eta Nathalie irten da zarata batekin bigarren bizitzako leihotik; ezagutzen dut, bera nire alaba ikustera etorri zen batetik, eta esan dit goitik: "Ah!...", jaitsiko dela...

Orduan gizontxoan argi eta garbi hurbiltzen zait, orain lotsatuta, esateko: "Hara!, banindoa telefonoz deitzera zure bila etor zitezene... Hemen inguruan dugu deskantsurako edo... psikiatrikoa... eta batzutan ihes egin eta zeuk bezalako gauza arraroak egiten harrapatzen baitituzte..."

Gerrateko lehen kontaktua

Noiztik hasten dira haurren oroipenak?

Haurren memoria-erregistroak ez dira adin berean ernatzen; eta gero haurtzaroan jasotako iragan hori ez dute seguraski pertsona guztiek zahartzaro arte gordetzen.

Oroimenaren mundua misteriotsua da.

Neuk badut, bada, hiru urte inguru nitueneko lekukotasun bat...

Gu etxez aldatu ginenean nik adin hau omen nuen, eta gogoratzen naiz nola trasteak kalera gurdiz jaitsi zituzten, eta baserritik at zein lekuz kanpo, estrainioak, iruditu zitzaizkidan! Gaur kanguroak Kontxako hondartzan ikusiko nituzkeen antzeko zerbait... Plazako komerietan legez igo zuten aitona Gregoriok semeari ezkontzerako egin zion armairu handia: soka lodi batetik esekita balkoitik dindilizka, eskaileratik kabitzen ez zelako. Nik aspil bat laguntzarik gabe lehen solairuraino igo nuen ba!; amatxo ondoan nuela egindako balentria izan zen, eta musu handi bat eman zidan; oraindik apa bero haren gozoa masailean nabari dut honen beharra sentitzen dudan bakoitzean.

Etxebizitza honetan jarri ninduten lehen aldiz gelan bakarrik lo egiten; arreba txikia, gurasoenean.

Laster nire barren-esparru bilakatu bazen ere, hasieran beldurra pasa nuen hemen; gauzak igo zituen gizon handi hark bere abarka handiaz korridorean pipiak jotako ohol bat lehertu zuen eta barrez esan zidan hortik irtengo zitzaizkidala gauez sagutxoak!

Ez zait sekula ahaztu.

Bazen lehenengo gauean sentitzen hasi nintzenetik ezin tokitu nuen zerbait: ez nekien zer zen; gero konturatu nintzen usaina zela, "Lasterregiberri" etxearen hatsa zirudien lurrina, eta nahiko berandu ohartu nintzen ez zela etxearen arnasa propioa; guretzat berria zen etxea blaitzen zuen kirats hura aitaren familia guztiari zerion kotoi lurrina bera zen; otoitzak ikastera eliza bideko maldan zegoen karteroaneko Kontxa Arretxeren eskolaurrera bidali nindutenean ohartu nintzen hedatua zegoela; "algadonera" fabrikari noizpait lan egin edo oraindik ari zirenen seme-alabatxo denak kutsatuta zeuden, geunden!... Lana amaitzean turuta potoloa eta sarrerako kanpai arin eta ernegarri hura jotzen zuen fabrika zen hau. Herri erdia handik bizi zen, eta nire izebak ere bai oraindik. Neu hats horretan albardatua izan nintzen, beraz. Fabrikatik pasatzekoan ibaiari jarri zioten presatik igarotzen zen ura ere kutsatua irteten zenez gero, normala zen bertan arrantzatzen ziren barbo eta aingira jaleen ahoetara kutsu bera pasatzea.

Ibaia handia zen berez, eta, asko hazten, puztutzen zen, gora ta gora!, gainezka uholdeetan.

Abesti bat bezala.

Apirileko euri jasa burrunbatsuak eta zorrotenetan organo metal hotsaren durundiak batera jartzen zirenean loa galtzen genuen Etxeberrietatik hasi eta Zumea, Bastero, Bazkardo eta Arrantzu bitartean bizi ginenok!; ura zirrikitu guztietatik abiadan igotzen zen, kafesnea ogian bezalatsu, eta gauez aita galtzontzilo luze haiekin oso maiz

jaisten zen ea noraino igo zen ikustera. Hautsitako marken urteak herriaren memorian geratu ziren, eta azken uholde honetan aitatzok egindako okela moztutzeko ohol eta erreminta-kirten eta arropa esekitzeko kakoak uholdearen zurrunbilo artean aroztegiko atetik ihesi zihoazela ikusi genituen leihotik etxekoek, ezinbestean. Lantegia hustu eta gero ur uher arretan kola bezalako lokatzari erantsita geratzen zena, hondamena zen!, eta kirats hura beti!...

Ordurarte, nire jostailu bakarra gomazko pelota gorri bat zen; haizeak ihes egin eta malgotua; nire eskutxo batekin hartzen nuen aise, pentsa!, eta paretaren kontra botatzen nuenean, etxe-inguruko guztiak bezala bote bizia egin beharrean, nireak "plast" egiten zuen. Hau dut oso gogoan. Eta nire gelako apaingarri gisa aitona Gregorioren purgatorioko sua erakusten zuen lauki gorri bat josi zuela aitatzok iltzez nire oheburuan, eta ez zidala onik egin, izu handia sartu baizik. Bestalde, gelako paretetako itxura harrigarri eta aldakorrez inguratua sentitzen nintzen... azal kaskarilatu hartan buru handi begibakarrak, beluntziak, leihoak eta labanadun gizon itsusi handi bat ere bai, Baltasar dendaria...

Nire beste izua!

Eta laster herrian gerra sortu zen!

Honek gaintitu zituen gainerantzeko zirrara guztiak.

Halere, garai hartako dena magia argitutako zerbait bezala geratu zait... Beste askori osorik ezabatu zaizkien adin honetako gauza harrigarriak, zergatik geratu zaizkit niri memorian, eta batzu gaurkoak balira bezain fresko!!

Batez ere orain suspertu zaizkit erreskadan, betirako etzanda geratu naizenean!...

Bada... gerra, hara: nire gela horren atea korridorera ematen zuen, justu sukaldeko atera. Aurrez-aurre zeuden. Gauez, oheratzen nindutenean, horko argia zen nire eguzkia, eta ni oraindik esna nengoela itzaltzea suertatzen zenean gau beltzaren beldurrak inguratzen ninduen.

Batez ere esandako pertsonaia eta animalien barruti beltzak.

Batuetan loak hartzea asko kostatzen zituztanean, eta orduan nahi gabe ere entzuten nituen gurasoek beren artean eta hauek bizilagunekin zituzten ihardunak. Baziren ulertu ezinezkoak nindutenak, bere horretan loak hartzen ninduen arte, eta baziren beste batzu... Behin batean, ama bakarrik ari zen ahapeka abesten, (hau zen orduko irrati bakarra) hain iaioa zen galtzerdiak eta jertseak egiten ari zen bitartean, eta aita sartu zen pauso azkarrez (atariaz gero sentitu nituen abiadan eman zituen oin puntako jausiak) eta sukaldara heldu bezain laster esan zion amari:

"Goizaldean irten behar dut".

"Nora?"

"Mendira...", eta aitak nire gelako atea hertsu zuen. Honek erretu eta ikaratu ninduen!: "Aita!..."; aitak, etorri eta, ohean eserita ikusi nindutenean musu eman zidan, eta neuk eskatu nion: "atea, ez!..." Orduan atea erdirekita utzi zuen; zirrikitu honetatik nire oheraino sartzen zen argiak Baltasarren ganibetada zirudien, eta nire belarriek jasotako hitzak ere bai... zera entzun bainuen, aita gauez irtengo zela mendira, han ere gerra zegoelako!...

Nik gerra kontu berri hau oso urduri neraman.

Gauza asko ari nintzen entzuten azken egunetan, eta burni-txapaz eginak ziren kamioiak ere ikusten genituen gure etxaurreak kalerantz zuen balkoitik, eta korneta-turutak ere entzun nituen gerrara joan behar zuten herriko gazteak biltzeko...

Baina gazteak, soldaduak, ez nere aita!

Eta zirudienez, orain herriko gerra mendira irten zen, gure baserrira...

Honetan argia itzali zuten eta kalera ematen zuen etxeko beste puntan zegoen bere gelara erretiratu ziren. Gau ilun hartan ezin ninduen loak hartu. Luzaz egon nintzen urduritasun honetan, kuluxkak tarteko seguraski, baina aitatzok ateko "kris-keta" kontu handiz ireki bazuen ere, sumatu nuen alarma nire buruko nonbait, eskailerako zuraren negarrak, atariko ateari kontu handiz bultza egin zion arren, mailukoak: "nak...", jo zuenean ni aitarekin nengoen dagoeneko, ez dakit nola... baina han nintzen, komaidios...

Hau gero ikasitako hitza bada ere.

Iragana eta gaur arteko geroa, dena dago nahasian txertatua nire gaurko gomutardatz lodi honetan...

Aita, beti bezala makutsik, txapela buruan eta mendirako makilarekin zihoan, eta orain... Afrikako gerran ibilia zela banekien!..., errebolber bat zeraman gerriko alkondarapean. Kaleko argiak itzaliak zeuden, baina ikusi genituen udako ilargiaren argitan etxaurreko tranbiaren zentrolean bi gazte eskupetekin, eta dozena erdi bat gizon Estanixen bizartegiko eskaileretan eserita, batzu eskupetaz armatuak, eta hara bildu ginen aita eta biok.

Hitzegin zuten.

Eta irten ginen: trenbidea pasa eta mendi gora abiatu ginen "Nafarroako mugaren" bila, han esan zuten (orain, berrogei urte gero ere, gogoan dut) han zeudela kontrarioak.

Non?

Hau zen aitatzok aurkitu behar zuena.

Ni oso kezkatu nindoan, zeren eta aitona Joxemari nafarra baitzen; bigarren karlistadan etorri, nire amona hernaniarrarekin bertara ezkondu eta gero biak Hernanin ehortziak izan ziren. Aitona Joxemari, hil berria; neuk bere bizar zuriekin askotan jostatzen nintzen, eta beti begirada gozoz hartu eta musu ederrak ematen zizkidan San Jose bezain zurgin zen nafar honek!... Nola joango zen orain nire aita, amatxoren familiaren kontra, eta halako gorrotoarekin! Hau zer da!... Baina eskaileran eserita zeuden gizonak horretara bidali zuten; gainera "kontus!" Joxemari Orradre nafarrarekin!, esan nahi izan zioten nonbait, gutxienez, peligrosoa zela, zeren eta aitari armatua zegoen gizon baten laguntza eskaini ere egin baitzioten; makutsi zihoan aitak ezetz esan zien, halere, zeren eta honek ondo ezagutzen baitzuen, Nafarroako mendiak bezala, bere aitagarreba eta honen familia ere, eta ezetz erantzun zien, bakarrik errazago eta seguruago ibiliko zela.

Nik berehala pentsatu nuen ez zuela aitonaren hiltzailerik ondoan nahi...

Justu esana, inor mindu gabe!

Agian bazekien dagoeneko ni berarekin nindoala ere... Nolanahi, aitak, zango laburrak arin, di-da!, lehen izerdia bota zuen, ohi zuen bezala, eta deskantsuan ilargiaren argitan begira geratu zen bere jaioterrira, orain gerraren mamuak mehatxatuta... Berriz: di-da!, auzo bateko ermitaurretik Aitaren egin eta baserriko zakurren zaunkak lagun

jarraitu egin zuen, genuen. Halere, Elizako muga honek zerbait esan nahiko zuen, zeren eta hemendik aurrerakoa bidetik irten eta goitik edo behetik ingura-mingurak egiten hasi ginen, zangoak ihintzetan blai!, hau ere gogoan dut. Orduerdi batean asko ibili zen, eta nekatu zenean, eseri eta galtza bustiak bildu zituen belaunetaraino, telaren igurtziaz egiten zuen "dza-dza" zarata hura ilunpe isilean asko entzuten zelako.

Mendian nonahi, zuhaitz baten atzean, sasitartean gordea, egon zitekeen apuntatzen arerioa...

Deskantsuan hartu genuen arnasa sakona; herriko hatsa uzten duenak gozoki betetzen ditu birrikak mendi gainean belar onduaz lurrindutako aire gozoarekin, eta aitari hauspoa lasaitu zitzaionean zer entzun geratu zen, begiak itxita, adi! Gauez, zaratak eta soinuak, entzuteko diren belarriek argiago ikusten baitute ilunbetan ezertarako balio ez duten begiek baino.

Isilunea ez zen osoa. Mendiak bazuen bere gurgurua, entzuten nituen belazeetan bizi ziren kilker kantak eta hontzen uluak eta zomorro eta piztien solasak; esna zeudenak, txoririk ez oraindik!...

Abiatu zen berriz aita; eta ni.

Gehiegi igo gabe mendilepoa inguratzen ari ginen, orain mantxo... Instante hartan geu begira ez geunden norabidean argi bat piztu zuten!; hark dei bat egin nahi izan baligu bezala joan zitzaizkigun begiak gain hartara; argitxoari begira ilunpean gaueko marmar gozo hartaz inguratuta geundela, negartia zen zaratotsa entzun genuen; aitak makilarekin sasitartean lekutxo bat egin eta gurdibidea goitik behera ikusi ahal zuen tokian sartu zen, geldik han; ni berarekin; zain orain aita eta besoan irten zitzaion odol tanta xurgatzen, eta ni arantzak ukitu ere gabe! Zarata negarti hura hurbiltzen ari zitzaigun, gugana zetorren, baina nekez, bihurtuneak hartzekoan zarata joan eta etorri egiten zen gurdibidetik, astiro.

Guk bertan itxaron genion; ni beldurti... eta hor dator aurrena, gorantz, belarra gainezka duen gurdiaurrean, itzaina... Ilargiaren argitan, aitak ez zuen ezagutu oso gertutik ikusi ahal izan zuen arte... "Ximon...", esan zuen beretzat; baina zuzenean agurtu beharrean utzi egin genion pasatzen; jaitsi ginen belazeetatik, itzulerako bidea hartu, eta gain-gainetik hartzen dugu berriz gurdibidea, gero jaisten ditu aitak galtzetako azpantarrak eta hor doa, goaz!, beherantz, eta, noski, topo!, nik ezagutzen nuen baserriko bizilaguna:

"Ximon, goiz egin dituk lanak..."

"Eta hik zer egiten duk hemen, bizi dugun liskarrune honetan eta bakarrik?..., (ni ez ninduen ikusi!) goazemak gain hartaraino, idiak maldan alferrik nekatu ez daitezten... eta aurreratzen zaio pauso handiz gurdiaire eta ahapez esaten dio aitaxori, "gain horretan txapel gorriak eta goardiazibil bat heldu hituen atzo..."

"Non?", galdetzen dio...

"Atzera begira ezak, argia piztu berria duten baserrian, badakik orain non, eta eguna argitzen den bezain laster tirokatuko haute hemen untxi galdu bat bezala, alde egin ezak etorri haizen bidetik..." Eta, "aida!", jasotzen du ahotsa eta idiak pizkortzen ditu eztenaz, gurpilak kirrinkan... "Ez ezak ahotsik jaso, eta itzul adi!"

"Gure baserrira heldu al dira?"

"Oraindik ez, behean dagoelako; horiek goiak ari dituk hartzen, eta egunez bide hauetatik mugitzen den guztia botako diate laster..." Hau esanik heldu gara gaineko deskantsura, baina Ximonek aurrera jarraitzen du, "aida!...", eta idiak ere aurrera... Ximoni ez zitzaion gustatu, baina aitak bere lana egin behar zuen eta galdetu egin zion oraindik:

"Nola jakin duk gain hartako berri?"

"Nire alabak biltzen dik goizean hango esnea, badakik, eta atzo ikusi zetuan bertan. Nagusia, Aldaba, izututa aurkitu zuela, baina, noski, ongiatorrian gosaria ematen aurkitu zian Joxepa, emaztea..."

"Zenbat hituen?"

"Esan bezala, goardiazibil bat, Mauserrarekin, eta honekin hiru gazte, mosketoi labur horietakoekin, nik ulertu nionez; ez hituen ezagunak, nafar euskaldunak, hori bai..."

"Ez al zioten hire alabari galderarik egin?"

"Ez; hamabi urte zetuk, ezagutzen duk Inaxi, eta bertako bezala ibiltzen duk han... Ez, ezer ez; armak ikusita izu batean etxeratu bazitzaigun ere..."

"Eta jaitsi al zen esnearekin Billabonara?"

"Bai, beti bezala... oraindik; baina ez zekiat zer egin: esnetara bidaltzen badut baserrira, eta gero esne horrekin Billabonara... noizbait gertatuko duk gertatu behar duena... Nire alabak Billabonan ikusi baititu gorriak kamioietan mehatxuak botatzen ere!... Zer deritzak hik!?"

"Ni aurrera niak".

"Mesedez, alde egin ezak hemendik, hire lana bukatu duk: badakik non dauden, eta hau gehituz joango duk... Bidea ezagutzen diate, etorriko dituk besteak..."

"Beste non sumatu dituk inguru honetan?"

"Esan bezala, goiak hartzen ari dituk oraingo, Billabona edo Andoain aldera dauden baserrietara ez diate, nik dakidala, txapelgorririk edo goardiazibilik bidali... Hortik gora, berriz, ezagutzen duk heuk sobran giroa, kontuz!"

"Hik atzokoa esan didak, eta gaur?"

"Gaur?, nire alabak jakingo dik gain hartan zertan dauden; eguerdian ikusiko diat etxean".

"Beno, bania..."

"Kontuz ibil adi!, eta, egia esan, ez niake hiri gure inguruan ezer gertatzerik nahi... eta ezta niretzat konpromezurik ere, eh!..."

"Hi egon adi lasai...", eta aitatzok bidea utzi eta itzulerakoa hartzeko keinua egiten badu ere, laster hartzen du lehengo bidea, baina orain, eskuinetik beherantz, errekaraino, eta oinak uretan, ur gutxi uztailean, eta ur hotza!, halere, edaten dugu gogoz, eta ezkerrera hartu eta igotzen gara errekararen lagun bezala beherantz datorren gurdibidera, eta han, bidearen ezkerretik, sasiak hor baitaude, gorde da, gara!, goitik beherako bidea ikusten dugu puntu ezkutu batean.

Neuk Ximonen alaba ezagutzen dut, Inaxi, maite dut...

Goseak jota gu, eta aspertuta ere bai, baina azkenean han dator, goitik behera, astoarekin, bera izango da, aitak ere ongi ezagutzen du, noski, eta astoa, kla, kla, oinazkalekin harrietan estropozoka, eta marmitak klin-klan, hurbiltzen denean, aita,

betiko moduan, inor ikaratu gabe, behetik gurdibidera sartu eta gorantz bidetik goazela topo egiten dugu naturalki:

"Goiz zabilta esnearekin Iñaxi... Billabonaraino?..."

"Bai", lehor samar erantzun digu.

"Jakin nahi nuke ea atzo goizeko hiru txapelgorri eta goardiazibila oraindik han, "Arbizan", dauden, gaur goizean han ikusi dituzun..."

"Atzo ez nuen nik "Arbizan" inor ikusi..."

"Ah!, eta gaur..."

"Gaur ere ez, etxeakoak daude beti bezala, beste inor ez".

Azkar ulertu du aitak: Ximon ari da gezurretan!

Neska agurtu, bere bidean utzi eta etorri garen norabidetik itzultzen gara, baina orain, goiko baserrirako bidea begiz galdu gabe; begi iratzarri haiengandik ihesi, ezkutuan!

Niri kezka bat sortu zait: "Arbiza" dagoeneko Nafarroa ote den...

Bidean goazela, ilbetea zeruan ezabatzen hasi dela konturatu gara; txoriak esnatzen, ekialdetik su gorri bat ageri de Adarra mendiko bestaldetik, aitari irakurri dizkiot begietan gauza horiek denak; gu gehiago igo gabe inguratzen ari garela, orain mantxo eta baserrien bistatik itzuri eginez gabilta, eta behetik gora ikusten jarri da aita, ni berarekin.

Belarrez kargatutako gurdia han doa aurrean, ipurdiz ikusi dugu. Haizeak harantz jotzen duenez, ez dugu entzun. Ez dugu oraingo honetan Ximongana aurrez aurre hurbildu nahi, ikusi nahi dugu belar hura nora eta zertarako doan harantz. Etxera eramane beharrean, etxetik kanpora darama belarra! Eta gerrate honetan. Ia Goiburura heldu da, eta heldu denean... Ezkerrera karobia dago, eta han geratzen da Ximonen gurdia. Aitaxok ez du inguruan dauden baserrietara agertu nahi, eta beheragoxetik joanez karobiaren beste aldetik ikusmiran geratu da, gara, zain. Zeren zain?, diot nik, baina aitaxo susmo txarrak hartu duenean... Ximon idien ondoan zutik dago, zerbaiten zain bezala, batera eta bestera begira, urduri. Egon da alditxo batean Ximon ilargiari begira ere, goiko argia seinale bat bailitzan... Eta haizeak hitz bat ekarri dit niri, aita ere ohartu da... Laster beste norbaitek ere egin du hitz, eta aita ingurura begira dagoela hor irekitzen da gurdiko sabel berdea, eta erditzen du gazte bat kartutxera eta guzti... Entzun diogu Ximoni esaten: "Orain, azkar!...", eta zulo beretik irteten dira beste hiru; azkena, goardiazibila!!; fusilik gabe... baina laster ateratzen dituzte belarretatik armak, eta bakoitzak berea hartu eta abiatzen dira ermitarantz eta han ateari bultza egite hutsarekin ireki zaie... Hor badute gipuzkoarra den gaizkile bat!, eta barrutik bultza egin diote ateari.

Ez dute giltzaz itxi...

Ximon hor geratu da idiekin eta gurdi belarrarekin, orain nire pelota gorria bezain malgotua, pelota erdia...

Eta idiekin itzulia egin eta etxerantz abiatu da.

Aita amorru bizian!, baita ni ere...

Zer egin behar dugu? Batetik, herrian esan behar genuke abiadan, lehenbailehen, lau gizon armatu sartu berri direla Goiburun, herriaren gain-gainean, eta hori lauzpabost ordutan konpainia bat izatera hel daitekeela beste hainbeste fusilekin herrira

jaisteko! Ez baitakigu Ximonek zenbat bidaia egiteko asmoa duen, edo zenbat gurdi abiatu diren dagoeneko Nafarroako baserrietatik beherantz... Eta, bestetik, ezin gara Ximon faltsuari zerbait egin gabe herrira itzuli!

Egunero esaten zen: gerran, gerran bezala jokatu behar dela, eta guk botatzen ez genuen arerioak botako gintuela. Ni harriturik nago aitaxoren logika honekin! Eta aitona Joxemariren herrikoak zer!, zergatik bota behar dira, eta nora!, honek ematen dit min!

Bestalde, egia da hori, neuk ere egun haietan entzuten nuen gauza bera...

Honetan bagoaz atzetik, errebolberra eskuan orain; beherantz joaten utzi nahi diogu itzainari oraindik, garrasi edo tiro batek berehala sala zezakeen guztia, eta lau gizon armatuen aurrean!, akabo!... Ez, segi atzetik, atzetik, eta honela, eguna argitzen ere hasi den honetan gurdia bere baserrira iristen ari da... kezka larri bat sortu zaigu: nola hilko dugu Ximon etxean bertan, familiaren aurrean!..., gurdiaren atzetik irten eta jauzi batean jarri gara itzainaren aurrean.

"Gera adi, altxa besoak eta hator gurekin gorantz..."

Ximon asaldatuta geratu da; gurdia ere berez gelditu da.

Hau matematikoki gertatzen dela ikusi dut.

"Hator gorantz, gora!, engainatu nauk, eta bizitza asko zioke jokoan, batez ere gureak, horiek baitira armatuak daudenak eta gure aurka datozenak!... Ez zak ezer esan, segi zak gorantz!..."

Ehun bat metro egin ditugu isiltasun larri honetan.

Ximon lurrera begira.

"Eseri adi hemen", esaten diogu, "esan iezadak zergatik egin diguan zerrikeria hau!..."

"Ez al haiz konturatzen", dio Ximonek apalki aitari, (hark ez baininduen ni ikusten!) hirekin hizketan nengoela nik aipatutako gizonak armatuta zeudela, ni behartuta nentorrela!"

Zuri-zuri dago aitari begi larriz begira geratu zaionean.

Ulertu dugu Ximonek dioena, hau egia baita, honi esker baikaude bizirik.

"Orduan, alabak esan zidak gezurra!"

"Eta zer esatea nahi duk ba hamabi urteko neskatxak, bi suren arteko estuasun larri honetan dabilen haurra, bere aitaren bizia jokoan?"

Aitaxo isilik geratu da lehen aldiz; ni, bere barruari begira, eta gero esaten dio, oraindik bihozgabe: "Baina hi ezin haiz gerra honetan bi alderdietakoekin trapukeriatan ari, aukera bat egin behar duk. Pentsatzen nian abertzaleekin hengoela, ni itsu-itsu nentorreen hainbeste urtetan baserriko laguna izan denarekin hitzegitera, languntza eskatzera, baina orain ez zekiat pasa haizen edo pasarazi hauten; nola nahi, erabakia hemen hartu behar duk. Gu hiltzera datozen horiekin bahago, guk, neuk hil behar haut orain. Gurekin horien aurka jokatzeko erabakia hartzen baduk, berriz, elkarrekin joango gaituk oraintxe ermitara, eta hor akabatuko zetiagu.

"Nik ez diat ez fusilik eta ez pistolarik, heuk badakik hori!", esan du Ximonek azkar, azkarregi...

"Eskupeta baduk!", ekin dio gogor aitak.

"Bai".

"Etxera jaitsiko gaituk, hartuko duk hirea, nire aurrean eramango haut, hik ikusi: hemen hilko haut, edo lagundu iezaguk laukote hori harrapatzen, hor gehitu ez daitezen!... ba al duk hauen atzetik besterik!

"Nik dakidanez ez... neri ez zidatek azalpenik egin".

"Asmoa hori izango duk!; ustegabea hartzen baditugu, edo hiltzen, beste erremediorik ez badago... Badakik, gainera, hemen tiro bat bota eta inguruko baserrietakoak gutarrak direla, jakingo diate nondik nora habilen... Zer esaten duk?"

"Goazen eskupeta bila..."

"Hi aurretik... Nor zegok etxean?...", aitatzok arrazoi zuen mesfidantza hau erakusteko... eta bere etxea goardiazibilez bete badago! Aitari ikusten nion sospetxa eta Ximoni abilezia., "Andrea, badakik", esan zuen honek, "alaba zaharrena Billabonara jaitsiko huen esnearekin, eta ezagutzen dituan bi mutikoak, haurrak... etxeok, beste inor ez..."

"Goazen", esan zuen aitatzok, baina susmo txarrez...

Hala, kontuz, baina bagoaz, hemen daramagu hurbil geratzen den baserriraino; esne egosi berriaren usaina dago; emaztea izutu da sukaldean, haurrak oraindik lo, dioenez...; ezagutzen bagara ere, errebolber hark aldatu du giro guztia: "Ez duzue beste inor etxean?", galdetzen dio aitak emakumeari... "Ez, ez...", eta Ximon gurekin doa gora, gelara sartu eta dozena bat kartutxo eta eskupeta hartu ditu, aitatzok inguruak miatzen ari den bitartean, eta elkarrekin jaitsi eta emaztea agurtu dugu, senarra laster itzuliko dela eta...; emaztea izututa dago eta Ximoni eskua hartu dio; gizonak eman dio musu bat bekokian... "banator", esanez.

Ni neu azken alditxo honetan ez nago osorik aitarekin.

Gogorregi ari dela deritzot!

Igo gara, Ximon zuzen portatzen ari da, baina gu, susmo txarrak hartuta susmari...

Hau bidali du aitak aurretik ermitako atea bultzatzeraz, eta han ikusi ditugu lauak eskuargiz plano bat aztertzen, hizketan... Geuk tira dugu lehen tiroa, azkarren mugitu denaren gorputzera..., goardiak pistola baitzuen fusilaz gain, eta hau bere magaletik hartu eta tiro egiteko keinuaz ohartu garen bezain laster... geuk zapaldu dugu gatua hatzez, gogor, instantean!!... Orain ikusi dut: aurrean mehatxatzen zaituenak edo zeuk hil behar baduzu, zeuk tiratzen duzula lehen... ahal baduzu!!!... Izugarria da haurtxo batentzat instanteko erabaki hau hartu beharra!!... Baina neuk ere, besteek bezala, izututa tira egin dut... Beste hirurek, nafarrak!!!, hau banekien, eta ez dit era berean odolak eragingo!... Eta horiek oraindik aldarearen ondoan dauden beste lau arma luzeetara botatzeko begietan grina ikusi diedanean, hartzeko keinua egin dutenerako tiroa gora bota dugu, nire garrasi batekin!, eta hirurak besoak jaso dituzte...

Ximon, eskupetarekin... apuntatzen bakarrik!, eta laster bildu da auzoko baserrietatik jende mordoa, alarman...

Geuk haietako bati deitu: "Pedro, har hitzak lau armak; gurekin jaitsiko haiz herrira...". Halaxe egin du Pedrok, aitatzok argia isladatzen zuen txapel arraro bat ondoan zeukan belar koloreko bulto handiari begira zegoen bitartean.

"Nork du ermitako giltza?", galdetu du orduan aitak.

Giltza sarrerako zulo batean zegoen, ekarri diote aitari.

"Nork utzi du ate hau irekia?", galdetu du aitak.

Han bildu direnetatik inork ez du ezer esan. Orduan Ximonek hitzegin du:

"Nik neuk utzi behar izan nian bart, herritik gora nentorrela, nire familia osoa mehatxupean zegoelako..."

Mundu guztiak ulertu du.

Aitak galdetu eta gainera berak ikusi du ea ermitan ihes egiteko moduko leihorik badagoen, eta ez dagoela egiaztatu ondoren, aitatzok berak arakatu ditu hiru mutilak, eta zeramatzaten paperak eta besteak kendu.

Guk esan diogu mugitzen ez den goardiazibilari:

"Ya vendrá un médico...", ez baikenekien non jo genuen ere, baina korderik gabe zegoen; beste hiru gazteak, izututa oraindik eskuak buru gainean, niri ematen zidaten pena nafar haiek!, eta aitaren ahotik irten zitzaidan: "Zuek eseri, eta lasaitu, ez zaizue ezer gertatuko; ez dadila inor mugitu... euskaldunak zarete..." / "Bai", esan du nagusienak, hogeit bat urte. "Etorriko duk norbait deklarazioa hartzera eta eramatera".

Gero, itxi dituzte ermitan lau gizonak.

Giltzarekin kanpotik itxi eta atean jarri ditugu auzoko bi gazte beren eskupetekin guardia egiten.

Auzotar guztiak inguruan!

Orduan geuk Ximoni eskerrak eman dizkiogu denen aurrean, gauzak garbi gera daitezen, eta herrira jaitsi gara jende armatuaren bila.

Hala hil genuen, neuk ere bai, inoren gerrak sortutako lehen eta azken gizona.

Nire aita hil zen aspaldi, on asko eta kalte gutxi eginda; ez baitzuen inoiz heriotza honen berri izan. Baina neri ez zait ahaztu orain berrogei urte, hiru soilik nituela, nola aita, beste norbaitek piztu zuen gerrate hartan, mendira igo zen egunean neuk, ametsetan bada ere, errebolberraren gatiluari tiro egin eta gizon berde hura hil nuen...

Hori dena amets bat dela, nork sinetsi gaur ordea!

Neronek ere ezin dut eta...

Gertaera honekin, Klementina jostuna, gure bizi-laguna, hil zen hartan ikusi nuenarekin gertatzen zaidan kezka bera sortzen zait orain..., orduan ere argi asko ikusi nuen jostuna zen anderearen arima goruan haria biltzeko erabiltzen den ardatza hariz betea, ontasunez betea!, xuxen-xuxen, etxeko zorrotaren xuxentasun beraz eta ondotik zerura igotzen.

Neuk balkoitik ikusia, komaidios.

Ba, orain, joan den larunbatean zortzi, goizean goiz, nik oraindik gaua zela uste nuela, baina auzoko ihardun zaratatsua entzuten jarri nintzen, ametsetan bezala, esnatu gabe oraindik, eta mundu xuri hartan bozgorailuak, ahotsa metalikoa baitzen eta gure hizkuntza ez zen beste batean esana... eta emazteak, Felixak, esan zidan nire ondotik, ohean: "Joxe, horiek guri ari zaizkigu mehatxuka!..." / "Guri, zergatik?...", eta jaiki nintzen oraindik iratzarri gabea... lauak ziren, goizaldekoak, han ikusi nuen erlojuan, eta bapatean nire izena entzun nuenean!... leihoa ireki nuen, ez zitzaidan inongo maliziarik burura etorri, eta adierazi nahi izan nien eskandaluan zetozenei, nornahi zela, ea zer

gertatzen zen... nire begiak faro haren eguzkitan itxutu!! eta..., tiro!, tiro-tiro-tiro... erreskadan, eta... grua erraldoi baten burdinezko esku-palarekin belarrondoko bat eman bailiran sentitu nintzen akabo!!

Esan didate... Felixari irten zitzaion garrasia herri guztiak entzun zuela... Baina neuk belarrondoko harrez gero ez dakit ezer. Ikus zein laburra den orain lehen hain luzea izan den nire memoria... Zulo handi eta xuri bat dator gero, xagu beltzak irteten dira ehundaka solairuko zulo hartatik... Baltasar dendariaren laban handi hura ere berragertu zait... eta hemen nago etzanda, hau da dakidan bakarra..., lotua, nonbait, ezin dut hatz bat mugitu, kaskoan porraz norbaitek iltze handi bat sartzen ari zaidan bitarte honetantxe: "danba!, danba!"

"Norbait ari duk... eta beste bat, ezin daitekeelako berbera izan... esaten ari zait: 'Egon lasai, ondo zaude!...' Ondo, ez dakit zer den hori, bestetan ere esan izan didate gauza bera eta... ez baitut gorputza sentitzen... 'Felix, Felix!... Zu ez; zu ez zara nire andrea...'. Isiluneak esaten dit ez dela bera nire ondoan dagoena".

"Ez, ez dago hemen; Erramuna, koinata, nauzu, egon zaitez lasai, semeak ondo daude..."

"Non?", diot nik, baina ez dit entzuten nonbait...

"Señora, salga de aquí..."

"Ni konturatu naiz Erramuna nire ondotik atera eta bota duen ahots arantzatsu hori ez dela laguna; aitzitik, tiroak bota dizkidan ispilu beltzekoarena bera dirudi... Non ote da Felix?... Zergatik tira didate?... Aita difuntuak arrazoi zuen, bai, elkarrekin gerrako mendira joan ginen hartan: lehen botatzen duena geratzen dela bizirik... geuk egin genuen tiro hura... ametsetan, nonbait!... Semeak ondo daudela, eta Felix hil dela... neuk baino zorte hobea izan du kopeterdian asmatu badiote!..."

"Nola egingo dut bada negar, begiak non ditudan ez dakit eta..."

"Hau dena ametsa balitz!"

"Gizagaixoa gure herria, gezurrezko ametsetan bizi nahiago duena zoritzarrezko egia maltzur honetan bizi baino!... Idatzi al duzu esan dizudan guztia...?"

"Ez, grabatu egin dizut..."

"Ah, beno... ez dut besterik nahi; bizirik irteten banaiz, neronek argitaratuko dut zinta hori; bestela, Tomax, egin iezadazu zin zeu arduratuko zarela eginkizun horretaz. Gure herritarrek, eta arrotzek, denek, jakin dezaten nola izan diren gerra honen hasieratik gaur arteko martirioak..., neuk ez dut besterik nahi. Egiaren atetik pasa behar dudanez onetantxe, neure eta neure aitaren eta neure herriaren lekukotasun hau eman nahi dut".

"Izango dira besteak ere, noski, baina hau ez dadila falta..."

Eta agindu bezala, hona hemen hilberria denaren manua bete.

Tomax

Hilaren berri freskoak

Uda bete-betea zegoen.

Amabirjinaren eguna zen, gogoan dut.

Donostiak baditu itsasoaren erasoetatik babesten duten bi mendiska eta Santa Klara irla. Mendisketatik ezagunena, Orio eta Zarautz aldera begira dagoen Igeldo da: hor dago kokatua mila urte dituen izen bereko herri polita, itsas-zabaletik askotan bila ibiltzen diren 50 kilometrotara ikusten den argia projektatzen duen faroa, meteorologi-behatokiarekin, eta baita geroxeago haurrentzat eraikiak izan diren jolasparke ezaguna eta hotela ere. Bestea, Ulia mendi da: Donostiako Gross auzoan dagoen hondartzatik hasi eta Pasaiako kairaino luzatzen dena; mendinaban, harriak: udan itsas uretan freskatzen egoten direnak, eta negu beltzetako itsaso haserrearen eraso gogorrek jasan behar izaten dituztenak.

Ongi ezagutzen zituen Ulia menditik eguzkitan beherantz zihoan urpekari gazteak itsasbazter honen Mendiolako hondartza, gero Monpaseko muturra, eta bien artean dauden ageriko harkaitzak eta harriak, eta batez ere itsasbarru horretan ageri ez diren, baina mundua mundu denetik hor dauden itsas behea osatzen duten itsasondarreko harrizabal erraldoiak.

Itsasoak hemen duen ohe laua.

Horko ur gardenetan sentitzen da gaztea pake ederrean.

Pake hau ez da, askok uste izan dezakeen isiltasunaren eremu busti antzua; ez da ezereza; hau, hutsa, lurpeko zizare eta harren mundu hilaren hustasuna edo infernu galdua da agian, baina itsasoaren erraiek bizirik diraute gizakiaren eskusartzerik gabe ere, agian honetxegatik; itsas ura berez da bizia, itsas-joaira bizian iharduten du isurki gazi-betea duen gorputza, eta badu bere musika, adar musikari misterioitsu baten dei zoragarria entzuten ahal dio adi jartzen denak; aspaldidanik entzun izan dioten itsasneskaren fantasia zaharrak izan du egiazko sirenotsa barruan!; antzinako gorputzik ez duen doinu zoragarri honetatik asmatuko zuten seguraski bere begien itsualdirako lilura zoragarri hura!

Baina hau arrainen mundua da.

Ah!, itsaspekari gaztea arrain balitz!...

Hau dena ez da Ulia mendiko hegaletik edo itsas-bazterretik ikusten, ezta amesten ere!

Igeldo menditik ere ez.

Kontxako uhintxo epel-hezietan geratu diren bainisten begi itsuetatik gutxiago.

Itsasbazterretik ikusten dena, gaur bezala, itsaso harroa da; uhinek bere pauso borobilarekin gainazalean sortzen duten hori ez da aparra, ezta bitsa ere, biak gizakiaren apar hilak baitira, lerdea agian!, baizik eta itsas joairak jolasean dabilenean sortzen duen eta osasun eta kemenaren seinale den itsas apar zuri garbia da; edo, bestela, haserrearen zinezko oharra. Itsasabaleko arrantzale denak badaki biderik gabeko itsasbarrurantz ausartu aurretik itsasbehe horien harrizabal tantaian gainetik uhinek adierazten duten

seinalea ikusten, eta uhinak hirutik, Trinitatetik, gora kontatzen badizkio, oso haserre dagoen seinale dela. Hori hala da. Baina hori Trinitatea oso axaletik hartzea da; bai baitaki itsas-gizonak arriskua duela lagun beti arrainak hutsean alatzen dizkion itsasoan, eta horrelakoetan, gaur bezala, behin urpean bere borondate eta gustoz sartzen zaiona, horretan trebatua bada, itsasoa maite badu!, ez arrainengatik bakarrik, eta itsasoak gizona bera onartzen noski!, hori hala bada, itsaspekariak badaki urpean bareago dagoela sarritan haizeak harrotzen duen itsasgainean baino.

Arretaz egin behar duena da, beraz, gain-gaineko itsasotik barrutikoaren bereizketa.

Gomazko jantzi beltzez eta oxigeno bonbona bizkarrean duela urperatu aurretik orain urgainean igeri doanak, uhinaren gurpilera kontu handiz sartzen joan behar du gorputzez eta besoz, badaki uhinaren gurpilari arreta handiz jarraituz bakarrik sartu ahal izango dela itsasoaren bihotzean, bere nahikaria batere kontrariatu gabe; bestalde, orain gazteak urezko gurpil borobil kementsu horri barrutik, bere gorputza ere urezko bihurtu balitz bezala borobildu eta gurpil kementsuari jarraituz, barruan sartu eta uhin tantaiarekin bat egin behar du..., une honetan barruko sentitzen ez dena kanpoan geratzen baita, bainaiz, eta akabo!... Beraz uhinaren zatitxo bat sentitzen naizenean, azaleko uhin handi horiek itsashondarreko harrizabaletan hausten direnean, ur asko da hor dagoeneko, eta urjauzia bezala mugitzen da borobilean eta gero txaflanean bezala, harrizabalean irrist egiteko, kemen handiz... eta hara!, arnasa hartu nahi dut eta ezin dut, uhinak nik baino arnas luzeagoa duenez gero, honekin batera egiteko zain egon behar dut... eta bitartean gorputza alderdi guztietatik zapaltzen didate urmendiek... ezin dut gehiago... uhinaren konpasa galdu dut!... Goragoko beste norbaitek ahoa betiko itxi nahi balit bezala!...

Konturatzen naiz konortea galtzen ari naizela.

Hau "bañera" egin didatenean ere gertatu izan zait, izan "didate!", baina komisaldegian banekien ni bizirik nahi nindutela salaketarako... Hemen berriz...

Hemen ur bihurtzen ari naiz, agian.

Konorte gabe geratu naiz, osorik, eta halere, bañeran ez bezala, hemen badakit galdu dudala, honek ezina badirudi ere!, eta oxigenoa nire sudurtzuloetan sartu beharrean, ura, ur gazia, garratza, mingarra, itsasoa!, hasi zait barruko bide bila... erreboltatzen naiz nonbaitetik, urrundik, borrokaria naizenez, baina ohartu naiz itsasoarekin bat egiteko ordua iritsi zaidala, eta uzten diot gizakiaren defentsari erortzen, bustitzen, Trinitatearen Lehen Pertsonak bere Bigarrenarekin egindako legezkoa den arabera; Bere borondatea, egin dadin...

Eta hemen bertan joan zait herstura!

Ongitasun berezi bat sentitzen hasi naiz. Berria da hau. Oso goxoa den zerbait... Gorputza itotzen hasi zaidan une berean hasi zait dartada hau goxoki nere ariman ernetzen... azagupidea izan dudanetik egin dudan ona eta txarra, hasieratik orain arte, pasa zait instante batean, burutik, garbi dago hori, txikikeriarik gabe gauza bi hodeien moduan agertzen zait ona eta okerra, onez betea dagoen hodei handi bat hor, eta gaiztakeriaz betetako beste hodei txiki bat... Judizioa da. Epaia da, sinpleki, hor inor ageri ez bada ere. Ez da ortze garbian ikusten ditudan bi hodeietatik aparte inor ageri. Baina argi dago ona handiagoa dela okerra baino... Epaiketaren ondoren, arima nire gorputzetik irteten ari zait, estuasunik gabe, burutik gorantz bezala, eta nere arima bera

harritzen da, harritzen naiz!, goitik behera bere gorpua, nerean!, itsasoan ikusiaz... gora eta gora noan une berean ikusten dut hau, ni ez bainaiz dagoeneko globoa bezala gora eta gora doan izpiritu hau besterik; eta paseo bat da!: Ulia mendia ikusten dut, eta gero, Kontxako badia, Santa Klara irla, Ondarretako hondartza... eta Igeldon dagoen dorreko parera heltzen naizenean..., hemen, oso goian dagoeneko!, amaitzen da zerbait!... Orain artekoa amaitu da: ezabatu da dena, inoiz ezer izan ez balitz bezala, hustu zait zeharo mundua! Orain arteko guztia, materiala zena, joan da, dena lurrean utzi izan banu bezalaxe... Izpiritu bihurtu da ingurune guztia: ez dago urik, eta, beraz, ez ibairik, ez itsasorik, dena Igeldoko dorretik mundua zurrupatu eta hustu bailitzan, eta orain ez dut gurasorik, ez seme-alabarik, ez emazterik... ezer ez... nire ametsetako aiton-amonak, denak desagertu dira, gauza bera etxeak, kaleak, hiriak, baserriak, basoak, mendiak... dena joan da, joan!... Eta nire arima pakean eta zoriontsu!, eta goian, zeruan edo, inoiz ikusi ez dudan argia, kolore harrigarri osatua, adierazi ezin dudan zerbait!!, eta dena instante bakar huts batean, denbora bera ere ezabatua geratu da, baina ez ordena, zeren eta gauza guzti horiek bata bestearen atzetik joan zaizkit agertzen, edo desagertzen... zoriontsu ni... eta argi zoragarri horretan sartzen hasi naizenean, Paradisuan sartzeko unea heldu denean...

Kolpetik gomazko axal beltz honetan gorputza sartzeko egiten ari zaizkidan presioa sentitzen dut...

Inguruan arrantzan ari ziren bi gazteek atera naute itsasotik...

"Ederra egin didate!!!"

Etxera neurez etorri naiz; ezkondua naiz eta bi haur eder ditugu; nire hogeitabederatzi urterekin familia polita eta maitagarria. Kontatu diot emazteari, baina hainbestekorik izan denik esan gabe; gertutako eskapada serio bat bezala, kotxe-istripuak eta ustekabeko jauziak, denak grabeak, baina ongi irtenez gero garrantzirik eman gabe gauzak kontaktzen ditugun bezalako zerbait.

Horixe gertatu zitzaidan niri buzeatzen nabilela, eta kito.

Hamahiru urte geroago, nere 45garren urtean nintzela, zerbait irakurtzera oheratu eta emaztea oraindik sukaldean zegoela, lo geratzen hasi nintzen, konturatu nintzen loak hartzen ari nintzela... agertu zitzaidan, garbi-garbi, inoiz ez bezala, pausoz pauso, aspaldi jasan nuen gertakari harrigarri hura..., ernatu nintzen, eta, ui! Esan nuen nire baitan, hau abisu bat duk! Honek esan nahi dik niri bisio baten moduan hitzegin nahi izan didala Jainkoak... Zeren eta... ni ez naiz beatu, ez saindutxo horietako bat, ez! Nik beharra sentitzen dudanean, laguntza behar dudanean, hori bai, ba nik Jainkoagan dut fedea, eta harekin hitzegiten dut... Jainkoaz, zurekin ari naizen bezala hitzegiten dut... Eta hau batez ere nire mendiko ibilaldietan; hartzen ditut bi txakurrak eta irteten naiz; bakardadearen beharra sentitzen dut, eta paseo hauetan hitzegiten diot, baina orain zurekin bezala!... Eta itsasoan lehengo toki berean urpekariarenak jantzi eta itsas hondarretan parkean nabilenean...

Hau baita niretzat biderik zuzenena...

Itsas handi bada, hobe, itsas orroak entzuten ari naizela, orduan eta gustorago!...

Beti zerbaiten zain.

Maite dut bizia, familia, dena; harrez gero pozik bizi naiz, ez naiz urduri jartzen edo haserretzen, ez baitu merezi mundu honetako txikikerien mende jartzea! Dena da ederra eta!... Tximistak hasten direnean sartzen naiz neronek etxaurreko baratzen egindako piszina txikian... emaztea haserretzen zait, baina ni neu, tximist kementsu horietako bat nire putzutzora erori zain..., "leku hartara" joateko desiratzen.

Batek galdetu zidan, ea azken gomutatze hau nola gertatu zitzaidan, amets bat izango zela, ea... ea!...

Eta ez!! Ez da inola ere... Ez da lagun horrek izatea nahi duena... Nik nire albumetik argazki bat atera banu bezalatsu izan zen. Neuk dagoeneko ongi erregistratua neukan nere albumetik, eta beharbada errebelatu gabe, negatiboan, neukana errebelatu banu bezala... Baina nire argazkia bera!, hori argi dago.

Hara esan behar dizudana esan; nire misioa harrez gero hau baita.

Hauxe da pasa nahi izan dizudan mezua.

Honez gero, esan nahi dizut, nire lagun bat hiltzen denean ez dudala negar egiten, ezta normala den nire barrutiko atsekabe hori ere sentitzen. Poza sentitzen dut, zer nahi duzu! Ezin diot alargunari, ez umezurtzari, honi gutxiago!, une hartantxe nere poza agertu; ez, noski. Baina denboraldi bat pasa eta gero honetarako egokiera on bat suertatzen zaidanean, kontatzen diot apalki nire gertatutakoa, ez baitut zergatik gorde niretzat bakarrik neuk ezagutzen dudan esperientzia eta ziurtasun zoragarri hau!

Batzuk ez didate sinistuko, badakit; zorotzat hartua ere izan naiz, jaso izan dut isiltasunaren pisu astuna irazkin edo erantzun gisa; ni ez nintzen orduan haserretu, hau esan nion bakarrik: "Hi ni baino lehen joaten bahaiz, egin iezadak seinale bat, edozer; nolabait jasoko diat; eta neu banaiz aurretik joateko zoriona duena, egingo diat keinu bat... heuk aise jasoko ez baduk ere, ez baituk sinesten.

"Halere, hire eguna iristen zaianean esango duk hiretzat: 'Hara, zoro hark arrazoi zian.'

"Eta ez duk hemen, han, inon, ezer gertatuko, baina hi han izango haiz.

"Zorionak".

Bihotza golkoan

Nire alboan eseri zitzaidan emakumea.

Laster zen beste alderditik trebukan, gizon handi eta kaskazuri bat, bere emaztea zirudiena atzetik zuela: "Siéntate aquí", agindu zion. Frontoia betetzen ari zen gizakizko uholde hartaz; gu hirugarren bizitzako balkoian, sabaian, geundenez, mundua ikusten genuen han behean, pilotalekuan. Hemendik igotzen zitzaigun marmar lodia, zurrunbilo eta guzti, eta beroa, odol beroko gizakiak sortzen ari ziren sargoria; kanpoan hotz, barruan labe. Gertuago ikusten genuen bigarren bizitzako balkoia ere leporaino betea zegoen; joaira gisa zetorren gora jendetza, eta gu geunden azken txokoa ere hartzen ari zen marea, denok garrasika, elkarri ulertu ezinik, berokiak kentzeko lanetan elkarri traba egiten. Ikurrin txiki bat irten zen nire ondoan, mutiko baten eskuetan flotatzen balego lez, eta ia begitik sartu zion makiltxo nire ezkerreko alboan eseri zenari, amonatxo beltxaran bat; esan nion haurrari, bost bat urteko mutikoa, kontuz egiteko gero!..., eta berehala esan zidan aho goxo batez andereak, ez arduratzeko, eskerrik asko... Begi beltz eta apalak esan zidaten, hitzak erdaraz irten zitzaizkion honetan, haurra berea zela, eta galdetu egin nion neuk erdaraz, eta: "Bai, biloba", esan zidan estreinatuta berria zirudien euskaran orain, eta neuk ezer esateko astirik gabe hark mutikoari zerbait esan zion belarrira, eta ikurrintxoia zeraman eskutxoaren gainean bere esku zimurra eta gorriluna maitekor ipini eta eskusa barruan zuen irripartxo bat bidali zidan niri, eta orduan esan: "Bihurri"... Une honetantxe hasi ziren bertsolariak taulatura igotzen, eta hara begira geratu zen ikuslegoa, denok gorputz bakar, trinko eta isil bat osatu bagenu bezala, lau gizonak ezker paretari erantsita nola geratu ziren begira, horman kolatua zirudien ikurrin handiaren azpian.

Neuri ez zitzaidan amona hark esandako hitzaren doinua belarritik joaten.

Lehenengo bertsolaria lanean hasi zen bezain laster entzun nion beste alboko gizonak bere emazteari esaten: "Esos hombres son de la raza de bersolaris, hombres fuertes que no tienen miedo a nada, ¡te fijas qué tranquilos y saláus!" Amaitu zuenean, denok bezala sutsu txalotzen ari zela bota zion goitik behera bertsolariari: "¡Olé!", eta niri begiratu zidan buru zurihandiak, eta neuk sinpatiazko keinuz baietz esan nion... eta nire baitan pentsatzen... hau fenomeno berria zela; gizon honek ez zuen ezer ulertzen, ez zen, noski, bertan jaioa ere, baina onartzen zuen geure muinetan itsasita genuen euskaraganako maitasuna, eta hori esan nahi zuen seguraski, kanpotarrak izanik ere, denen herri bilakatu denaren eskubidea onartzen zuela. Hau berria zen. Itxaropentsua!... Zerbait galdetu nahi nion, baina ez nuen mindu nahi, noski; eta hizpidearen bila nenbilela, gizontzarra bera aurreratu zitzaidan: "Hemos venido de Baracaldo en autobús... Hay mucha gente, ¿no es verdad?" Neuk, baietz, eta pozten nintzela hemen ikusteaz, Tolosaraino etortzeko egin zuten sakrifizioa... "Hitzaldi askotara joaten gara", esan zidan andaluziako erderaren grazia gozoaz, "joan den egunean Baionarainoko bidaia egin genuen... hura ez da Frantzia, e!... han ere euskaraz egiten baita..."

Bertsolarien saioak amaitu zirenean eman zitzaien hasiera hitzaldiei, eta bata bestearen atzetik esaten zirenak txalotzen zituen gizonak, baita bere eskuinean zeukan bere emazteak ere.

Miresgarria zen niretzat neure inguruan ikusten, eta sentitzen, ari nintzena.

Nire ezkerretan neukan amonari begiratu nion, aspaldi ahaztuxea bait neukan. Haurraren faltaz ohartu nintzen lehendabizi, ez bainuen ikurrintxoia ikusten; baina gure aurreko lerrora salto egin eta ausarki balkoitik irten eta ikurrina ezker-eskuin mugitzen ari ez zen bada!!...; ez zen amonatzkoa konturatu!!... eta begiratu nionean arnasestu batean zegoen!!... Galdetu nion erdaraz ea zer zuen. Ez zen erantzuteko gauza!... bere begi beltz larriekin esan nahi zidan itotzen zegoela!... Beroa zen, seguraski... bere ondoan bestaldetik zeukan bikotea ere orduan konturatu zen larrialdiaz eta gazteak lagundu zidan anderea hartu eta jendarte hertsia hartatik goiko lerroan irekia zegoen sabaileiho hartara eramaten. Laster hasi zitzaion arnasa lasaitzen; begi bizi haietan ikusi genuen hobeto zegoela. Atzetik norbaitek esan zigun, lipotimia bat zela, ez arduratzeko, pelotalekuan, han behean, gertatu berria zela kasu bera, eta andrea ez zutitzeko, horizontalean edukitzen ahalegintzeko... Eta, bai, emakumearen aurpegia zuri-grisetik bere beltzaranera itzultzen hasia zen... Ez zuen anderetxoak ezer pixatzen, txikia zen, eta argala oso. Haurraz: ";Jon!", galdetu zuen berehala, jauzi batez...

Mutikoa berean zegoen oraindik, ezertaz ohartu gabe, baina amonaren deiarra entzun bezain laster hurbildu zen jendartetik: "Amona!..."

Neuk esan nion amonatzokari hobe izango zela jendalde hartatik irtetea, ea nondik etorri zen, nongoa zen. Neuk pentsatu nuen autobusez kanpotik etorritakoren bat zela, gizontzarra bezala, baina: "Gorosabel kalean", esan zidanean jakin nuen Tolosa bertan bizi zela; halere, galdetu egin nion hau ziurtatzeko, ea herrian bertan zen, eta baietz.

Kosta zitzaigun frontoitik irtetea; eskailerak ere jendeak hartuta baitzeuden. Amona bere bilobatxoarekin eskutik eta ni, hirurok, pausoz pauso jaisten hasiak ginen bitartean ari nintzen pentsatzen nolatan, gero, horrelako bilkurak eratzen dituztenek hain irtenbide estuko barrutiak aldaratzen ez dituzten, oso arrisku larriak sor baitaitezke.

Honelakotan, aurkako jarrera batek, tiro batek, edozer motako mehatxuak, eragin dezakeen izuak ondorio ikaragarriak sor baititzake!

Azkenean irten ginen.

Hotz egiten zuen! Jantzi erazi nizkien besoetan zeramatzaten berokiak, eta horretan, laguntzen ari nintzela esan zidan amonak, Eujenia andreak, orain badakit izena, eskertzen ninduela bihotzez, bihotz handiz, baina berez joango zirela etxeraino... Eskutik zeraman bere biloba, ikurrina gora eta behera, "Eusko gudariak gara" abesten zihoan, hitz eta guzti gero!... Etxea urrun al zegoen galdetu nion, eta ezetz, oso hurbil... Baina ez nekien egia esaten ari zen ala ni neu ez arduratzeagatik, edo etxera bakarrik agertu nahi zuelako ote zen, ez bait nuen neuk amonatzkoa osorik suspertu zenik ikusten; zangoak makal eta baldar botatzen zituen oraindik... eta besotik hartu eta etxeraino lagundu nahi niela esan nion, laguntzen uzten bazidan, noski... Baiezkoa erraz eman zidan, eta berak gidatu beharrean, mutikoa izan zen euskaraz zuzendu ninduen; eta, egitan, bizilekua oso gertu zegoen. Agurtu ere egin nituen etxeko atarian, eta Eujenia andreak eskerrak emanez eskailerak gorantz hartzen hasi zenean ia erori zen, haurrari esker ez zen jauzi, hau ikaratu zen!, eta mutikoak berak, Jonek, eskatu zidan amonari

laguntzeko, mesedez. Bigarren solairura iritsi ginenean, atea jo beharrean ateaurreko lanpas marroiaren azpitik hartu zuen haurrak giltza, amonak ireki zuen atea, eta niri eskatu zidan, mesedez, han nengoenez gero, sartzeko, sartzeko zertxobait hartzera, hain lagunkiro portatu nintzela eta... Hala sartu ginen hirurok etxebizitzara, sabai behe eta leiho txikiak... oraindik arratsaldea argi bazegoen ere behar zuen Eugenia andereak korridoreko argia piztu, eta sukalderraino zihoala ikusten zen barne-bidetik aurrera jarraitu beharrean, ezkerretara zegoen sala txiki eta txukun batera sartu zen aurretik, eta niri eskatu, mesedez, sartzeko. Salatxoan zegoen besaulki gorri batean eser erazi ninduen, zegoen bakarra, eta amona bera mahaitxo baten inguruan zeuden lau aulkietatik bat hartu eta eseri zitzaidan aurrez aurre.

Haurra irten zen norabait, eta biok geratu ginen.

Neu, leihoaren ondoan nengoenez, ikusi nituen argazki batzu armairu behe baten gainean, baina amonaz arduratu nintzen, aurpegi hobea ikusi nion, farretxo batekin erantzun zion nire ardurari, eta zerbait esatearren horixe esaten diot orain.

"Bai, pasa zait. Hala ere ez nabil ondo, tentsioa dut oso igoa", esan dit erdaraz".

"Zaintzen al zara?"

"Zaindu... bai, baina urteek ez dute barkatzen... lan asko egina naiz neu, eta eskerrak herritik irten eta honeratu ginela... Zeuk ez dakizu, gaztegoa zara eta, baina gerrondoko garai hura oso tristea izan zen guretzat. Gaztelako herrixka batekoa naiz ni... Toledo inguruan dagoen La Puebla herriaz izango duzu aditza, noski..."

Neuk, ezetz...

"Honek ematen dit amorrua, nire herriaz inori hitzegin behar diodan bakoitzean gauza bera gertatzen zait, ezin dut nongoa naizen adierazi... garai batean norbaitek txiripaz, eta zorionez, aurkitu bazuen ere... Baina noan nirera: Las Aparecidas herrixka, La Puebla inguruan dago, hamabi etxeko auzoa dela esatea zuzenago..."

"Nola esan duzu norbaitek aurkitu zuela?..."

"Bai, eta bada honetaz berrogei urte, zein zaharra naizen!, badira hainbeste, bai, agerkunde hura jazo zenean neuk hogeitazortzi bete berriak nituen eta..., ba... goiz batez, ostirala zen, autobus bat agertu zen; ez zen inoiz kotxerik iritxi haraino, erreka bat pasatzeko zubitxo falta zen eta, baina autobus zahar eta zaratatsu hura, bai!, denok ikusi genuen bertora heldu aurretik... mendixkaren magal hartatik ibairainoko guztia ikusten baitzen, eta gainera, lehen seinalea motortzarraren zarata hegoak ekarri zigunez, ikusi ahal izan genuen hautsez osatutako behe laino hura gorantz zetorrela; oraindik herrian geratzen ginenok, denok, hogeitabostak, han ginen elizatxoaren aurrean, plazan, autobus orlegia heldu zenean, zain. Han hasi ziren gure aldaketak!...", eta anderetxoaren begi beltzak nire ondoan dagoen leihotik kanpora begira daude...

Kaleko kotxeek egiten duten zarata entzuten bailegoen.

Eta nire harridura aurpegian ikusteak pizkortu balu bezala jarraitu zuen... Autobus hartan hiru pertsona heldu zitzaizkigun: txoferra, Antolin zuen izena, gero ezagutu nuen hemen, hila da aspaldi; Kasimiro, enkargatu gisa egiten zuen gizon handi bat praka laburtxoekin, eta nagusia zirudien, eta zen!, beste bat, dotore jantzia hau, gorbata eta guzti, don Arturo. Izen hauek gero ezagutu genituen, noski, baina ordukoa da zuri kontatu nahi dizudana; hirurak jaitsi zirenean, enkargatua zirudien hark galdetu zuen ea apaiz jauna non zen. Lehen esan dizut herriko guztiak han ginela, baina egitan apaiza,

don Jenaro, falta zen; bailarako hiru elizen ardura zuen, eta egun hartan hileta batera deitua izan zen, Loa Altos-era hain xuxen. Nekatuak zeuden hiru gizonok, eta zakar samar galdetu ziguten ea noiz itzuliko zen, harentzat eskutitz bat zekartela eta. Honelako irteeretan bazkaltzera etxera etortzen zen beste elizetatik, hemen bizi baitzen, eta hau esan genienean pixka bat lasaitu ziren, eta non jan zezaketen galdetu zuten. Erramonaneko tabernan ez zen narbiketa handirik izango, alarguna eta zahartxoaren, baina janaria ongi prestatzeko gai zenez eta herrixkan besterik ez, neronek lagundu nien bertara...

"Eta, hala... baso bat ardo hartuko zenuke, edo kafetxo bat, bederen", esaten dit andereak, lehenago eskaini ezak bapatean arduratu balu bezala...

Neuk ezetz esaten diot, eskertzen diodala eskaintza, eskerrik asko, eta jarraitzeko, mesedez.

"Ba halaxe gertatu zen; haiek bazkaltzera eta geu geurean geratu ginen, zertara etorri ote ziren elkarri galdezka, oso urduri; ez zuen inork otorduaz pentsatu ere... Gure gizonetako batek galdetu omen zion, ausartu zen, halere, enkargatua izango zenari, eta honek hala esan omen zion: egoteko etxean, ez inora joateko, gero zerbait esan behar omen zigutela eta... Ez genion sinetsi, Luis oso bromosoa zelako, eta alferra, eta, gainera, nork beharko zuen lanerako gu bezalako ezjakinik!... Geuk lana-lana, bai, gure lur gogorreko mokorrak apurtzen eta lehorten eta ur falta hartan eta guzti han bizi ginen putzu baten inguruan; baina hura, egia esan, ez zen bizitzea, bizirik irautea baizik.

"Besterik ez genuen ezagutzen eta.

"Apaiza hiletatik itzuli zenean, norbait, Ximun, ezizenez 'Errena', etxeko teilatuan igota zai zegoen, eta adierazi zigun keinuz bazetorrela! Eliz aurrean aurkitu gintuen don Jenarok. Harritu zen! Esan genion arineketan zer gertatzen zen. Jaitsi zen mandotik, eman zion brida 'Errena'ri eta besterik gabe joan zen Erramonarena. Geu, larrainean eseri ginen, aieruak ausnartzen. Ordu bete gero irten ziren denak eta elizara sartzea gonbidatu gintuzten, hogeitabost ginen, esan bezala, ez baitira horrelako numeroak berehala ahaztutzen... Eseri ginen aurreko, lehen jaunartzea bailitzan!, isilik oso; don Jenaro ez zen igo, bestetan hitzaldia edo oharren bat egin behar zigunean bezala, pulpitora; oso formala baitzen!, eta ez zen, bestetan beti bezala, "Ave María Purísima" esanez hasi, baizik eta labur-labur, herrira etorri ziren jaun horiek... jaun horiek atzeko aulkian eseri ziren hirurak, ikusten genituen atzera begiratzen genuen bakoitzean!... –parra irten zitzaion orain amonatxoari, ez dakit zergatik– langile bila zetozela Baskongadetatik, neuk ez nekien non zeuden ere, eta berari, don Jenarori ekarri ziotela eskutitz bat hango beste apaiz ikaskide batek bidalia. Honek esaten zionez, han..., hemen, alegia!, Euskal Herrian!, bazegoela lanik, ongi ordaindua eta etxe bizitza ere bai, ur, komun eta guzti!, gizonek bere familia guztia berekin eramanez zezaketen, aukeran. Baina, hori bai, gaur bertan edo bihar beranduen irten behar genuen, goiz hartan heldu zen autobusean.

"Bere lana hor amaitzen zela. Hortik aurrera, familia bakoitzak bere gain hartu behar zuela erabakia eta erantzukizuna, gizon hauekin zuzenean hitzeginez. Bidaia hura egitea erabakitzen zutenek ez zutela herrian uzten zituzten ondasunak, mogle, tresna, animalia eta abar, galtzen; animalia hauen ardura zen handiena, baina norbait geratuko al zen hauek zaintzeko, gozamen truke... Hau bakoitzaren arazoa zen. Eta herrira

itzultzen zirenean, itzultzeko erabakia hartzen zuenak, betiko edo oporraldietan... han oporrak ematen zituztela eta, urtean behin ematen zirenak, luzeak, eta jai handietan bizpahiru egunekoak ere bai.

"Orain zeuek erabaki, eta zoriona opa dizuet...".

Honela amaitu zuen.

"Eta zer erabaki zenuten?"

"Gorabehera handiak izan genituen hurrengo egun arte gauzak erabakitzeko; zaila zen bapateko hura! Lorik ez genuen egin azken gau hartan; oso baitzen ordu txarreko, itsumustuko, aukera! Azkenean bi familia arten ginen: geu, astoak aurrena!, senar-emazteok, bederatzi urteko alaba eta bi semetxo, hiru eta lau urtekoak... Horiengatik hartu genuen batez ere gure erabakia, haurren etorkizuna han hobea, hemen! esan nahi dut, izango zelakoan; eta gurekin batera, seroraneko familia, bere senarra, Manuel, lanean hasteko moduan zeuden bi semerekin; denera, bederatzi.

"Autobus hutsa!", esan nion.

"Las Aparecidas-etik irten zenean bai, baina gauza bera egin zuten bideko beste lau herrietan, eta azkenerako ondo kargatu zuten, denera berrogeitamar pasiak heldu baikin Tolosara; neka-neka eginda, zortzi egun autobus gogaikarri hartan!...; beno, aurrena Legazpira eraman gintuzten, han geratu ziren erdiak baino gehiago, eta gero hona, hemen jaitsi ginen gu, eta hemen gaude harrez gero... Zer iruditzen zaizu?", galdetu dit nire harridurari so.

Gaztetu egin da amona zaharkin haiek berritzean.

Ni neu bertokoa izan eta ez nekien honelako espediziorik egin zenik, ia ia Ifar Ameriketako Mendebalean gertatua zirudien, euskal Western bat!

"Adizu, eta zure familia, non duzu?"

"Nire senarrak hemen hogeitamar urtez igeltsari bezala lan egin eta gero hil zitzaidan, gizarajoa, ondoen geundenean, jubilazioaren zain eta..."

"Ez al zarete herrira itzuli?"

"Bai, noski!; maiz joaten gara. Honeratu ginenean uste izan genuen munduz aldatu ginela, baina geroko joan-etorrien poderioz distantzia laburtzen joan zitzaigun, eta orain asteburuko jai batzu pasatzera ere joaten gara. Han jaio ginen! Hemen pozik bizi bagara ere, hura da gure herria, Las Aparecidas, nire ama eta nire senarra zenaren gurasoak hango kanposantuan daude ehortzita... Egia da, bestalde, nire alaba, lehen Josefa eta orain Josebe, hemengo egin zela, hau da gehien hemengotu dena; euskaldun batekin ezkondu zen, bizkaitarra da, eta seme-alabak ikastolan dabilta, familia euskalduna eraiki dute. Gure seme zaharrena, Koldo, gartzelatik pasea da, ulertzen didazu... asko sufri erazi digu, baina gizondu da eta ongi ari da gaur lanean Pasaian, mekanikoa da..."

"Euskararik ikasi al du?"

"Bai, neu ez beste guztiak, eta difimtua salbu, beste guztiak euskaldunak dira gaur..."

Eta nigarrez hasten zait.

"Zer duzu, gero!", esan diot; urduri jarri naiz, nire jakinminak eragindako oroitzapen hauek kalte egin ote dioten.

"Falta zaidana ere euskalduna zen, fina, Jon, mutikoaren aita, izen berekoa, tiroz hil zidaten mugan orain bi urte..."

"Eta Jonen emaztea, alarguna, da etxean geratu zaizuna?"

"Hau gartzelan dago oraindik..."

Neuk ez dut gehiago galdetu nahi, eta isilik geratu naiz amona lasaitzen den bitartean. Leihotik begira jarri naiz, neroni ere hunkitua bainago.

Amona baretu denean, utzi egin diot lehenengo hitza berak esan dezan.

"Orain eroso bizi naiz nire senarraren erretiroarekin; semea falta zait!; alaba eta beste bilobak maiz ikusten ditut; semea eta bere familia ere bai, Pasaiatik hona kotxez orduerdia besterik ez baita... Hitzaldietara ahal dudan guztietan joaten naiz, Jonen izenean egon nahi dut herri honen hizkuntza eta askatasunaren alde; ez zait politikaririk axola; ez dut horretaz ezer ulertzen, bestalde, baina joaten naiz nire bilobarekin ahal dudan bilera guztietara, batez ere Tolosakoetara, noski, Jonen alarguna ikustera joaten ez garenean".

"Barkatuko al didazu eman dizudan molestiagatik, baina hunkipenak eraginda gaisotu naiz arestian, frontoian; nire bilobatxoak ikurrinarekin balkoitik irtenda arrisku hartan ikusi dudanean... Egia da bero ere egiten zuela, baina bestetan ere gertatu zait gauza bera horrelako esturak eraginda. Tentsioa dut igoa oso; hartzen ditut pastilak, baina nire golkoan daramadan bihotza dut gaiso aspaldi, Jon etxe honetatik eraman zidaten gau beltz harrez gero".

Amonatxoak ekstasian dirudi, nire buruaren gainetik eta leihotik zehar urrun ikusten den mendipunta bati lotuta...Baina egin du buelta, itzuli da, ez dakit nondik!, eta irripartxo batez zerbait esan nahi didala... beste zerbait entzun du; neuk ez, baina hark bai; jaiki da eta leihora hurbildu da esanez: "Ilobatxoak kalera alde egin dit!"..., eta halaxe da, neuk ikusi dut, amonatxoaren ondotik, "Jontxu!"... deitu dionean nola mutikoak begiratu duen gora eta esan dion: "Honek ikurrina kendu nahi dit, amona!", beste mutiko batekin ari baitzen, borrokatxoan edo, eta orduan Eugenia amona irten egin da gelatik, esanez, "Barkatu, banator...", eta neu leihoan geratu naiz, amona behean ikusi zain... baina ez da kalera irteten, eta dagoeneko mutikoak utzi dio ikurriña heltzeari, eta neronek esan diot leihotik bilobari: "Zatoz, igo etxera, amona bidean duzu!", eta ikusi dut mutikoa etxera sartzen sototik, eta zain geratu naiz noiz igoko, eta hor datoz pausoak gorabidean, eta ni neu hurbildu naiz korridoretik ateraino, bilobatxoari zerbait esateko, ez dela horrelakorik egin behar, kalera bakarrik irten, hainbeste auto dabilen tokira, eta mutikoa igotzeko pausoak isildu direnez gero, eskailerak jaisten hasi naizenez, hor dator mutikoa bere ikurrinarekin, eta esaten dit mailartean: "Jo, eserita geratu da amona, ez du igo nahi...", eta bapatean neuk egin dut jauzi bat eta eskaileraren lehen tarteunean hemen dago Eugenia, amonatxoak, ez eserita, ahozpez erorita baino... Hila dagoela iruditu zait, eta hartu dut besotan eta igo dut, gorpu den hau!, izuturik nago!!, eta gela bateko ohean etzan dudanean, ez da mugitu; hots bat, zerbaiten esperuan nago!!..., baina utzi dudan bezala geratu da, geratu zait!... betiko isilik, begiak irekita, espantu bati begira bezala...

Orain konturatu naiz egitan mutikoari amona hil zaiola.

Aurkibidea

Untxiak ehizatzea ez da bekatu, debekaldian ez bada

Lapurreta

Ilunbe handiko lan beltzak

Giltza

Arkume laurden baten prezioa

Izua

Gerrateko lehen kontaktua

Hilaren berri freskoak

Bihotza golkoan